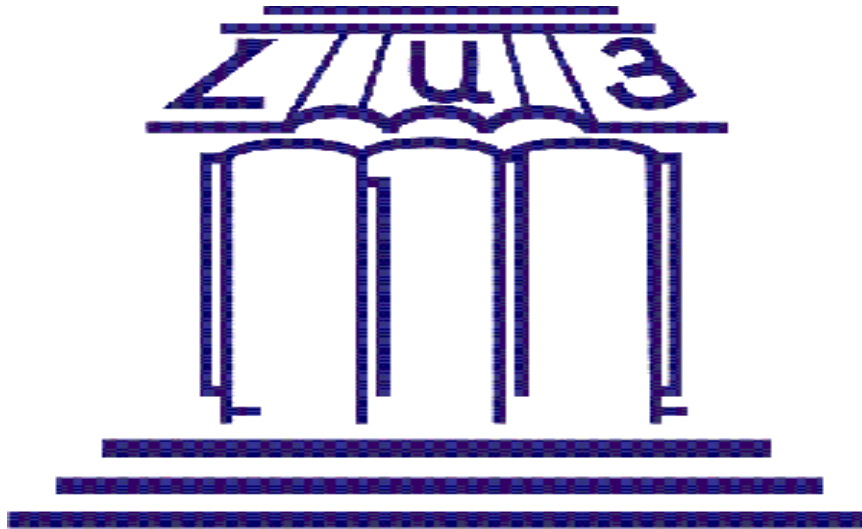

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Миртуну

Книг - Дружбу

1906

059/906

η-23

06 JUN 2009

32 939-61

059 արարչագր
7-23 հրա-
արարչագր
1906

ԱՄ 6488 9/11 80

ՆՍՈ 6488 29/100

ՆՍՈ 6736 16/11 81

ՏԱՐԵՑՈՅՑ

ՆՇԱՆ-ՊԱՊԻԿԵԱՆ

1906

Բ. ՏԱՐԻ

ՏՊԱՐՐՈՒԹԻՒՆ

Գ. Լ. Հ. ՏԵՐ-ՆԵՐՍԵՍՅԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

1906

18.07.2013
18.07.2013

14/81

192 S.
156. SAT
one and I

155, GI
Le. KI
one and I

Heb

154. A
one and I

153. S
one and I

152. S
one and I

151. S
one and I

Մեր անցեալ սարուան Տարեցոյցէն գոն մնացի՞ք:

Ձե՛նք գիտէր:

Սակայն մեր Տարեցոյցը Ձե՛նէ գոն մնաց: Որով, այս տարի ալ, արդար համարձակութիւնը կ'ունենանք ներկայանալու «ընթերցատէր արգոյ հասարակութեան»՝ ձեռնորնիս բռնած առաջինին յաջորդը, մեծելով թէ՛ հայրիկին համակրողը հարկաւ զաւա՛կն ալ կը սիրէ:

Մեր նպատակը:

Ո՛հ, մեր նպատակը՝ բուսաբանութեան չորս գործողութիւններէն աւելի պարզ է: Հանելի ըլլալ ամէ՛ն անոնց, որոնք կը սիրեն աղուոր գրուածք մը, կ'ախորժին սիրուն նախադասութենէ մը եւ ճօնօհրաժի գիւտէն կը նախընտրեն... ոնի ու բացատրութեան վարպէս գիւտ մը:

Թո՛ղ ասոնք միայն կարդան մեզի, եւ մենք գոն կ'ըլլանք:

ՀՐԱՏԱՐԱՐԱԿԻԶՆԵՐԸ

و ۳۳۳ نومروى رخصتنامه سيله طبع اولتمندر
۳۲۰ تاريخى

32939

ՅՈՒՆՈՒԱՐ

ՕՐ 31

Տձ. Բեաւորնի Սանի

- 1 *Կ ԿԱՂԱՆԴ
- 2 Բ Դ. Օր պնց. Ծննդեան :
- 3 Գ Ե. Օր պնց. »
- 4 Դ Զ. Օր պնց. »
- 5 Ե Ճրագալոյց :
- 6 *Ո ՏՈՆԵՆԴԱՆ
- 7 *Շ Յիշատակ մեռելոց :
- 8 *Կ Դ. Օր Ծննդեան :
- 9 Բ »
- 10 Գ Ե. Օր »
- 11 Դ Զ. Օր »
- 12 Ե Է. Օր »
- 13 *Ո ՏՈՆԱՆՔԻՆՔ
- 14 Շ Ս. Յովն. Կարապետին :
- 15 *Կ Ա. զկնի Ծննդեան :
- 16 Բ Ս. Պետրոսի Հայրապետ. :
- 17 Գ Սրբոցն Անտոնի, Լաւրէ :
- 18 Դ Պանք :
- 19 Ե Ս. Թէոդորի Սագաւորին :
- 20 Ո Պանք :
- 21 Շ Սրբոցն Ամն. սի և Կիր :
- 22 *Կ Բ. զկնի Ծննդեան :
- 23 Բ Ա. Օր պնց. Առաջաւոր. :
- 24 Գ Բ. Օր պնց. »
- 25 Դ Դ. Օր պնց. »
- 26 Ե Դ. Օր պնց. »
- 27 Ո Ե. Օր պնց. »
- 28 Շ Ս. Սարգսի Զօրավարին :
- 29 *Կ Դ. զկնի Ծննդեան :
- 30 Բ Առաջմանց Զօրավ. արաց :
- 31 Գ Սուրբիսանց վկայից :

ՓԵՏՐՈՒԱՐ

ՕՐ 28

Տձ. Շուշաք

- 1 Դ Պանք :
- 2 Ե Ա. Ասկեանց քահանայից :
- 3 Ո Պանք :
- 4 Շ Ս. Մանակայ Հայրապ.ին :
- 5 *Կ Դ. զկնի Ծննդեան :
- 6 Բ Ս. Մարկոսի Եպիսկ.ն :
- 7 Գ Ս. Ղեւոնդեանց քահանայից :
- 8 Դ Պանք :
- 9 *Ե Ս. Վարդանանց :
- 10 Ո Պանք :
- 11 Շ Կ. Պոլսոյ Ս. Ժողովոյն :
- 12 *Կ Բուն Բարեկենդան :
- 13 Բ Ա. Օր Մեծ Պանոց :
- 14 *Գ ՏԵԱՆԵՐԵՂԱՌԱՅ :
- 15 Դ Դ. Օր Մեծ Պանոց :
- 16 Ե Դ. Օր » »
- 17 Ո Ե. Օր » »
- 18 Շ Զ. Օր » »
- 19 *Կ Բ. Բառամտորդաց :
- 20 Բ Ը. Օր Մեծ Պանոց :
- 21 Գ Թ. Օր » »
- 22 Դ Ժ. Օր » »
- 23 Ե ԺԱ. Օր » »
- 24 Ո ԺԲ. Օր » »
- 25 Շ Ս. Կիւրղի Հայրապետին :
- 26 *Կ Դ. Բառամտորդաց :
- 27 Բ ԺԵ. Օր Մեծ Պանոց :
- 28 Գ ԺԶ. Օր » »

ՄԱՐՏ

ՕՐ 31

Տձ. Մարթ

1	Դ	ԺԷ. օր Մեծ Պահոց :
2	Ե	ԺԸ. օր » »
3	Ո	ԺԹ. օր » »
4	Շ	Ս. Յովն. Երուս. Հայ. ն.
5	*Կ	Տնտեսին :
6	Բ	ԻԲ. օր Մեծ Պահոց :
7	Գ	ԻԴ. օր » »
8	Դ	Միջինը :
9	Ե	ԻԵ. օր Մեծ Պահոց :
10	Ո	ԻԶ. օր » »
11	Շ	Սրբոց Բառասնից Մանկ.
12	*Կ	Դատաւորին :
13	Բ	ԻԹ. օր Մեծ Պահոց :
14	Գ	Լ. օր » »
15	Դ	ԼԱ. օր » »
16	Ե	ԼԲ. օր » »
17	Ո	ԼԴ. օր » »
18	Շ	Ս. Դրիգորի Լուսաւորչ. :
19	*Կ	Դալստեան :
20	Բ	ԼԶ. օր Մեծ Պահոց :
21	Գ	ԼԷ. օր » »
22	Դ	ԼԸ. օր » »
23	Ե	ԼԹ. օր » »
24	Ո	Խ. օր » »
25	Շ	Յիշատակ Յարութ. Ղազ.
26	*Կ	Ծաղկազարդ :
27	Բ	Պահք :
28	Գ	Յիշատակ Տաան Կունց :
29	Դ	Պահք :
30	Ե	Յիշատակ Ընծրց. Յ. Բ. Ի.
31	Ո	Յիշատակ Զարչ. Յ. Բ. Ի.

ԱՊՐԻԼ

ՕՐ 30

Տձ. Նիսան

1	Շ	ձրագալոյց Զատիկի :
2	*Կ	ԶԱՏԻԿ :
3	*Բ	Յիշատակ Մեռելոց :
4	*Գ	Դ. օր Զատիկի :
5	Դ	Դ. օր » »
6	Ե	Ե. օր » »
7	*Ո	Աւետուհի Ս. Աստուած. :
8	Շ	Յիշ. Դիւ. Ս. Յ. Մկրտչի :
9	*Կ	Նոր Կիւրակէ :
10	Բ	Թ. օր Յինանց :
11	Գ	Ժ. օր » »
12	Դ	ԺԱ. օր » »
13	Ե	ԺԲ. օր » »
14	Ո	ԺԴ. օր » »
15	Շ	ԺԶ. օր » »
16	*Կ	Տօն Աշխարհամատարան :
17	Բ	ԺԸ. օր Յինանց :
18	Գ	ԺԷ. օր » »
19	Դ	ԺԸ. օր » »
20	Ե	ԺԹ. օր » »
21	Ո	Ի. օր » »
22	Շ	ԻԱ. օր » »
23	*Կ	Կարմիր Կիւրակէ :
24	Բ	ԻԲ. օր Յինանց :
25	Գ	ԻԴ. օր » »
26	Դ	ԻԵ. օր » »
27	Ե	ԻԶ. օր » »
28	Ո	ԻԸ. օր » »
29	Շ	ԻԹ. օր » »
30	*Կ	Տօն Երեւման Ս. Խաչին :

ՄԱՅԻՍ

ՕՐ 31

Տձ. Մայրս

1	Բ	Լ. օր Յինանց :
2	Գ	ԼԱ. օր » »
3	Դ	ԼԲ. օր » »
4	Ե	ԼԴ. օր » »
5	Ո	ԼԶ. օր » »
6	Շ	ԼԷ. օր » »
7	*Կ	Զ. Կիւրակէ :
8	Բ	ԼԸ. օր Յինանց :
9	Գ	ԼԹ. օր » »
10	Դ	ԼԺ. օր » »
11	*Շ	Համբարձումն :
12	Ո	ԽԱ. օր Յինանց :
13	Շ	ԽԲ. օր » »
14	*Կ	Է. Կիւրակէ :
15	Բ	ԽԴ. օր Յինանց :
16	Գ	ԽԵ. օր » »
17	Դ	ԽԶ. օր » »
18	Ե	ԽԸ. օր » »
19	Ո	ԽԹ. օր » »
20	Շ	ԽԺ. օր » »
21	*Կ	Հոգեգալուստ :
22	Բ	Բ. օր Հոգեգալուստ. Պահք :
23	Գ	Դ. օր » »
24	Դ	Դ. օր » »
25	Ե	Ե. օր » »
26	Ո	Զ. օր » »
27	Շ	Է. օր » »
28	*Կ	Յիշատակ Եղիա Մարգ. :
29	Բ	Ս. Հովսիսիմանց :
30	Գ	Ս. Դաւիթեանց :
31	Դ	Պահք :

ՅՈՒՆԻՍ

ՕՐ 30

Տձ. Հագիրան

1	Ե	Ս. Յովն. Կարապետին :
2	Ո	Պահք :
3	Շ	Ս. Դրիգորի Լուսաւորչ. :
4	*Կ	Տօն Ս. Էջմիածնի :
5	Բ	Ս. Մանկանցն Բեռզեհն. :
6	Գ	Ս. Նունեայ և Մանեայ :
7	Դ	Պահք :
8	Ե	Ս. Մանակայ և Յովակ. :
9	Ո	Պահք :
10	Շ	Ս. Ներսիսի Հայրապ. ն. :
11	*Կ	Բարեկ. Լուս. Ի Պահոց :
12	Բ	Ս. Եփիմանու Կիւրցն. :
13	Գ	Ս. Կոստանդիանոսի :
14	Դ	Պահք :
15	Ե	Ս. Թէոդիտոնի :
16	Ո	Պահք :
17	Շ	Դիւտնշխարաց Լուսաւ. Ի. :
18	*Կ	Դ. զկնի Հոգեգ. :
19	Բ	Ս. Վկայիցն Անտոնինի. :
20	Գ	Ս. Դանիէլի Մարգարն. :
21	Դ	Պահք :
22	Ե	Ս. Թարգմանչացն մերոց :
23	Ո	Պահք :
24	Շ	Ս. Տրդատայ Թագաւրն. :
25	*Կ	Դիւտ Տփոյ Ս. Աստծնի. :
26	Բ	Ս. Կալիստրատոսի :
27	Գ	Ս. Զաքարիայ Մարգ. ն. :
28	Դ	Պահք :
29	Ե	Ս. Եղիսէի Մարգարն. :
30	Ո	Պահք :

ՅՈՒԼԻՍ

ՕՐ 31

ՏՃ. ԹԵՄԻՆՈՂ

1	Շ	Ս. Երկրորդական Առթիւ :
2	*Կ	Բարին. Պանոս Վարդի.ի :
3	Բ	Ա. օր Պանոս »
4	Գ	Բ. օր » »
5	Դ	Դ. օր » »
6	Ե	Ե. օր » »
7	Ո	Ե. օր » »
8	Շ	Յիշատակ Տաճին. Դնոյ :
9	*Կ	Վարդապետ :
10	Բ	Յիշատակ Մեռելոց :
11	Գ	Դ. օր Վարդապետի :
12	Դ	Պանոս :
13	Ե	Ս. Եսայայ Մարգարին. :
14	Ո	Պանոս :
15	Շ	Ս. Թադէոսի Առաքելն. :
16	*Կ	Բ. զինի Վարդ :
17	Բ	Ս. Կիպրիանոսի եպիսկ. :
18	Գ	Ս. Ամանագինեայ »
19	Դ	Պանոս :
20	Ե	Ս. Նախահարցն Մերոց :
21	Ո	Պանոս :
22	Շ	Ս. Որդեղ Ս. Գրիգ. Լ.ի :
23	*Կ	Դ. զինի Վարդապետի :
24	Բ	Ս. Մակարայեցեացն :
25	Գ	Ս. Երկրորդական Մարգ. :
26	Դ	Պանոս :
27	Ե	Ս. Սոփիայ :
28	Ո	Պանոս :
29	Շ	Ս. Գրիգորի Աստուած. :
30	*Կ	Դ. զինի Վարդ. :
31	Բ	Ս. Կիրակոսի :

ՕԳՈՍՏՈՍ

ՕՐ 31

ՏՃ. Աղօսքոս

1	Գ	Ս. Վանանայ Գողթնց. :
2	Դ	Պանոս :
3	Ե	Ս. Եզդինէոսի :
4	Ո	Պանոս :
5	Շ	Եփեսոսի Ս. Ժողովոյն :
6	*Կ	Բար. Պնց. Ս. Աստուած. :
7	Բ	Ա. օր Պանոս Ս. Աստծի :
8	Գ	Բ. օր » »
9	Դ	Դ. օր » »
10	Ե	Դ. օր » »
11	Ո	Ե. օր » »
12	Շ	Տօն Շողակաթի Ս. Էջմ. :
13	*Կ	Վերափոխումն :
14	Բ	Յիշատակ Մեռելոց :
15	Գ	Դ. օր Վերափոխման :
16	Դ	Դ. օր » »
17	Ե	Ե. օր » »
18	Ո	Ձ. օր » »
19	Շ	Տարեդարձ Գանակա- լութեան Օգոստոսիան Ղազի Սուլքան ԱՊՏԻԻԼ ԶԱՄԻՏ ԽԱՆ Բ. Կալսեթ Թուրքիոյ 11 Տապան 1293 Եւ 19 Աղօսքոս 1292 (1876)
20	*Կ	Բ. օր » »
21	Բ	Թ. օր » »
22	Գ	Ս. Յովակիմայ և Աննի. :
23	Դ	Պանոս :
24	Ե	Ս. Երեմիա մարգարէին :
25	Ո	Պանոս :
26	Շ	Ս. Թովմայի առաքելն. :
27	*Կ	Դիւտ Դաւոյ Ս. Աստծ. :
28	Բ	Ս. Վկայիցն Ստեփանոսի :
29	Գ	Սրբոց Մարգարէից :
30	Դ	Պանոս :
31	Ե	Ս. Յովն. Կարապետին :

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

ՕՐ 30

ՏՃ. Իրուշ

1	Ո	Պանոս :
2	Շ	Ս. Յակոբայ և Շմառնի :
3	*Կ	Դ. զինի Վերափոխման :
4	Բ	Ս. Անդրէի Զօրավարին :
5	Գ	Ս. Ագրիանոսի :
6	Դ	Պանոս :
7	Ե	Ս. Աբրահամայ և Խոր. :
8	*Ո	Ծնունդ Ս. Աստուած.ի :
9	Շ	Նիկիոյ Ս. Ժողովոյն :
10	*Կ	Բարկղն. Պանոս Ս. Խաչի :
11	Բ	Ա. օր Պանոս Խաչի :
12	Գ	Բ. օր » »
13	Դ	Դ. օր » »
14	Ե	Դ. օր » »
15	Ո	Ե. օր » »
16	Շ	Տօն Եկեղ. Ի Նաւ. Ս. Խ.ի :
17	*Կ	Տապալեաց :
18	*Բ	Յիշատակ Մեռելոց :
19	Գ	Տօն Եկեղեցւոյ :
20	Դ	Պանոս :
21	Ե	Տարեդարձ Ծննդեան Օգոստ. Ղազի Սուլքան ԱՊՏԻԻԼ ԶԱՄԻՏ ԽԱՆ Բ. Կալսեթ Թուրքիոյ 1258 Տապան 16 1842 Սեպտեմբեր 10
22	Ո	Պանոս : Տօն Խաչի :
23	Շ	Տօն Խաչի :
24	*Կ	Բար. Պնց. Վրդ. Ս. Ի.ի :
25	Բ	Ս. Մամատայ :
26	Գ	Ս. Կուսանացն փերրոն. :
27	Դ	Պանոս :
28	Ե	Ս. Հայրապետին Բարդ. :
29	Ո	Պանոս :
30	Շ	Ս. Գեորգայ Զօրավարին :

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

ՕՐ 31

ՏՃ. ԹԵՂԵԼԻԻ ԿՎԻԼԵ

1	*Կ	Տօն Վարապայ Ս. Խաչի :
2	Բ	Ս. Դաւթի Դիմեցւոյն :
3	Գ	Ս. Եւստաթէոսի :
4	Դ	Պանոս :
5	Ե	Ս. Իշխն Սնկ. և Հմգ. :
6	Ո	Պանոս :
7	Շ	Ս. 72 աշակերտացն Բ.ի :
8	*Կ	Դ. զինի Խաչին :
9	Բ	Ս. Փոկատու Հայրապն. :
10	Գ	Ս. Կուս. Թեկեղեցայ :
11	Դ	Պանոս :
12	Ե	Ս. Պանդոլէոնի բժիշկ. :
13	Ո	Պանոս :
14	Շ	Սրբոց Թարգմ. Մերոց :
15	*Կ	Ե. զինի Խաչին :
16	Բ	Ս. Գրիգորի Կամողիկն. :
17	Գ	Ս. Առաք. Անանիայի :
18	Դ	Պանոս :
19	Ե	Ս. Դիմեմիսի :
20	Ո	Պանոս :
21	Շ	Ս. Աւետարանչացն :
22	*Կ	Ձ. զինի Խաչին :
23	Բ	Ս. Դուռնիկանոսի Հար. :
24	Գ	Ս. Թէոդիտոսի քննիչն. :
25	Դ	Պանոս :
26	Ե	Ս. Խարիթեանց :
27	Ո	Պանոս :
28	Շ	Ս. Երկրորդական Հայրապ. :
29	*Կ	Դիւտ Խաչ :
30	Բ	Ս. Անատոսայ քննիչն. :
31	Գ	Ս. Հիպերիքեանց :

ՆՈՅՆՄԲԵՐ

ՕՐ 30

Տձ. ԹՂՂԻԼԻ ԱՆԼԻ

1	Դ	Պահր :
2	Ե	Ս. Յովհ. Ոսկեբերան :
3	Ո	Պահր :
4	Շ	Տօն Ամենայն Սրբոց :
5	*Կ	Ը. զկնի Խաչին :
6	Բ	Ս. Ստեփաննոսի Հայր.:
7	Գ	Ս. Ակիլիսիմայ եպիսկ.:
8	Դ	Պահր :
9	Շ	Ս. Հայր. Մետրոխան.ի
10	Ո	Պահր :
11	Շ	Սրբոց Հրեշտակապետց.
12	*Կ	Թ. զկնի Խաչին :
13	Բ	Ս. Մելիսեոսի Հայրաւ.ին:
14	Գ	Ս. Դեմետրեոս վկային :
15	Դ	Պահր :
16	Ե	Ս. Գուրիասայ, Սամոն.:
17	Ո	Պահր :
18	Շ	Ս. Առաք. Անդրէի :
19	*Կ	Բարեկ. Պահրց Յիսնկց.
20	Բ	Ա. օր Պահրց Յիսնակաց:
21	Գ	Ընծայումն Ս. Աստուած.
22	Դ	Դ. օր Պահրց Յիսնակաց:
23	Ե	Դ. օր » »
24	Ո	Ե. օր » »
25	Շ	Ս. Գրիգորի և Երկող.ի:
26	*Կ	Ա. Յիսնակաց :
27	Բ	Ս. Յուլիանեայ :
28	Գ	Ս. Դոնէկիանոսի քնն.
29	Դ	Պահր :
30	Ե	Ս. Կլեմայ Հայրապետին:

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

ՕՐ 31

Տձ. Քեանուհի Կվիկի

1	Ո	Պահր :
2	Շ	Ս. Թադէոսի և Բարծ.
3	*Կ	Բ. Յիսնակաց :
4	Բ	Ս. Դենարիոսի եպիսկ.
5	Գ	Նախավկայ Ս. Աբգր.
6	Դ	Պահր :
7	Ե	Ս. Հարցն Եգիպտացւոց:
8	Ո	Պահր :
9	Շ	Յղութիւն Ս. Աստուծ.ի
10	*Կ	Բարկն. Պահրց Ս. Յակ.
11	Բ	Ս. Մինասայ, Երմոգին:
12	Գ	Ս. Կուռնէլիոսի Հայր.
13	Դ	Պահր :
14	Ե	Ս. Եւստրատիոսի :
15	Ո	Պահր :
16	Շ	Ս. Յկբյ. Մօբնայ Հայր.
17	*Կ	Դ. Յիսնակաց :
18	Բ	Ս. Հայր. Իգնատիոսի :
19	Գ	Ս. Թէոպոլիպայ եպիսկ.
20	Դ	Պահր :
21	Ե	Ս. Կուսմանտն Դնդոսի:
22	Ո	Պահր :
23	Շ	Ս. Դուծի Մարգարէին:
24	*Կ	Ե. Յիսնակաց :
25	Բ	Ս. Ստեփաննոսի Նախ.
26	Գ	Ս. Առաքել. Պետ. և Պօղ.ի
27	Դ	Պահր :
28	Ե	Ս. Որդւոցն Որոտման :
29	Ո	Պահր :
30	Շ	Ա. օր Պհց. Ծնդեան :
31	*Կ	Զ. Յիսնակաց :

ԽԵՂԱՅԻ ԽՕՄԲԵՐ ՈՒ ԱՆԽԵՂԻՔ ԽՕՄԲԵՐ,

ՀԱՄԱՎ. ԽՕՄԲԵՐ,

ՂԱԶԱՐՈՍԱՅԻՆ ԽՕՄԲԵՐ,

ՎԱՅՄ ԽՕՄԲԵՐ,

ՄԵԾ ԽՕՄԲԵՐ ՈՒ ՊԶՏԻԿ ԽՕՄԲԵՐ,

ԽՕՄԲԵՐ, ՄԻՇՏ ԽՕՄԲԵՐ:

Եւ եղաւ որ Մաթուսաղայ
999 տարի ապրէր :

Եւ եղաւ որ հարցնեն Մա-
թուսաղայի .

— Ինքն չճանաչացար 999
տարի :

Եւ Մաթուսաղայ պատաս-
խան տուաւ ու լուաւ .

— Որովհետեւ . . . ՆՇԱՆ-ՊԱ-
ՊԻԿԵԱՆ ՏԱՐԵՅՈՅՅԸ կարգացի :

Եւ յօրանջէի, — ինչպէս պիտի ընէր անշուշտ
ամէն խելացի մարդ, երբ ընելիք գործ չունի :

— Մեր Տարեւոյցին առաջին մասը քեզի կը
յանձնենք, ըսին Նշան-Պապիկեան զոյգ մը սիրելի
բարեկամներս անանկ շեշտով մը, որ կարծես . . .
պանքայի մը անօրէնութիւնը կը յանձնէին :

— Օ՛ր ուայր . . . պատասխանեցի, Շէյքսպիրի
լեզուովը խօսած ըլլալու համար, որովհետեւ նոյն
օրը . . . Շէյքսպիրի անունին տարեգարծն էր :

Բիէոօի լաթերը հագած, առի գրիչս ձեռք,
դուարի ֆանթէղիներու քմածին ցատկաւորութե-
րովը դուարճացնելու համար ձեր չափազանց ձանձ-
րացած միտքերը, — ո՛ր սիրելի ընթերցողներ, —
գրական գրօսանքի ժպտուն նօթեր գողնալով
հոսկէ հոնկէ, բարիգեան նուրը սրամտութիւնները
խառնելով... ոսկերչի շուկային գաւեշտարանու-
թիւններուն, մեր խելացի Ղազարոսին անթիւ չա-
հատակութիւնները ստեղծելով միտքիս խառնա-
րանէն, վսեմ խօսքերը ձուլելով... ապուշ խօս-
քերով, և վերջապէս թեթեւ գրականութեան բո-
ւոր խօսքերը դառնալով ձեր առջեւ...

Որպէս զի, մշտակայ ժպտա մը ձեր շրթուն-
քին վրայ, կարդաք իմ հոգեբուզիս սողերս,
առանց յօրանջելու:

Ու եթէ յօրանջէք...

Ո՛հ, այն ասեմ ես կը մեռնիմ...

Ինչպէս կ'ըսէր բանաստեղծ մը:

ՏԱՐՈՒԱՆ ՏԱՍՆԵՐԿՈՒ ԱՄՍՆԵՐԸ

(ԷՆԹԵՐՎԻՈՒ)

Ինչպէս ամէն պառաւ մամիկ ունեցած է իր
դեռատի օրիորդի ժամանակը, ամէն անմարտելի
գրող՝ իր լափուած ատենը, ամէն ծեծուտող կին՝
իր փայփայուած օրերը, ամէն ապուշ՝ իր խելացի
վայրկեանները և ամէն շուկայի՝ իր պօռուին եօթ-
միջ ըրած ատենը, նոյնպէս ամէն բան ունեցած
է իր դարը:

Պիլինձը, երկաթը, ոսկին, վերջապէս հողին
տակ տրանաւ ըստ հանքերը, իրարու սիրտ
չկոտրելու համար, կարգաւ իրենց դարերը ունե-
ցած են. միայն խեղճ էնթէրվիուս իր դարը չու-
նէր, քանի որ Ադամ Եւայի ատեն էնթէրվիու-
սէր, և որպէս զի անոր ալ խաբարը չմնայ, ժողովս,
յետ երկար վիճաբանութեան, յարմար դատեց այս
դարն ալ անոր ձօնել:

... Այսուրեք բացէ՛ք, էնթէրվիուսի դարուն
մէջ կ'ապրինք կոր:

Էնթէրվիուսի տենդն է որ կը տիրէ, դեղին ու
կանաչ տենդերէն աւելի սոսկալի, և բաւական է՝
հարուխի յատուկ նորատեսակ թաշկինակ մը հա-
բել, կամ ասընց ցատիւ մէջ առաջին մրցանակը
շահիլ և կամ ձեր գրացիին աղջիկը փախցնել, որ-
պէս զի, նոյն վայրկեանին, կարկուտի հատերուն
չափ բաղմամբիւ խմբագիրներ ձեր վրայ թափին,
կենսագրական նօթեր քաղելով՝ ձեր մայրիկին,
մեծ-մայրիկին ու մեծ-հայրիկին նկատմամբ, իբր
թէ անոնք ու և է յարաբերութիւն ունենային:

ձեր թաշկինակի գիւտին, ձեր ասքլմ ցատկերուն կամ ձեր աղջիկ փախցնելուն հետ:

Աստուած չընէ որ փորձութիւնը ունենաք յայտնելու թէ այնինչ ամիրային կառապանին հետ սուրճ խմած էք օրին մէկը. — և ահա՛ էնթէրվիու ընողներու խումբը ձեզի կը շրջապատէ, օխա մը ձերմակ թուղթ ամբերնին և հինգ փարանոց մատիտ մը՝ մատուցներնուն մէջ:

Վաթէրլօ, Վաթէրլօ, Վաթէրլօ, բացազանս չեց Հիւկօ, որ մէկ բառը միայն անգամ մը գրելով չէր գոհանար. ինտո՞ր ես ալ չկրկնեմ անոր հետեւողութեամբ. —

էնթէրվիո՛ւ, էնթէրվիո՛ւ, էնթէրվիո՛ւ...

Եւ էնթէրվիուի ծայրայեղ չափազանցութեան clou-ն գամելու համար հոս, կը փափաքիմ էնթէրվիուվէ ընել տարուան տամներկու ամիսները, որովհետեւ միայն անոնք են որ զուրկ մնացած են այս պատիւէն:

Խնդճ ամիսներ, ինչ ըսելիքներ ունին արդեօք, և ապո՛ւշ խմբագիրներ, որ զանոնք մարդու տեղ չդնելով՝ միտուընուն անգամ չեն անցուցած պզտիկ այցելութիւն մը տալ անոնց, որոնք հաղարաւոր տարիներէ ի վեր, անընդհատ կը տքնին, և հայ գրաշարներէն նուազ բարեբաղդ, կէսօրուան փայտի մը հաճոյքը անգամ չեն կրնար վայելել, նախանձելով անշուշտ սա՛ մեր վարժապետներուն, որոնք տարուան վեց ամիսը արձակուրդով կ'անցընեն, իսկ միւս վեց ամիսը՝ ... քնանալով:

Ու այս նորատիպ գիւտին յղացումովը ուռեցած, պայուսակս կը չալկեմ և ճամբայ կ'ելլեմ այցելելու բոլոր ամիսներուն, առանց ժամանակ ձգելու որ Մանգուսի, ինչ աւելի ճարպիկ փրթելով, չկանխէ զիս, մէկը զրկելով իր կողմէ, էնթէրվիուիէ ընելու համար մեծապատիւ Տասներկու Ամիսները:

I

ՅՈՒՆՈՒԱՐ

Սրպերիայի ձիւնածերմակ բացաստաններէն մէկը, կուտակադէղ սառոյցներու հսկայական լեռներուն պատկառոտ շուքին տակ, պզտիկ խրճիթի մը մէջ է որ կը բնակի Պապա Յունուարը, այն օրէն ի վեր, երբ Տէրը. ըսաւ՝ «Եղիցի յոյս», — բան մը որ ապահովաբար զինքը չերիտասարգայներ:

Ժպտագին ընդունելութիւն մը կ'ընէ ձեր խոնարհ ծառային, թէեւ յոյսնի է որ, իր առանձնակեաց անկիւնին մէջ, շատ սովորութիւն չունի խմբագիրներուն այցելութիւնը ընդունելու, և այս կէտը կը չեչտուի վիթխարի խոչորութեամբ իր ձերմակ գլուխին, որ երբէք արդուկուած չըլլալը կը յայտնէ:

ձերմակ մօրուքը մինչեւ պորտը կը հասնի և խիտ ու սուտ յօնքերուն տակ երկու չարածճի աչքեր կը պճլտան, մինչ անքանը կը ծծէ չարունակ ձերմակ թիքօ մը, որուն երազային կապրցա մուխը ոլոր մոլոր կը բարձրանայ դէպի պատէն կախուած լուսանկար մը, որ կը ներկայացնէ դեռատի աղուոր կին մը. — Պապա Յունուարին հին ծրմբերէն մէկը անշուշտ:

Այցելութեանս նպատակը իմանալուն՝

— Ա՛, պարո՛ն, կ'բացազանչէ այնչափ ոգեւորուած՝ որչափ Բրոֆէսէօր մը իր քարոզներէն մէկուն մէջ, ես տարուան ամէնէն բաղդազուրկ ամիսն եմ:

Ինչո՞ւ, պիտի հարցնէք:

Որովհետեւ, նախ հետք կը բերեմ՝ կաղանդչէքներու փորձանքը և վճարումներու պայմանա-

Ժամերուն մեծագոյն մասը: Ա՛լ կ'երեւակայէք թէ իմ այս առաւելութիւններուն պատճառաւ, ամէն մարդ ինտո՛ր երես կը դարձնէ ինծի, ինչու որ, ինչպէս հարկաւ դուք ալ դիտած էք, ամէն մարդ նուէր կուտայ, բայց ո՛չ ոք նուէր կը ստանայ, ամէն մարդ պարտքը կը վճարէ, բայց ո՛չ ոք առնելիքը կ'առնէ. այս գաղտնիքը չեմ կրցած լուծել:

Մէկ բառով, քսակներու միքրոպն եմ ես և ամէն մարդ կ'աղօթէ որ ժամ առաջ վերջանամ: Եւ հակառակ իմ օրերուս՝ տարուան ամէնէն կարճ օրերը ըլլալուն, նորէն ամէնէն երկար ամիսը ըլլալ կը թուիմ:

Այսպէս խօսեցաւ Պապա Յունուար, և ինչպէս սովորութիւն է, ցաւակցեցայ իրեն... առանց իր ցաւին դարմանը գտնելու:

II

ՓԵՏՐՈՒՍԸ

— Դեռ ո՛րչափ ատեն քսանրութը օր պիտի քաշեմ:

Պարոն փետրուարի առաջին խօսքը եղաւ այս տրտունջը, զոր արտասանեց՝ տրանջալի կերպով:

Երբ պատասխանեցի թէ այս ինդիրը գիւրաւուծուելիք բան մը չէր, խեղճ ու թշուառ փետրուարը ճակատը ձեռքերուն մէջ առաւ, խորունկ ու ցաւաղին մեղամաղձոտութիւն մը արեց վրան և սկսաւ ուսերը ցնցելով հեծկլտալ, անա՛նկ մը որ կարծես նոյն ինքը Մհակեանն էր որ Դարբնոցապետին Բ. վարագոյրը կը ներկայացնէր:

Քսանրութը տարու էր ան: Իր աշխարհ եկած օրէն ի վեր քսանրութը տարու էր և երբէ՛ք չէր փշեր մանկութեան օրերը:

Ու ծնած օրէն ի վեր կը մեար քսանրութը տարիներու մշտած իծաղ դարունին մէջ, բան մը՝ որուն պիտի նախանձէին անշուշտ երեսունը անցուկ կիներ, որոնք ձեպընթաց կ'առախուժով դէպի քառասուն կ'արշաւեն:

— Ի՞նչ է արդեօք ձեր գանդատներուն պատճառը, հարցուցի անշափ կենցաղագիտութեամբ, որ եթէ անցեալ տարուան ՆՇԱՆ-ՊԱՊԻԿԵԱՆ ՏԱՐՅՈՅՑՅՈՅՑԻՆ կենցաղագէտ տիկինը հոն եղած ըլլար, տասը մասը մէկէն պիտի խածնէր:

— Իմ գանդատներս, պատասխանեց Պ. Փետրուար անանկ չեշտով մը, որ կարծես Ռուբին Որբերեանին մէկ ոտանաւորը կը կարգար, ո՛հ, ո՛ր մէկը թուեմ:

Նախ, աշխարհիս բոլոր կիները ինծի դէմ մեծ քէն պահած են, որովհետեւ ամէն տարի իրենց տարիքէն քսնի մը օր կը գողնամ և այս կերպով շիրենք չուտով կը ծերացնեմ:

Աղջիկները զիս չեն սիրեր, տիկիները ինծի երես կը դարձնեն. ես ալ կը ստիպուիմ պառաւ կիներով գոհանալ, բայց անոնք անգամ չեն նայիր երեսս, առարկելով որ եթէ ես ալ միւս ամիսներուն պէս 30 կամ 31 օրերէ բաղկանայի, հիմա անոնք ալ փոխանակ մէյմէկ ցնդած պառաւներ ըլլալու, տակաւին դեռաւոր կոյսեր պիտի մնային:

Ու երեւակայեցէ՛ք թէ՛ միշտ քսանրութը տարու եմ և տարիքիս այս յաւիտեանական երկտասարդութեամբը հանդերձ՝ չեմ կրնար կոր գտնել կին մը որ ինծի սիրահարուի:

Հոպա վարձակալները, Աստուած իմ:

Անոնք ալ անիծելով կ'անիծեն զիս, որովհետեւ միշտ երկու-երեք օր կը գողնամ իրենց վարձակալի իրաւունքէն և յանկարծ, առտու մը, առջեւն կը անկուիմ՝ յայտարարելու համար թէ վերջացած է ամիսը, մինչ տակաւին անոնք նախորդ

ամառականը ամբողջովին չեն վճարած :

Հապա հայ բաղրոններու անաթէմաները՝ ինծի դէմ :

Եթէ ձեռքերնէն դայ, զիս խաչը պիտի հանեն, որովհետեւ կը ստիպեմ կոր դիրենք՝ իրենց պաշտօնեաներուն ամառականները վճարել՝ սովորականէն կանուխ :

Երբ իմանաք որ հայ բաղրոն մը թոքախտ եղած է, գիտցէ՛ք որ իմ երեսէս է :

... Ու խեղճ Պ. փետրուարը շարունակեց իր տրտունջները :

III

ՄԱՐՏ

Ընթերցողներէս անոնք որ «կլասիկական» հիմնական étudeները բրած ըլլալով, գիցարանութիւնը գիտեն՝ sur le bout des doigts, հարկաւ պիտի երեսակայեն հիմա Մարտ ամիսը՝ առպետական ձեւերով մէկը, — Տօն ժուան մը թերեւս, Տօն Քիչօթ մը գուցէ :

Պատիւ ունիմ սակայն յայտարարելու թէ այս կարծիքը սխալ է, բան մը որ ինծի ալ պատճառեց դառն յուսախաբէութիւնը փետացուի մը, որ աղջիկտեսի կ'երթայ և փոխանակ մանկամարդ հարսնացուի մը, մայրիկէն խոշոր կլին մը կը գտնէ :

Մարտիկ աղաւ. — Խոշոր գլուխ՝ խոշոր մարմինի մը վրայ, որ իր հաւասարակշռութիւնը կը պահէ՝ չնորհիւ փոքին ու հակափոքին պատկառելի խոշորութեան, որոնք, աճարարի դարմանայի ճարպիկութիւնով մը՝ առանց գլտորելու կը կենան երկու կարճ սրունքներու վրայ, հինգ հարիւր օխտանոց գինիի տակաօր մը պէս :

Գլուխը անմաղ ա՛յնչափ որչափ... կեղեւուած հաւկիթ մը և թուերը այնչափ կարճ որ կը զարմանաս թէ ինտո՛ր... քիթը կը խնջէ :

Մեր սիրելի նախահօր նոյ նահապետին պէս, զինիով սնած, մեծցած ու գլրցած, յայտնի է թէ կեանքին մէջ մըջիւնի մը վրայ անդամ չէ կոխած և ամբողջովին վճարած է Պատրիարքարանի տուրքերը :

Իր թաղին թաղական perpétuel-ը և դպրոցին ցմահ հոգաբարձուն, բարի մարդուկ մը ըլլալ կը թուի, bon viveur մը գերազանցապէս, amateur վրան-բայ պատմութիւններու, որ կրցած է քիչ մը դբամ հաւաքել՝ կարենալ իրագործելու համար այն պատուէրը, որ կը խրատէ՝ «կե՛ր, ա՛րբ և ուրախ լի՛ր», միջնարարներուն՝ զուարճանալով իրեն տարեկից կնիկներու հետ... histoire de rire, և սեղանը ունենալով միշտ պատրաստ ամէնուն տունը, ա՛յնչափ հաճելի է իր ընկերակցութիւնը և ա՛յնչափ թօհաֆ իր խօսելակերպը :

Ի՞նչ ըսելիք կրնար ունենալ Մարտիկ աղա որ հարկաւ երջանիկ էր ապրելուն և որուն հոգին չէր գիտեր անշուշտ ձանձրոյթին ո՛չ մէկ տաղտուկը :

Սակայն, սխա՛լ, սխա՛լ, հարիւր անգամ սխալ :

Մարտ ամիսն ալ իր տրտունջքը ունի, անիկա ալ իր տե՛քը կ'ողբայ և ան ալ ունի ցաւ մը, որ կը կոտորայ :

Ու Մարտիկ աղա՝ խորապէս յուզուած և յուզմունքը մոռնալու համար՝ գաւաթ մը գինի պարպելէ ետք, բացաւ բերանը և տեսնենք ի՞նչ խօսեցաւ .

— Սիրելի՛ պարոն, հաւատացէ՛ք, ես տարւան ամէնէն գժրադդ ամիսն եմ. ինչպէս կը զկայէ ամէն մարդ, ամէն տարի ժամանակին

սարտքս կը կատարեմ, սակայն պիտի փափաքէի որ՝ ուրիշ եղանակի մը հանդիպէր իմ ամիսս :

— Կարծեմ անձրեւներէն դժգոհ էք :

Մարտիկ աղա ուսերը ցնցեց .

— Անձրեւները... պահ! Թո՛ղ ուղածնունէ չափ դան, ինծի ի՞նչ . տունէս դուրս չեմ ելլեր . լմացա՛ւ :

— Ուրեմն, ի՞նչ կրնայ ըլլալ ձեր դժգոհու-թեան պատճառը :

— Պատճա՞ռը... բայց պատճառը կերակուր-սերս են :

— Կերակուրնե՞րը :

Մարտիկ աղա աչքերը վրաս յառեց .

— Բայց, չէ՞ք գիտեր որ, ըսաւ, Մարտը միշտ Մեծ Պահքին կը հանդիպի . էյ, ի՞նչ ես կրնամ՝ պահք բռնել :

IV

ԱՊՐԻԼ

Երբ կայնեցայ սիրելի Պ. Ապրիլի coquette վիլային առջեւ, որ պահուրտած է դարնանային ծաղիկներու գեղածիծաղ ստուերներուն ետին, և երբ հազիւ կը պատրաստուէի՝ դրան սոնէթին P.S.V.P. հրամանին հնազանդիլ, ահա՛ դուռը բացուելով՝ Պարտիզակցի դոնդուլիկ ու կրակոյտ սպասուհի մը ցուցուց իր սովորուած մերկ թեւերը և ձեռքէս բռնելով՝ ըսաւ ցած ձայնով .

— Սը՛սթ, ձայն մի՛ հանէք, էֆէնտին կ'աշ-խատի կոր :

Ու, իրաւ ալ, դրան մը կիսարացքէն նշմա-րեցի սիրելի Պ. Ապրիլը որ կ'աշխատէր :

Սաւառտեան սիրուն deshabillé մը՝ բաց-դոյն մետաքսէ, տանդելահիւս լայն փողկապ մը վիզին

շուրջը, որ աւելի կը շեշտէր մորթին փափուկ ձեր-մակութիւնը, առատ խարտեաշ մազեր՝ հանճարի հովէ մը կարծես ալեծածան, մատնիներով բեռնա-ւորուած պչրուհիի քնքուշ ձեռք մը, որ կը բռնէ կնոջական ոսկեղօծ սիկարէթ մը, աշուքները եր-կինք, Պ. Ապրիլ... կ'ոտանաւորէր :

Սակայն, քայլերուս շուկէն, իր երազանք-ներէն սթափած, բարեհաճեցաւ պահ մը վար իջնել Ողիմպոսի բարձունքէն, ուր կը սաւառնէր իր յանգերուն երկնաթռիչ թեւերուն վրայ (անդեկ օդա-պարիկի նոր տեսակ մը), և իր թրթռուն ձայնովը հարցուց՝ մեկանուշօրէն ներդաշնակ չեշտով մը .

— Ի՞նչ կայ, Հոռո՛փ :

Ու, այս կերպով իմացայ թէ այդ սիրուն աղ-ջիկը կը պատասխանէր (երբ կանչէին) Հոռոփ ան-համ անունին :

Ո՛ր péripéties des choses !

Սակայն, սպասուհին լուռթիւն կը պահէր, լուռթիւն մը, որ հակառակ լուռթիւն ըլլալուն, բնա՛ւ պերճախօս չէր, քանի որ սովորեցայ ան-ձամբ պատասխանել .

— Սիրելի՛ վարպետ, ըսի, համեստ ըրեորդըր մըն է որ եկած է ձեզի էնթէրվիուվէ ընել :

Այս խօսքիս վրայ, Պ. Ապրիլ երեսը ճմրթկեց, ինչպէս որ պէտք էր, սակայն աչքերը ուրախու-թեամբ փայլեցան, որովհետեւ մարդ ո՛րչափ ալ բանաստեղծ ըլլայ, նորէն հոգիովը cabot է միշտ, զոր օրինակ Աղամեան, Թօլայեան կային :

— Մտէ՛ք, հրա՛ւայեց բանաստեղծին եթերա-յին ձայնը :

Ու մտայ՝ գրասենեակ-հիւրասրահ-դարդասեն-եակ մը, — cocotte-ի ննջասենեակի մը չափ բու-րումնաւէտ, — զոր նկարագրելու համար պէտք է փոխ առնեմ Զօհրապին գրիչը, — բայց պէտք է գիտ-նալ թէ աշխարհի վրայ ամէն բան փոխ կը տրուի,

սակայն մարդ երբէք չի կրնար իր գրիչը փոխ տալ :

— Ձեզի գոհացնելու համար ի՞նչ կրնամ ընել , հարցուց Պ. Ապրիլ , հրամայելով նուրբ սիկարէթ մը , որուն ծխախոտը աւելի՛ խարտեաչ էր քան մազերը Աստղիկին (չատուածուհիին համար եմ , և ո՛չ... դերասանուհիին համար) :

— Տէ՛ր , ըսի խոշոր խոնարհութիւնով մը , եկած եմ նշանակել ձեր տպաւորութիւնները իբր ամիս :

— Ի՞նչ տպաւորութիւններա . ո՛հ , շատ ան- նպատ են անոնք :

ժպտեցայ և շարունակեցի .

— Վերջապէս , ի՞նչ են ձեր գաղափարները :

Փափկազգայնիկ Պ. Ապրիլ ներշնչուած pose մը ստացաւ և սկսաւ .

— Բանաստեղծ մըն եմ ես , բանաստեղծը գա- րունի և կնիկի , բանաստեղծը ծաղիկի ու կա- պոյտի... :

Ու Պ. Ապրիլ արտասանեց երգող ձայնով մը .

Գարո՛ւն , ծաղի՛կ , կսպո՛յճ ու կի՛ն ,
Երազային դըրա՛խս , եղե՛մ ,
Ինչ որ տըսաւ անա՛ւ երկին ,
Ինչ որ անա՛ւ ես աչ կ'երգեմ :

(Այս միջոցին , Պ. Ապրիլ առանձնորով երկինք եկած բլլալով , քանի մը վայրկեան սպասեցի որ՝ երկինքէն վար իջնէր :)

Ու շարունակեց .

— Սրդ , երբ իմ կարգիս կուգամ գրաւել Օրացոյցին էջերը , կ'ուզեմ որ ինծի դարպասեն , զիս տօնեն , և աղուոր աղջիկներու խումբեր՝ ձերմակ ծաղիկներով դան զիս գիմաւորել՝ սիրոյ երգեր երգելով :

— Իրաւունք ունիք :

— Մինչեւ՝ ասոր փոխարէն ի՞նչ կ'ընեն . իմ

եկած առաջին օրս խակ կարդ մը մարդիկ՝ իրար խաբելու համար , խել մը անհամ տափակութիւն- ներ կը յօրինեն և չեն վարանիր զանոնք իմ անու- նովս մկրտելու՝ poissons d'avril կոչելով :

Ու իմ յիշատակս յարգելու համար , տարուան մնացած մասին մէջ ալ... էրիկները իրենց կիները կը խաբեն և փոխադարձաբար , պարտատէրները իրենց աւանդիքորները կը խաբեն , երիտասարդ- ները՝ կարգուելու խոստումներով աղջիկները կը խաբեն , բաժանորդները՝ թերթի անօրէնները կը խաբեն... :

Ու՛ֆ , անտանելի է աս , եղբայր :

V

ՄԱՅԻՍ

Գլխէն մինչեւ ոտքը , վերապատուելի clergy- man-ի մը պէս սեւեր հագած , դէմքը լուրջ ու աժգոյն , պեխն ու մօրուքը ամբողջովին ածիւ- ուած , Գեր . Տ. Մայիս զիս կ'ընդունի խոտաբարոյ պարտէզի մը մէջ , ուր ծաղիկները անգամ գու- նաւոր չեն... Ի նշան լրջութեան :

Տ. Մայիս քիսցա կ'ընէր այս պարտէզին մէջ , աչքերը սեւեռած խոշոր գիրքի մը էջերուն վրայ , որ ապահովաբար Աստուածաշունչի հատոր մըն էր , կամ՝ Նարեկ մը :

Երբ մեքբացատրեցինք (յոգնակի առաջին դէմք՝ Ի նշան լրջութեան) ինչո՞ւ այցելութեան նպատակը , Տ. Մայիս աւելի լուրջ կերպարանք մը ստացաւ , եթէ երբէք կարելի է ատիկա :

Իր կարդացած էջին մէջտեղը՝ կարմիր ժապա-ւէնէ նշանը ձգելով , հատորը դոյցեց , թեւին տակը առաւ , հագաց , ախնոյը ամանին մէջ ծալլեց , եղ-ջերախող փչելու պէս քիթը խնջեց և աչքերը

դէպի երկինք վերցնելով՝ սապէս սկսաւ .

— Յարգելի՛ պարոն, իր վիճակէն տրտնջալ չի՛ վալեր երբէք պարկեշտ մարդու մը, որ՛նչալ ալ տրտնջալիք ըլլայ վիճակը . և իրա՛ւ ալ, այս սկզբունքիս հաւատարիմ, մինչեւ հիմա տրտունջ մը չէ ելած բերնէս : Սակայն, չեմ ուզեր որ ինծի համար պարտալ տեղ յոգնած ըլլաք և մինչեւ հոս գալու ձանձրոյթը յանձն առնելէ ետք, ձեռուընիդ ունայն կս դառնաք :

Վիճա՛կս, յարգելի պարոն, կա՞յ մարդ մը որ իր վիճակէն դո՛ւ ըլլայ :

Տարուան ամէնէն անյարմար ամիսն եմ և իմ պաշտօնավարութեանս օրերուն, իմ պարկեշտութիւնս ու ամօթխածութիւնս չարաչար կը չարաչարուի :

Արդարեւ, իմ օրերուս կը սկսին բուսնիլ տեւեռները, և կ'երեւի թէ անոնց փթթումը շատ հետաքրքրական ըլլալու է, որովհետեւ չեմ կրնար առնել քայլատիտ մը, առանց հանդիպելու սիրամաղ զոյգի մը, որ տերեւներուն փթթումը դիտելու զբաղած չըլլայ :

Ու ե՛ս որ լուրջ ու անբասիր վարքի մը տէր եմ, տեսէ՛ք, ինծի՛ է որ կը յանձնեն՝ տարուան տասերիու ամիսներէն ամէնէն անպատկառն պահապան հրեշտակը ըլլալու պատիւը :

Ասան մը — դիցարանութեան՝ դարերուն — վիճակս ասկէ՛ աւելի դէշ էր . մարդիկ դիտամբ ի՛մ ամիսս ընտրած էին, որոշելու համար յատուկ տօներ, ուր Աստղիկի տաճարներուն մէջ մինչեւ լոյս սիրոյ տօնախմբութիւնները կը կատարուէին :

Պէտք չէ՛ր որ սակայն, իմ լրջութիւնս ու պատուախնդրութիւնս նկատի առնելով, ինծի յանձնուէր անա՛նկ եղանակ մը, ուր սիրտերը քիչ մը նուաղ ըլլո՞ւնային և զգայարանքները՝ քիչ մը նուաղ դիւրամառութիւն :

էւ, յետոյ, Աստուած իմ, աս որչա՛փ ծաղիկ : Ծաղիկ, ծաղիկ, ծաղիկ... ամէն տեղ ծաղիկ, նոյն իսկ լրագրավաճառներուն ձեռքը... Ծաղիկ :

Այսչափ ծաղիկէն ա՛լ հարբուխ եղայ, պարոն, հազ եղայ, հիւանդ եղայ :

Հապա սա անտանելի բանաստեղծները :

Վեց հազար տարիէ ի վեր ամէն վայրկեան վրաս բան կը գրեն, և դե՛ռ չլմնցուցին :

VI

ՅՈՒՆԻՍ

Խա՛չ որ, ի՛նչ charmant աղայ սա՛ միւսիւ Յունիսը, ճշմարիտ տիպարը դուարթախո՛հ fétardի :

Բայց ո՛չ այսօրուան fétard-ներէն, այն աղժ-դոյն ու նիհարկեկ երիտասարդները, իրենց snob-ի au dernier cri լաթերուն մէջ կորսուած, որոնց կը հանդիպինք՝ իրիկուան դէմ՝ Թողաթլեանին սրահը, իրենց գաւազաններուն կոթը կրծելով, և կէս-գիշերէն ետքը՝ երգեցիկ-սրճարաններու foyer-ները, ուր նստած կը յօրանջեն՝ կեանքի ձանձրոյթը վայելողի ամբողջ spleen-ովը, իրենց տաղտուկը ջանալով ծածկել՝ մինչեւ մէջքերնայն décolletée երգչուհիներու cliché սրամառութիւններով :

Չէ՛, սիրելիներ, միւսիւ Յունիս այս գեղգեկներէն չէ՛ :

Խոշոր ու մարմնեղ երիտասարդ մը, պէխերը en croc, աչքերը շաւղուտ, չրթունքները թաղմ և ակռաները առողջ, որուն կիները կը նային՝ ակամայ՝ հիացումի ու ըղձանքի յայտնի արտայայտութեամբ մը :

Տասը տարուան մտերիմ բարեկամի մը ընդունակութիւնը ըրաւ, աչքերը չփելով, որովհետեւ

դեռ անկողնէն նոր էր ելած, թէեւ կէսօրը երկու-
ժամ կ'անցնէր:

Իր խառնափնդոր մազերը և աւրուած պե-
խերը կը մատնէին փոթորկալից գիշեր մը...

Բազմիքի լայն զենջակի մը մէջ փաթ-
թուած էր:

— Բիշ մը չ'ուտ, հէ՞, ըսաւ, որովհետեւ
չա՛տ զբաղած եմ, առտուան տուշ պիտի ընեմ:

— Վայրկեան մը. ամիսներու անձնական կար-
ծիքները հաւաքելու ելած եմ, և կը փափաքեմ
ձեր ալ կարծիքները ստանալ:

— Կարծիք... ես ատանկ բան չունիմ:

— Կարծեմ՝ դանդաղելու պատճառ մը չունիք
կեանքի դառնութիւններու մասին և դո՛ւ էք ձեր
ասլընդէն:

Միւսիւ Յունիս ժպտեցաւ.

— Կը սխալի՞ք, սիրելիս:

— Ի՞նչ:

— Իրաւ է որ սովորութիւն չունիմ իմ դժգո-
հութիւնս յայտնելու համար մոռնետիկներ բռնելու
և լրագիրները չեմ լեցներ իմ արձակ կամ ոտա-
նաւոր արտունջներովս, սակայն ասիկա պատճառ
մը չէ որ նուազ դժգոհ ըլլամ:

— Զիարդ:

— Ահա՛ պատճառը. զբօսանքը կը սիրեմ,
հաճոյքը կը պաշտեմ և կատաղի գիշերաչրիկ մըն
եմ. ինձի համար ցորեկ չկայ. ցորեկները կա՛մ
կը քնանամ և կամ տուշ կ'ընեմ:

Բայց գիշերը... օ՛հ, կեցցէ՛ գիշերը, կեցցէ՛
մութը. կառքով պտոյաներ, Գամլյի մէջ լուս-
ցնելներ, Եանին, Թողաթլեանը, Գոնգորտիան,
Գրիսթալը... ահա՛ իմ կեանքս:

Արդ, երեւակայեցէ՛ք վիճակս, երբ չար բաղ-
դէս, զիս դրած են անա՛նկ ամսու մը մէջ, ուր
գիշերները ամէնէն աւելի կարճ են:

Սա՛ անիծած առաւօտն է որ ամէն բան կ'աւրէ կոր:

Հազիւ թէ գլուխները կը տաքնան, ձայները
կը բարձրանան, վերջապէս հազիւ թէ ամէն մարդ
քիչ մը ինքզինքը կը դանդ, և ահա՛ արեւը կու-
գայ ամէնուն քէյֆին մէջ փոխելու, իր վարդա-
պետական լոյսը սիւսելով մեր շամբանեայի գա-
ւթներուն վրայ:

Ախ, եթէ սա՛ խռփած դեկտեմբերին տեղը
ըլլայի, այն ատեն պիտի կրնայի ամէն օր առ-
տուընէ սկսեալ լուսցնել:

Այսպէս խօսեցաւ միւսիւ Յունիս, և բաժ-
նուեցայ իւր մէ տխուր, գլխահակ ու անոր արդար
արտունջներէն խորապէս զգածուած:

Խեղճ Յունիս, դուն ալ այս տեսէն պիտի
երթաս:

VII

ՅՈՒՆԻՍ

— Պարո՛ն, դուք ձեր առջեւ կը գտնէք ամիս
մը, որ հափաղանց կը ձանձրանայ:

Զեմ գիտեր թէ միւս պաշտօնակիցներս ի՞նչ
մտերմական խոստովանութիւններ ըրին ձեզի,
սակայն կը գուշակեմ զանոնք:

Մէկ խօսքով, — ինչպէս գիտեցիք հարկաւ,
— մեզի ամէնէն աւելի սրտամտեցնողը այն անտա-
նելի միօրինակութիւնն է, որով ամէն տարի,
միեւնոյն ժամուն և միեւնոյն վայրկեանին կու-
գանք՝ յաւիտենապէս կատարելու համար միեւ-
նոյն պաշտօնները:

Բանաստեղծն ալ չէ՞ ըսած՝

Դժնիկ ձանձրոյթն ինքնաբոյս
Կը ծակծրկէ սիրս անդուլ:

Ահաւատիկ, մենք ալ կը ձանձրանանք և թէ ինչո՞ւ գո՞հ չենք մեր վիճակէն:

... Յուլիանոս աղա Յուլիսեանն էր որ կը խօսէր այսպէս, չափազանց մեքոսիկ ոճով մը, կարծես Յ. Գուրգէնէն ընդօրինակուած, նախադասութիւնները շեշտելով խղճմտօրէն, առանց վանկ մը խօսի կլլելու և իւրաքանչիւր բառը ստորագծելով ձեռքի ու մատներու սրգոյիկ շարժումով մը:

Լայն գիշերազգեստ մըն էր հագած, գլուխը կար bonnet grec մը և քիթին վրայ՝ թիթեղեայ չըջանալով ակնոց մը:

— Արդեօք պիտի կրնայի՞ հասկնալ ձեր ձանձրոյթին գլխաւոր պատճառը, հարցուցի:

— Գլխաւոր պատճառը... , մրցանակաբաշխութեան հանդէսները, պարո՞ն:

— Հրամանեցէ՛ք, ըսի արմաղած զարմաղած:

— Այո՛, պարոն, դպրոցա-կան մրցա-նա-կա-բաշ-խութեան-ները, շեշտեց Յուլիանոս աղա Յուլիսեան:

Եւ տակաւին անոնք ա'յնչափ կարեւորութիւն չպիտի ունենային, եթէ, ամէն մեղքիս վրայ, համեմուած չըլլային այն նշանաւոր ճառերով, որոնք մրցանակաբաշխութեանց ձանձրանալիութեան clou-ները կը կազմեն:

Ո՛հ, այս ճառերը:

Միայն ատոնք միտքէս անցրնելը բաւական է, որպէս զի մահուան սարսուռը զգամ:

Երեւակայեցէ՛ք որ, դարերէ՛ ու դարերէ՛ ի վեր աս ա'ս է, և ես, դարերէ՛ ու դարերէ՛ ի վեր մտիկ կ'ընեմ այս ճառերը, միշտ միեւնոյնը, միշտ անգլթօրէն համաման և յաւիտենապէս իրարմէ ընդօրինակուած:

Ալ ասոնց երեսէն ջղային դարձայ, ջլխատաւոր եղայ:

Բոլոր այդ յաւիտենական «հուսկ բանք»երը բերնուց գիտեմ ա'լ, բացարձակապէս բերնուց, սկսելով անխուսափելի «Սրբազան Հայր, Տեա'րք և Տիկնա'յք»էն, մինչեւ սա՛ անփոփոխելի cliché «որպէս զի ըլլաք մարգեր, գիտակից բարւոյն, գեղեցկին ու վսեմին և օգտակար անհատներ համայնքին ու եկեղեցւոյն»ը:

Ամէն անգամ որ կ'իմանամ վարժապետական պոռոտ շեշտերով արտասանուիլը այդ ճառերէն մէկուն, թաշկինակս կը խածնեմ, չպոտալու համար:

Ինչպէս գիտէք, ես շատ լուրջ մարդ մըն եմ, և սակայն, հակառակ ասոր, այդ ճառերը իմանալուս պէս, անդիմադրելի փափաք մը կը զգամ երգելու՝ Կրաւքաւքուշին այն օրին ե... և կամ՝ Բանդարունիս կոճակը...:

Եթէ ինքզինքս յարգող և պաշտօնիս գիտակցութիւնը ունեցող մէկը չըլլայի, հաւատացէ՛ք որ շատոնց հրաժարականս տուած էի և գիշերով կծիկը դրած:

Սակայն, լաւ գիտեմ թէ իմ այս ընթացքս ո՛րչափ պիտի շուարեցնէր ամբողջ տարին և ի'նչ փոփոխութիւններ պիտի մտցնէր կեանքի ժամացուցային դրութեան մէջ:

Այս էր պատճառը որ անցեալ տարի գիմեցի պատկառելի Ուսումն. Խորհուրդին, խնդրելով որ դպրոցական արձակուրդներու պայմանաժամը քանի մը ամիս առաջացնէ կամ յապաղեցնէ:

Իմ միւս պաշտօնակիցներս բնաւ առիթը չեն ունեցած՝ մրցանակաբաշխութեանց հանդէսներու ներկայ գտնուելու. թո՛ղ քիչ մըն ալ անոնք վայելեն այս հաճոյքը: Միայն իմ ճակտի՞ս գրուած է:

Ինծի՛ ալ մեղք է:

VIII

ՕՂՈՍՏՈՍ

Պարզ է խնդիրը :

Օգոստոս ամիսը միմիայն տաքէն կը դժգոհի :

Որովհետեւ Օգոստոս ամիսը շատ տաք կը դաայ, որովհետեւ Օգոստոս ամիսը տաքէն կը խղճուի, ինչպէս տունը մնացած աղջիկները էրիկ կ'ուզեն, Օգոստոս ամիսն ալ քիչ մը օգ կ'ուզէ :

Ասկէ դուրս, իրեն համար ամէն բան աղէկ է, կեանքը՝ գեղեցիկ, կնիկները՝ աղւոր, ծովը՝ կապոյտ, ձիւնը ճերմակ և օրացոյցներու օղային գուշակութիւնները կարելի եղածին չափ անձիշդ :

Արդէն Օգոստոս ամիսը ա'յնչափ դէր է որ՝

որչափ դանդաղի, իրաւունք ունի :

Բայց, անիկա անուշութեամբ կը արտնջայ . . . :
Խեղճը ա'յնչափ տաք կը դաայ որ բարձրաձայն խօսելու կամ բարկանալու ճեղճան իսկ չունի :

Երբ հաճեցաւ զիս ընդունիլ, Պ. Օգոստինոս իր պարտէզին մէջ էր, — չքաւէտ պարտէզ մը —, ու ճերմակ կտաւէ բանդալին մը հադած, թեւերը սոթթած, կուրծքը մերկ երկու ձեռքերն ալ ատեն ատեն թաթխելով պաղ ջուրի ամաններու մէջ, մինչ պաղպաղակի ամաններ զինքը կը շրջապատէին :

Սակայն, դարձեալ քրտինքի խոշոր կաթիլներ կը գլտորէին ձակաւէն :

— Բնաւ մէկուն չգիմեցի՞ք, կը հարցնեմ :

Պ. Օգոստինոս ուսերը ցնցեց,

— Դիմեմ, բայց որո՞ւ : Հազիւ թէ կը հասնիմ, ամէն մարդ զիւղազնացութեան գացած է արդէն. արդ, որո՞ւ կ'ուզէք որ դիմեմ :

— Սակայն, ինտո՞ր կ'ընէք . . . :

— Եորէն, ամէնէն աղեկը, մարդ իր գործը անձամբ տեսնելու է :

— Այսինքն . . . :

— Կը խոստանա՞ք ըսածս մէկուն չյայտնել :

— Կը խոստանա՞մ :

— Պատույ խօսք :

— Խօսք :

— Ուրեմն, խօսքը մէջերնի՛ս, երբեմն համաձայնութիւն կը գոյացնեմ սիրելի Դեկտեմբեր բարեկամիս հետ, որ շատ մսկոտ է. ես իրեն քանի մը տաք օր փոխ կուտամ, ան ալ ինծի՝ քանի մը պաղ օր . . . ասիկա ո՛չ մէկու կը փեռտէ, հէ՛ :

— Հա՛, ուրեմն ասոր համար է որ երբեմն օգոստոսին մէջտեղը, ջերմաչափը . . . :

— Սը՛սթ, մէկուն բան մի՛ ըսէք, ետքէն՝ միւս ընկերներս ալ ասանկ կ'ընեն. գիտէ՞ք, խօսք տուիք :

— Այո՛, այո՛ :

— Պատույ . . .

— Խօսք :

Ու խօսքս յարգեցի :

IX

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

Որտորդի աւանդական զգեստները հագած, հրացանը ուսին և սրբուսակը կախուած քովետի, Սեպտեմբեր կը պատրաստուէր իր շուներուն հետ որսի երթալ, երբ պատիւը ունեցայ իրեն ներկայանալու :

— Օ՛, կարծեմ որսի եղանակին բացումը կը կատարէք կոր :

Բայց, Սեպտեմբեր հառաչեց :

— Ի՞նչ ընես, պէտք է, ըսաւ համակերպած մարդու չեչոտով մը:

— Կ'երեւի թէ սակայն ասիկա ձեզի հաճոյք չի պատճառեր:

— Վա՛ղ անցիր, եղբա՛յր:

— Ուրեմն, ինչո՞ւ կ'երթաք:

— Շատ միամիտ էք, սիրելի՛ս, հապա պարտականութիւնը...: Եթէ կը կարծէք թէ լոկ իմ հաճոյքիս համար է որ ամբողջ ամիս մը լեռները ու ձորերը կը պտըտիմ՝ Թափառական Հրեայի մէկ նոր տպագրութեան պէս, սխալ, հոգիս, մէկ միւլիոն անգամ սխալ:

Որսորդութիւն... Ի՛նչ փորձանք, Աստուած իմ:

Թերեւս որսորդութիւնը անշատի անտանելի չըլլար ինքնին, եթէ սա՛ որսորդները չըլլային զոնէ:

Աստուած չընէ, աղնի՛ւ պարոն, որ ճամբան որսորդի մը հանդիպիք:

— Բայց, հանդիպեցայ:

— Է՛, գլուխնիդ բան մը չեկա՞ւ:

— Ի՛նչպէս չէ. պզտիկ դնդակ մը եկաւ՝ մարմնիս ամէնէն հարուստ տեղը:

Սեպտեմբեր ուսերը ցնցեց:

— Ատիկա դեռ բան մը չէ, հոգի՛ս, աւելցուց. եթէ որսորդները միմիայն դնտակներ նետէին, նորէն ի՛նչ որ է, սակայն, ամէնէն գէշը, այն որսորդութեանց պատմութիւններն են, զորո՞հ հրապարակ կը նետեն:

Քանի՛ քանի՛ անգամներ մտիկ ըրած եմ սո՛ւ միեւնոյն պատմութիւնը.

«Երեւակայէ՛, եղբա՛յր, ծառի մը տակ կայ. «նստ՛ էի, մէջ մըն ալ խուճի մը թռչուններ անցան. «մէկ երկու չըսած՝ հրացանս շտիկեցի, և պո՛ւմ, պո՛ւմ, պո՛ւմ...»

Եւ սա՛ հազիւ խօսքը աւարտած՝ ուրիշ մըն է որ կը սկսի,

«Անգամ մը ես...»

Ճաթիկիք բան է, ճաթիկի՛ք:

Ի՞նչէ՛ սա ապուշները քի՛չ մը երեւակայութիւն ունենային, զոնէ՛ քանի մը սիրուն tartarimade-ներ կարենային ստեղծել, նորէն ի՛նչ որ է: Բայց ո՛ւր կը փնտռես:

Ու երեւակայե՛լ թէ ամէն տեղ մասնաւոր club-ներ կան, ուր մի՛միայն այս պատմութիւնները կ'ըլլան. — Օրինակի համար, Իզմիրի Club des Chasseurs-ը, ուր որսորդութեան պատմութիւններով մարդուն գլուխը կարգուկեն:

Ատեն մը, քի՛չ մը յոյս ունեցած էի ազատելու, տեսնելով կազմութիւնը որսորդներու նոր ակումբի մը, որ բոլորովին տարբեր ակումբ մըն էր, և որ կը բաղկանար միմիայն այն յարգելի որսորդներէ, որոնք... չեն որսար:

Ասոնք, առտուն կանուխ ճամբայ կ'ելլէին, հրացանը կոնակնին և իրենց պայուսակը կախուած քոֆետի, ուր պիտի դնէին անոնք որսերը զորս... չպիտի ոչսային:

Ասոնց նպատակն էր՝ զիւղի մը ճաշարանը հաւաքուիլ, և փոխանակ հրացան պարպելու, իրենց սոսորակներուն պարապ խօսքերը պարպել առտունէ մինչեւ իրիկուն և իրիկուն տուն վերադառնալ՝ առանց բացարձակապէս բան մը որսացած ըլլալու:

Սիրուն ծրագրի, չէ՞, և ես կ'ուրախանայի թէ ա՛լ եկած է ժամանակը, ուր երկինքի թռչունները և երկրի կենդանիները ազատ պիտի ըլլան՝ արձակ համարձակ պտըտելու, առանց որսորդներէն հալածուելու:

Սակայն, եկէ՛ք տեսէք որ, այս մարդիկն ալ, հակառակ իրենց սկզբունքին, նորէն գերազայն

ապուշութիւնը գործեցին՝ իրարու... որտի պատմութիւններ պատմելու:

Այն օրը հասկեցայ թէ ամէն յոյս վերջացած է ա՛լ, $n+i=ni=fini$ ըլլալուն տեսակէն:

Գոնէ պատմուած պատմութիւնները իրա՛ւ ըլլային:

Նե՛ կեզեր...:

Սո՛ւտ, սո՛ւտ, բոլո՛րը սուտ այն հրացանի հրաշալի հարուածներուն, որոնք ապահովարար իրենց կրաղին մէջ նետուած էին միայն:

Նա՛. օր մը ես սա զիմացի անտառը նապաստակ մը կը հետապնդէի կոր. յանկարծ՝ հո՛ւի... հո՛ւի... ահա՛ նապաստակս... հրացանս առի... ու պո՛ւմ, պո՛ւմ...:

Ու մինչեւ լրիկուն, Պ. Սեպտեմբեր որտի պատմութիւններ ըրաւ ինծի:

X

ՀՈՒՏԵՄԵՐՆԵՐ

Գարթալի աղւոր երկինքին տակ, այգեստաններու գեղանկար շրջանակին մէջ է որ կ'ապրի տիեզերահռչակ գինեպանը «Օ պարսպաւ Օգրոյ՝ րիտ», — մեծանուն յաջորդը Նոյ Նահապետ սիւրեւի բարեկամիս, որ իր գինիին գիւտովը կրնայ պարծիլ ա՛յնչափ, որչափ չալիտի կրնային պարծենալ Մարքոնի կամ Էտիսըն՝ իրենց բազմազան գիւտերով և որ իր այդ գիւտովը՝ աշխարհիս բոլոր հնարիչներէն աւելի օգտակար ծառայութիւն մը մատուցած է... գինովներուն:

Իր գինիի ահագին տակառներուն ու ոսկեզօծ խաղողներու հմայիչ տեսարանին մէջտեղը, փայտէ աթոռակի մը վրայ նստած կորաքամակ,

բարի այգեպանը կ'երազէ՝ աչքերը յառած դէպի հորիզոնը, որ այգեստաններու անհունութեանը մէջ կը կորսուի:

Կ'երազէ՛, ու իր երաշանքները մեղամաղձոտ քան մը ունին:

Ո՛վ գիտէ ինչ տխուր մտածումներ կը թեւածին անոր գանկին մէջ:

— Ի՞նչ ունիս, սրաւպա՛, կը հարցնեմ. այդեկութը գոհացուցիչ չի՞ թուիր քեզի այս տարի:

— Չէ՛, որդեակ, չէ:

— Արդեօք խաղողը պէտք եղածին պէս չհասունցա՛ւ:

— Չէ՛, որդեակ, չէ:

— Ուրեմն ի՞նչ կը մտածաս:

Բարի այգեպանը երեսնայեցաւ մեղամաղձօրէն:

— Ա՛հ, որդեակ, խաղողներս ա՛յնչափ աղէկ են և այգեկութը ա՛յնչափ գոհացուցիչ, որ անոնց երեսն... հիւանդ եմ:

Ա՛յնչափ գինի խմեցի, ա՛յնչափ ընտիր գինի կլլեցի որ, վերջապէս եղաւ ինչ որ գրուած էր... գինովներու տետրակին մէջ:

Ի՞նչ ընեմ, որդեակ, կը սիրեմ գինին և մա՜նաւանդ ընտիր գինին կը պաշտեմ. մարդ միթէ պատասխանատու է իր սէրերուն, և յանցանքը ի՞մա է, երբ իմ սիրուհիս, իմ կինս, իմ նշանածս, իմ մեքրեա գինին է:

Բայց բժիշկս պատուիրեց որ եթէ չեմ փափաքիր անդիլի աշխարհը այցելել, պարտաւոր եմ գինիի տեղ միայն կաթ խմել:

Հիմա, պարո՛ն, դուք իմ տեղս եղէք, անունս նիդ Հոկտեմբեր ըլլայ, և, պոյներնիդ տեսեմ, կա՛թ խմեցէք:

Տոքդորը վիճակս հասկցաւ:

— Քանի մը ամիս Պրուսայի ջերմուկները գացէ՛ք, պատուիրեց:

— Հապա գործս :

— Արձակուրդ մը առէ՛ք :

Ու ես, իբր պարտաճանաչ մարդ, քանի մը ամսուան արձակուրդ խնդրեցի՝ ինքզինքս խնամելու համար :

Ի՛նչ, իրաւունք չունէի՞ միթէ : Վարժապետս ներք ամէն տարի արձակուրդ ունին, և ե՛ս որ՝ աշխարհիս ստեղծուելէն ի վեր, կ'աշխատիմ՝ գիւնովութեան երջանկութիւնը բաշխելու համար ժամանակակիցներէս անո՛նց, որոնք իրենց սիրտին ցաւերը կ'ուզեն լուալ իմ տակառներուս մէջ, ինչո՞ւ ես ալ չունենամ իմ արձակուրդս :

Սակայն, աէսէ՛ք, տեսէ՛ք որ վարժապետնեւ ըստ չափ ալ կարեւորութիւն չունիմ եղեր :

— Խե՛ղ ես, ի՛նչ ես, պօռացին երեսս ի վեր՝ տամբումէկ պաշտօնակիցներս, երբ առաջարկս իմացան :

Ու ես հիմա ստիպուած եմ թէ՛ հիւանդութիւնս չգարմանել և թէ՛ զինի խմել :

Սակայն, Աստուած մեծ է, հիմա ա՛ռ նայինք սա գաւաթը :

— Կենացդ :

... Ու Պարպա Օգթովրիտս՝ իր ցաւը մոռնալու համար՝ նոյն օրը աւանակներու պէս լուսիկցաւ :

XI

ՆՈՅՆԵՐԵՐ

Կատարեալ ճեղքումների ցուցակ distingué դրանք բերելին տակ ներկայացաւ մեզի Մըսղըր Նոյնները :

Անշուշտ իր ճերմակեղէնները Լոմոսն կը

լուսաւորէին . իր փողկապը կը յաւակներ մէկ հատիկ ըլլալ տիեզերքի վրայ և իր ժիլէին կերպասին միւս օրինակները այրուած էին, որպէս զի մի՛ գուցէ ուրիշ մըն ալ ասկէ իրեն ժիլէ չինել տայ, և իր զգեստները այնչափ անքննադատելի էին, որ կարծես զանոնք ձեւողը վաճառ Փափաղեանէր (զերծակ) :

Աշխարհիկ մարդ, սալոնի մարդ մէ՛կ բառով, որուն դէմքին վրայ կը փայլէր... պաղգաւակութեան գերագոյն աստիճանը : Ծայրայեղօրէն պաղարիւն մարդ մըն էր սա, որ ապահովաբար իր կեանքին մէջ ամէն օր խնդալու առիթը չէր գտներ :

Երբ իմացաւ այցելութեանս նպատակը, աթոռ մը հրամցուց և սկսաւ խօսիլ ձայնով մը, որ Սառուցեալ Ուկրաինոսէն կուգար կարծես :

— Պարո՛ն, ըսաւ, ես շատ զուարթ մարդ մըն եմ :

Այս անակնկալ յայտարարութեան տուելէ՝ խոնարհեցայ... Գետնէն առնելու համար երկու թեւերս, որոնք զարմացումէս ուսերէս փրդելով՝ վար ինկած էին :

Մեծայարգ Սըր Ըօն Նոյեմբեր նշմարեց զարմացումս և շարունակեց ժպտալով մը (ս'հ, այդ ժպտը) .

— Կը զարմանա՞ք . բայց սա ա՛ն է . ինչպէս պատիւը ունեցայ ըսելու, շատ զուարթ մէկն եմ, նոյն իսկ զուարթէ աւելի՛ բան մը, յիմա՛ր տղայ մը, թեթեւալի՛կ մը, չարածճի՛ մը :

Բայց, աւա՛ղ, անգութ ճակատագիրը զիս դժբաղդ երկինքի մը տակ ստեղծեց :

Հազիւ աշխարհ եկած, ու ա՛հա՛ անմիջապէս իմ ետեւէս կուգայ Ամենայն Սրբոցի տօնը, մեռելներու տօնը, ուր, աշխարհիս բոլոր կաթոլիկները, սեւեր հագած, իրենց մեռելներուն վրայ կ'երթան :

Հիմա, ինքզինքնիդ իմ տեղս դրե՛ք, և ըսե՛ք, այս պայմաններով, մարդ ի՞նչպէս կընայ զուարթ ըլլալ:

Յետոյ, իմ օրերուս, երկիրք տոգոյն է, հարբուխ է եղած ու կուլանջ. տրտմաթախիծ տիրութիւն մը կը ճնշէ մթնոլորտը. աշունը անցած է ա՛լ, բայց դեռ ձմեռն ալ չէ եկած:

Ասանկ օգուով մը զուարթ եղէք նայիմ:

Ա՛հ, երբ անգամ մը բաղդը մարդուս քէն պահէ, ա՛լ գործին խերը տե՛ս:

Չէք գիտեր, պարոն, սիրտիս մէջ ի՞նչ խօլ բաղձանք մը և ի՞նչ յիմար տենչ մը ունիմ:

Բայց, մի՛, ո՛հ, զիս մի՛ ծաղրէք:

Կ'ուզեմ օ՛ր մը օրանց սա Բարեկենդանը տեսնել:

Հէ՞, սրչափ աղուոր է արդեօք զիմակաւոր պարահանդէս մը, և աժա՛ն, աժա՛ն, մուտքը՝ 5 դրուչ:

Ի՞նչ քօնաժ պիտի ըլլար, երբ Բիեռօի լաթեր հագնէի, աւել մը ուսս և ցատկէի, ցատկուտէի, պօռալի, կանչէի...:

Սակայն աւա՛ղ, երազ մըն է այս:

XII

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

Երբ ներկայացայ մեծապատիւ Պ. Դեկտեմբերի, այս վերջինը դուրս ելած էր:

Բարեբաղդաբար սակայն, առաջուց դրած ըլլալով իրեն այցելութեանս նպատակը, սպասուհին յանձնեց ինծի նամակ մը, զոր կը հրատարակեմ՝ թարգմանութեան ու արտատպումի ամէն իրաւունքները վերապահելով. —

«Իրեկի պարոն»,

«Ներեցէ՛ք որ Հպիտի կրնամ ձեզի անձամբ ընդունիլ, որովհետեւ պարտաւոր էի դուրս ելլել՝ անուշապուրի պատրաստութիւնները տեսնելու համար:

«Գալով անձնական կարծիքներուս, ի՞նչ կ'ուզէք որ ըսեմ. կեանքը կեանք է, սիրելի՛ս, և պէտք է զայն տանիլ գէշ աղէկ:

«Իմ մասին, թող հնդկահաւը գէր ըլլայ, հաւը աղէկ եփուած, անուշապուրը համով, և... Երջանիկ եմ:

«Պաշտօնակիցներովս չեմ հետաքրքրուիր և միտքէս անգամ չեմ անցըներ թէ անոնք ի՞նչ կը խորհին աշխարհիս ունայնութեան վրայ:

«Հաճեցէք ընդունիլ, սիրելի՛ պարոն, յարգանքներուս հաւաստիքը:»

Դեկտեմբեր

Ահա՛ վերջապէս ամիս մը, որ իր վիճակէն զժգոն չէ:

Մեղք որ չկրցայ տեսնել զինքը անձամբ:

Էնթերովիոններս աւարտած են, և երբ, մինչեւ մազերուս ծայրը յոգնած, կը վերադառնամ՝ Ժիւլ Վէռնեան ճամբորդութենէս, 1905 տարին վերջացած է արդէն և վաղն է որ կը սկսի 1906ը:

Ու մեր դրան առջեւ հոռոմ խլէզներ կ'երգեն. «Այօս Վասիլիս Կրիկի...»

ՈՒՐ ԵՍ, ՂԱԶԱՐՈՍ !

Սրճարանի մը մէջ :

Նոր հարսի մը աղուորութեանը վրայ կը խօսին :

Ղազարոս — որ, ըստ իր բարի սովորութեան, նորէն անցեալ տարուան ապուշն է, — խօսքի կը խառնուի :

— Կը ձանձնամ, կ'ըսէ, հետը կենակցած եմ :

Նոր հարսը՝ Ղազարոսին իր վրայ ըսածը իմա-նալով, կ'երթայ անոր հետ կուռի :

Ղազարոս օրինակելի համբերատարութեամբ մը իրեն դէմ եղած նախատինքները լսելէ ետք, կը պատասխանէ .

— Եթէ ա՛յսչափ կը բարկանաք կոր, տիկին, չա՛տ աղէկ, ասկէ ետքը ձեզի հետ չեմ կենակցիր :

?

Իր մահուընէն քանի մն օր առաջ, Ղազարոս տխուր կ'երեւէր :

— Տէ՛ր, ըսին իրեն, ի՞նչ կը մտմտաք :

— Ինքզինքիս վրայ կուլամ կոր, պատաս-խանեց մեր ապուշը :

?

Մահը կեանքին վերջը դնելով՝ շատ լաւ ըրած է Աստուած, որովհետեւ այս կերպով գոնէ մարդ ժամանակ կ'ունենայ ատոր պատրաստուելու :

ՂԱԶԱՐՈՍ

?

Ղազարոս խնայողութեամբ կը վերադառնայ :

— Ի՞նչպէս գտաք խնայողի օգը, կը հարցնեն :

— Հիմալի, տարուան ութը ամիսը՝ ձմեռ եւ չորս ամիսը՝ օդը դէշ :

?

Լուսնի տակի է :

Օր մը Ղազարոս հայրիկին հետ կ'երթայ ինձե-րիդէն հաւաքոյթի մը, ուր մինչեւ ետքը բերանը չի բանար :

Վերադարձին, հայրը կը հարցնէ իր խելացի զաւկին թէ ինչո՛ւ գիտցած բաներուն վրայ չէր խօսած :

— Վախցայ որ, կը պատասխանէ Ղազարոս, կ'ելլեն չգիտցած բաներուն վրայ ալ կը խօսին :

?

Մարդուն մէկը, — որուն մէկ աչքը ապակիէ էր, — պանդուկ մը կ'իջնէ, ուր մեր Ղազարոսը սպասաւոր էր :

Պառնելու ատեն, մարդը ապակիէ աչքը կը հանէ ու Ղազարոսին կուտայ, որպէս ջուրը դնէ :

Ղազարոս ապակիէ աչքը առնելէ ետք, ան-շարժ կը կենայ :

— Ի՞նչ կը սպասես կոր, կը հարցնէ մարդը :

— Կը սպասեմ որ միւս աչքերնիդ ալ տաք :

?

Կը զարմանար ամէն մարդ թէ ինչո՛ւ մեր Ղազարոսը Դատաստանական խորհուրդին դիմած էր՝ բամուկեղջ համար իր կնիքէն, որ շատ շնորհ-քով ընտանիքէ պատուաւոր կ'ին մըն էր :

— Կը զարմանա՛ք չէ՞, հարցուց Ղազարոս, ուրեմն սա կօշիկներուն նայեցէ՛ք . կը տեսնէք թէ շատ ձեւաւոր եւ շատ աղուոր են, բայց չէք տես-ներ կոր թէ ո՛ր կողմէն ոտքերս կը սեղմեն :

?

— Սա կ'ինը ինտո՞ր կը գտնես, հարցուցին Ղա-զարոսին՝ չափազանց քսուած կ'ին մը ցուցնելով :

— Ներեցէ՛ք, պատասխանեց Ղազար, նկար-չութենէ չեմ հասկնար :

ԹԷ ԻՆՁ ԿԸ ՊԱՏՄԵՆ

ԵՐԱՋՆԵՐԸ

Ոչնորհափայլ տիկիներ, և

Ո՛հաղելի օրիորդներ, —

Ահա՛ նշանաթիւներն այն մէկ քանի երազ-
ներուն, զորս ընդհանրապէս կը տեմնէք ձեր տա-
քուկ անկողիններուն մէջ, — ապերախտ երազ-
ներ, որոնք մինչեւ ձեր անկողինները մօտենալու
սրբապղծութիւնը գործելէ ետք, մէջ մըն ալ կը
յանդգնին տանջել ձեր աղուոր զլւլիները:

Եթէ կ'ուզէք, հաւատացէք իմ սոյն երազա-
հանական կարողութեանս:

Ամէն պարագայի մէջ, — խօսքը մէջերնիս, —
ես... չեմ հաւատար:

Երբ երազէք՝

Ամուսնութիւն, կը նշանակի = Մահ:

Զինուորական = Բարի լուր:

Զի = Անակնկալ այցելութիւն:

Դրամ = Կորուստ:

Ոսկի = Ժորժ Տանտէնի բազդակցութիւն:

Հաց = Երջանկութիւն:

Նամակ = Բարի գուշակութիւն:

Յղի կին = Զանձրոյթ:

Բժիշկ = Հիւանդութիւն:

Համբոյր = Մօտ օրէն ստանալիք նամակ:

Կին մը սիրել = Կոխ ձեր մէկ սիրած կնոջ

հետ:

Շուն = Հաւատարմութիւն:

Յուդաիկաւորութիւն = Անակնկալ ուրախու-
թիւն:

Ակռայ = Հիւանդութիւն:

Յաւակի = Սիրային խղում:

Միս = Արկած:

Ասեղ = Սիրային ցաւ:

Կրակ = Տիրութիւն:

Ծաղիկ = Երանութիւն, չյուսացուած ուրա-
խութիւն:

Սանճ = Մեծ վտանգ:

Մազ = Վտանգ:

Վնիս ջուր = Զեղի զործ պիտի առաջարկեն:

Պղտոր ջուր = Զանձրոյթ, լաց:

Օձ = Հակառակութիւն, խորամանկութիւն:

Պառաւ կին = Սուտ, բամբասանք:

Մահի = Նոր յարաբերութիւն:

Թռչուն = Ճամբորդութիւն:

Մկրտ = Խաբեքայութիւն:

Կոխ = Լաւ ճաշ մը պիտի ընէք (Բարի
ախորժակ):

Դանակ = Բաժանում:

Թատրոն = Սիրոյ մէջ ցաւ:

Ճամբորդութիւն = Բնակավայրի փոխութիւն:

թիւն:

Կով = Հարստութիւն:

Պանդոկ = Մօտակայ ճամբորդութիւն:

Ոսիկան = Մեծ ուրախութիւն:

Պարահանդես = Հաճոյք:

Թղթախաղ = Վտանգ:

ԻՆՁ Կ'ԸՍԵՆ ՍՈՒՐԲԵՐԸ

ԿԻՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ս. Պէռնարտիոս կ'ըսէ. — « Կինը սատանային գործիքն է: »

Ս. Օգոստինոս կ'ըսէ. — « Կինը մեղքին բազմապատկիչն է: »

Ս. Յովհան Ոսկերեւրան կ'ըսէ. — « Բոլոր վայրենի գաղանձերու մէջ, կնիկէն աւելի վտանգաւոր գաղան մը չկայ: »

Ս. Կիպրիանոս կ'ըսէ. — « Կինը թունաւոր օձ մըն է: »

Ս. Պօղոս կ'ըսէ. — « Բարի կին չկայ: »

Ուրիշ սուրբ մը կ'ըսէ. — « Կինը, ահա՛ բնութեան ամէնէն մեծ ամենջանքը: »

Ուրիշ մը. — « Կնկան հետ ամէնէն խելացի մարդն իսկ ամէնէն խենդը կը դառնայ: »

Ուրիշ մը. — « Կին, օձ առանց պոչի: »

... Աս *ո՛րչափ galantries*, աս *ո՛րչափ compliments!*

Սակայն, Տիկին, դուք անհոգ եղիք, Սուրբերը կրնան ուղածնին ըսել, գուցէ իրաւունք ալ ունին, բայց նորէն մարդիկ ձեր առջեւ պիտի խոնարհին, և ամէն պարագայի մէջ, ասո՞նք ալ իրաւունք ունին:

Սուրբերու այս անէժքները ձեզի քիչ մը չեն յիշեցներ... աղուէսին դունջը:

ՎԵՐԷՆ-ՎԱՐԷՆ

Տիկին տը Սթաէլ հարցուց օր մը Նարդէնի թէ՛ ո՛վ էր աշխարհիս առաջին կինը:

— Անիկա որ ամէնէն շատ զաւակ ունի, պատասխանեց մեծ աշխարհակալը:

×

Մի՛ շնար!

Կը պատուիրէ Տասնարանեային չեմ յիշեր բանի՛նրորդ պատուէրը, և այս պատուէրին հաւատարմութիւնը ատենօք սատարի՛կ կը պատժուէին:

Օրինակի համար, Եգիպտոսի մէջ, կինը խաբող այրը մահուան պատիժին կ'արժանանար, իսկ էրիկը խաբող կնկան... քիթը կը կտրէին:

Պարզիլիոյ մէջ, այրը՝ մէկէն մինչեւ երեք տարի բանտարկութեան կը դատապարտուէր:

Հնդկաստանի մէջ, չնացող այրը՝ կրակէն կ'սկաւորէր դարձած անկողնի մը վրայ կը դրուէր և կինը՝ կատաղի շուներուն կեր կ'ըլլար:

Ֆրանսայի մէջ, Մեծն Կարոլոսի օրով, մահուան պատիժը որոշուած էր այս յանցանքին դէմ, իսկ Հանրապետութենէն առաջ, չնացող կինը կը դատապարտուէր՝ երկու տարի վանքի մը մէջ բանտարկուելու:

Բայց հիմա...

Հիմա, *փե՛հ փե՛հ*, ամուսնալուծում մը և... adieu!

×

Տասնեւութ տարեկանին, կին մը անմիջապէս խենդի պէս կը սիրահարուի:

Քսան տարեկանին՝ կը սիրէ:

Երեսունըկեցին՝ կ'ըզձայ:

Քառասունին՝ կը մտածէ:

×

Եթէ Սասանան կարենար սիրել, պիտի դադարէր չար ըլլալէ, ըսաւ Սրբուհի Թերեզա:

Բայց, ես կը ճանչնամ կիներ, որոնք կը սիրեն ու նորէն չար են:

×

Կինը աշխարհիս վրայ երկու երջանկութիւն ունի:

Չարչարութիւն կամ չարչարել:

Չարչարուիլ՝ երբ կը սիրէ:

Չարչարել՝ երբ կը սիրուի:

×

Երեք բանի համար կին մը կը սիրենք.

Կա՛մ իր գերադասութեան համար, և այս սէրը լուրջ է, բայց հաղուազիւտ:

Կա՛մ իր գեղեցկութեան համար, — գռեհիկ ու կարճատև սէր.

Եւ կա՛մ վերջապէս իր սիրտին համար, — տևական, բայց միօրինակ սէր:

×

Աստուած երկու պարգև չնորհած է մարդոց.

Ոմանց՝ դրամ:

Ոմանց ալ՝ խելք:

Եւ կարծած է թէ ասոնք իրարու տեղը կըրնան բռնել:

Ահա՛ թէ ինչո՛ւ երկրիս երեսը անկուտիները խելացի կ'ըլլան, իսկ շատ մը հարուստներ՝ անխելք:

×

Շատ մը աղգէ կիներ ճանչցայ:

Իտալուհին միայն ա՛յն ատեն կը հաւատայ իր սիրահարէն սիրուած ըլլալուն, երբ անիկա իրեն համար ոճիր մը գործէ:

Անգլուհին՝ երբ իր սիրահարը իրեն համար խենդութիւն մը ընէ:

Պրահուհին՝ իր սիրահարէն, իբր իր սիրոյն ապացոյց՝ ապուշութիւն մը կը սպասէ:

Իսկ հայուհին՝ միայն ա՛յն ատեն կը համոզուի թէ իր սիրահարը զինք իրապէս կը սիրէ, երբ իրեն հետ... Ս. Պսակով կը կարգուի:

×

Կը սիրենք, մեր չունեցած մէկ երջանկու-
թիւնը խնդրելու համար ուրիշէ մը:

×

Երկրի վրայ՝

Ամէնէն գեղեցիկն է՝ աշխարհ.

Ամէնէն զօրաւորը՝ պէտքը.

Ամէնէն ընդարձակը՝ միջոցը.

Ամէնէն խելացին՝ ժամանակը.

Ամէնէն սրընթացը՝ միտքը.

Ամէնէն հասարակը՝ յոյսը:

×

Մարդ միմիայն երեք բան ունի. —

Հոգի, մարմին և ինչք:

Հոգին կ'երթայ:

Մարմինը կը հիւընդնայ:

Եւ ինչքերը... Ժառանգորդներուն կը մնան:

×

Կան բաներ, որ լաւագոյն է ընել քան ըսել.
Կան բաներ, որ լաւագոյն է ըսել քան ընել. կան բաներ, որ պէտք է ո՛չ ընել, ո՛չ ըսել. և կան բաներ ալ որ պէտք է թէ՛ ընել և թէ՛ ըսել:

×

Շատ մը կիներու կեանքը՝ երեք արարով զաւեշտ մըն է:

Առաջին վարագոյրը՝ հեշտանք :
Երկրորդ վարագոյրը՝ ներկ ու արդուղարդ :
Երրորդ վարագոյրը՝ բարեպաշտութիւն :
Ու վարագոյրը կ'իջնէ :

×

Քսան տարեկանին՝ մարդ հաճոյքը կը սպաննէ ,
երեսունին՝ կը ճաշակէ , քառասունին կը չափա-
ւորէ , յիսունին՝ կը վնասէ , վաթսունին անոր
հետեւն կը ցաւի :

×

Կոտջ մը առաջին սիրահարը՝ երբէք... վեր-
ջինը չէ :

×

Սէրը միշտ տուօի մը կը նմանի :
Ջայն երգելու համար երկու հոգի պէտք է :

×

Սիրոյ այրուքները միամիտ աղջիկներու հեզել
տալը ա՛յնչափ մեծ հաճոյք մը չէ :

Յաճախ , նախընտրելի են ա՛յն կիները , որոնք
կրնան արագօրէն կարգալ : Այս կերպով , աւելի
շուտ կը հասնուի գլուխին վերջին . և , ամէն բանի
մէջ , մա՛նաւանդ սիրոյ մէջ , — ամէնէն կարեւորը ,
վերջն է :

×

Սէրը կանխիկ դրամ է . աղքատ մարդ մը
երբ ափին մէջ սէր ունի , սեղանաւորէ մը աւելի
հարուստ է :

×

Գեղանի կին մը հաճելի է՝ աչքերուն :
Բարի կին մը հաճելի է՝ սիրտին :
Մէկը գոհար է , իսկ միւսը՝ զանգ :

Հի՛ Հի՛ Հի՛...

Մոռեցէ՛նի վէպերովը սնած վիպային օրիորդ
մը , օրին մէկը ծով կ'իյնայ և խեղդուելուն մաղ
ձնացած , կ'ազատուի :

Նուաղած վիճակի մէջ զայն տուն կը բերեն :
Սթախելուն , օրիորդը կը յայտարարէ թէ

Վաղէ կարգուիլ իր ազատարարին հետ :

— Անկարելի է , աղջիկս , կ'ըսէ հայրիկը :

— Ուրեմն կարգուած է , կը հարցնէ օրիորդը :

— Չէ՛ , աղջիկս :

— Միթէ իմ անճուշդ ազատարարս դիմացի
սունին տղան չէ՞ :

— Չէ՛ , աղջիկս , թէ՛ն-Նէօլի շուն մըն է :

+

— Եթէ ևս քենէ առաջ մեռնելու ըլլամ ,
դազադիս հետեւն պիտի դա՞ս , կը հարցնէր տիկին
մը՝ երիտասարդի մը հետ կատակելով :

— Ո՛հ , անշո՛ւշտ , տիկին , հաճոյքով :

+

Գրագէտներու մեծամտութիւնը նշանաւոր է :

Օր մը մեր գրողներէն մէկը (անունը չեմ ըսեր ,
որպէս զի չգիտիմք) իր բարեկամներէն մէկուն հետ
դարե՛ջրատուն մը կ'երթայ և բաւական լոլիկնալէ
ետք , դուրս կ'ելլէ՝ գլխարկը հակառակ կողմէն
դրած :

Բնական է որ ամէն մարդ մեր պարոնին կը
նայի , գինովութեան հետեւանքներուն վրայ փի-
լիսոխայելով :

— Կը տեսնե՞ս , կ'ըսէ մեր գրագէտը , բոլոր
անցորդները ինծի կը նային կոր . ճանչւոր դէմք
ըլլալն ալ ուրիշ բան է :

+

Պ. Գաղիմիր Պոնոմու — թեկնածու ֆրանսա-
կան Ակադեմիային — օր մը քառասուն անմահ
ներէն մէկուն կ'այցելէ :

Ապաստէին կը բանայ դուռը :

— Ներեցէ՛ք, պարոն, ձեր անունը, կը
հարցնէ :

Պ. Գաղիմիր Պոնոմու՝ իր ամէնէն շնորհալի
ժպիտովը կը պատասխանէ .

— Պոնոմու :

Այցելուին կենցաղադիտութեան հմայուած՝
սպաստէին կը հարցնէ կրկին .

— Պոնոմու, պարոն, կը հաճի՞ք ձեր անունը
շնորհել :

— Ըսի, օրիորդ, Պոնոմու :

— Է՛, չատ աղէկ, պոնոմու, պարոն, բայց
ձեր անունը :

— Անունս Պոնոմու է, օրի՛որդ :

Միայն այն ատեն սպաստէին հասկցաւ որ,
փոխանակ « Պոնոմու, պարոն » ըսելու, պէտք է
ըսէ . — « Պարոն Պոնոմու : »

+

Յակոբիկ ու իր պզտիկ քուրիկը անցեալ օր
կը դիտէին նկար մը, որ կը ներկայացնէր Ադամ ու
Եւան՝ ստեղծագործութեան առաջին օրերուն
զգեստով, զոր ապահովարար ո՛չ Շմիթը կարած
էր, ո՛չ Գալիլեոսին և ո՛չ Միւր :

— Յակոբիկ, էրիկը օրն է, հարցուց աղջիկը
իր եղբոր :

— Ինտո՞ր կ'ուզես որ հասկնամ, երկուքն ալ
հազուած չեն :

+

— Ո՛հ, Մառի՛, կ'ըսէր սիրահար մը սիրու-
հին, մէյ մըն ալ թէոր սասնկ խօսք մը ընես ին-
ծի, ոտքերուդ տակ լնքդինքս կը սպաննեմ :

— Հապա երկրորդ անգամուն, հարցուց աղ-
ջիկը :

+

Վաճառական մը իր անանկութեան պատճառը
կը բացատրէ :

— Եղբայր, կ'ըսէ, միայն բամպակի գործին,
1000 ոսկի կերայ . . . :

— Ոկրամո՛ւ, կ'ընդմիջէ բարեկամը :

+

Ամուսնացած մարդ մը քսան տարիէ ի վեր
ամէն իրիկուն Տիկին Զ*** ին տունը կ'երթար՝ ժա-
մանակ անցընելու համար . օր մը երբ այս մարդուն
կինը մեռաւ, ամէն մարդ կարծեց թէ ալ Տիկին
Զ*** ին հետ պիտի կարգուէր :

Բայց մարդը պատասխանեց հետաքրքիրնե-
րուն .

— Եթէ Տիկին Զ*** ին հետ կարգուիմ, այն
ատեն իրիկունները որո՞ւն տունը երթամ :

+

Խաբուած էրիկ մը իր դժբաղդութեան վրայ
կ'ողբար :

Բարեկամներէն մէկը զայն մխիթարելու հա-
մար սապէս ըսաւ .

— Սիրելի՛ս, եղջիւրները ակռաներու կը նմա-
նին . ելած ատեննին կը ցաւին, սակայն երբ ան-
գամ մը ելլեն, ա՛լ ցաւ չեն պատճառեր :

ԻՆՏՈՐ ԸՆԵԼՈՒ Է

ՇՈՎՈՒ ԼՈԳԱՆՔԸ

(ՄԵՐ ԸՆԹԵՐՅՈՂՆԵՐՈՒՆ)

Երբ կ'ըսենք՝ մեր ընթերցողներուն, ասիկա խօսելու պարզ ձևն է:

Ինչու որ մեր այս գրուածքը աւելի կը վերաբերի միայն մեր այն ընթերցողներուն փոքրամասնութեան, որ միջին դարէ ի վեր պահած է տակաւին լոգանք ընելու սովորութիւնը:

Ելեկարականութեան այս դարուն, ճշմարտապէս modernisé եղած մարդը երկար ատենէ ի վեր կրցած է արդէն թօթափել, ոտքերը լուալու, լոգանք ընելու կամ շապիկ փոխելու նախապատմական սովորոյթները, որովհետեւ... time is money!

Այն ժամերը, զորս մեր ծոյլ նախնիքները կը զոհն եղեր լո՛կ իրենց արդուգործերուն, հիմա կը զոհուին դրամ չահելու, և ասոր համար, փառք Աստուծոյ, փեսա մը չենք բրած, ընդհակառակը:

Ու ես այս պատուէրներս կը գրեմ լո՛կ անոնց համար, որոնք դեռ պահած են ատեն ատեն ծովու բաղնիք երթալու խաղը:

I

Կարելի եղածին չափ պէտք է զգուշանալ հազուած սքուած ծովու բաղնիք մտնելէ:

Առողջապահութիւնը և կենցաղագիտութիւնը կը պահանջեն որ ծովու բաղնիք մտնելէ առաջ, մարդ լաթերը հանէ:

II

Ձեր զգեստները հանելէ ետքը, երբ պատրաստուիք գլուխ ի վար ծով նետուիլ, ոտքերնիդ ու ձեռունիդ չուանով մի՛ կապէք:

III

Երբ վերէն վար նետուելով, ջուրին մինչեւ յատակը հասնիք, աւելորդ է ծովուն խորէն ձեր բարեկամները կանչել, որպէս զի ձեր լուղորդի վարպետութեանը հիանան:

Նախ՝ որովհետեւ ասիկա անյարմար է, և յետոյ, կրնաք ծովուն ջուրը պակսեցնել՝ զայն կուշտ ու կուռ խմելով:

IV

Ծովու բաղնիքէն ելած ատեննիդ մի՛ մոռնաք մայօնիդ հանել և ձեր զգեստները հազնիլ:

V

Ձգեստնիդ հագած ատեն, սխալմամբ մի՛ հազնիք ուրիշին զգեստը, մինչեւ որ բացարձակապէս վստահ չըլլաք թէ՛ ձեր առած զգեստները՝ ձերիններէն աւելի նոր ու ձեւաւոր են:

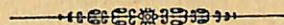
VI

Դուրս ելած ատեննիդ մի՛ մոռնաք վճարել բաղնեպանին դրամը:

Բայց, երբ անիկա մոռնայ, դուք մի՛ ըլլաք միջեցնող:

VII

Վերջապէս, երբ ծովու բաղնիքէն ելլէք, չիտա՛կ գացէք տաք բաղնիք մը... լուացուելու համար:

ՀԱՅՈՒՇԻՆ

(Հ.Բ.Ե.Ա.Թ.)

Ու մամբկա կը պատմէր.

* * *

«Օր մը, կապոյտ աստուածունին երկիր իջաւ,
«Իր բոլոր աղջիկներուն բաժնելու համար այն այ-
«լազան շնորհները, զորա կը բերէր իրեն հետ:

«Ու կապոյտ աստուածունին հնչեցուց փողը:
«Ամէն աղգէ ու ամէն ցեղէ կիներ եկան
մէջտեղ:

«Ու կապոյտ աստուածունին անոնց ըսաւ.

«— Կ'ուզեմ որ ձեռնէ ո՛չ մէկը տրտնջայ՝ իրեն
«տալիք նուէրիս համար. ձեռնէ ամէն մէկուն մի-
«եւնոյն բանը տալ չեմ կրնար. չէ՞ որ արդէն այս
«տեսակ միօրինակութիւն մը պիտի պակսեցնէր
«նուէրներու արժէքը:

«Ուրեմն, Սպանուհիին տուաւ սեւ սեւ մա-
«զեր:

«Իտալուհիին՝ վառվառ աչքեր ու սիրտ մը
«սիրով զինովցած:

«Անգլուհիին՝ կաթով վարդով շաղախուած
«գոյն մը:

«Աւստրիացուհիին՝ մարգարտաշար ակօսանքի:

«Ռուսուհիին՝ իշխանուհիի քալուածք մը:

«Գերմանուհիին՝ վէրթէրեան գզայնիկու-
«թիւն մը:

«Նարոյիդէնին շրթունքներուն՝ զուարթու-
«թիւն տուաւ, Իսլանտուհիին՝ սրամտութիւն,

«Հելլենուհիին՝ աղուոր հասակ, Հրէուհիին՝ երազ-
«կոտ աչքեր և դղումի կուտ ուտելու մեծ ա-

«խորժակ մը...:

«Ու երբ ա՛լ չմնաց բան մը տալու, աստուա-
«ծունին ոտք եկաւ:

«— Հապա ե՞ս, հարցուց Բարիդունին:

«— Ի՞նչ, քեզ մոռցա՞յ:

«Այն ատեն, բարի կապոյտ աստուածունին
«ըսաւ.

«— Քանի որ ա՛լ պարպուեցաւ նուէրներու
«պայուսակը, թո՛ղ իմ բոլոր աղջիկներս իրենց
«տուած նուէրներէս մէյմէկ քիչ տան քեզի:

«Ու բարի կապոյտ աստուածունին հրամանը
«կատարուեցաւ:

«Ու երբ, բարի կապոյտ աստուածունին կը
«պատրաստուէր կապոյտ երկինքին ետին կորսուիլ,
«Հայունին, որ առջի իրիկունը տախտակ սրբելուն
«համար ուշ արթնցած էր, փէշերը սոթթած հա-
«սաւ հեւ ի հեւ.

«— Հապա ե՞ս, հապա ե՞ս...:

«Բայց, բարի կապոյտ աստուածունին, որ ա՛լ
«տալիք նուէր մը չունէր, կապոյտներու ետին
«կորսուեցաւ:»

ՊԶՏԻԿ ԿԸՏԸԿՆԵՐ

Երիկ կնկան կուլ մը:

Տէր և տիկինը իրարու գլխուն կ'իջեցնեն
«աթու, մկրատ, խոզանակ և այլն:

Ու տիկինը կ'ըսէ լալով. — Մէյ մըն ալ խոս-
«տացած էիր զիս երջանիկ ընել:

Երիկը՝ լալով. — Դո՛ւն ալ զիս երջանիկ պիտի
«ընէիր:

×

Փետացու մը՝ հարսնիքին առտուն կը մտմտար:

— Ի՞նչ ունիս, ինչո՞ւ տխուր ես, հարցուցին:

— Կը մտածեմ կոր...:

— Վա՛ղ անցիր... եթէ մտածես, չես կար-
«գուիր:

×

Սիրահար մը և սիրուհի մը՝ en flagrant délit
կը բռնուին :

Էրիկը՝ դրան ետեւէն կը պօռայ ամբողջ ձայնովը .

— Բացէ՛ք դուռը, չէ՛ նե՛ ձեզի կը սպաննեմ :

— Չեմ՝ բանար, կը պատասխանէ սիրահարը ներքէն, բայց եթէ դուռը կտարէք, տունը կրակի կուտամ :

— Ա՛հ անամօ՛թը... ուրեմն կինս ըսա՛ւ ձեզի թէ տունս չեմ ապահովագրած :

×

Հիմնական կռիւ :

— Թշուառակա՛ն... դիս կը խարեա, հէ՞, և բարեկամիդ կնկա՛նը հեա կը խարեա :

— Ասոր համար մի՛ բարկանար, հոգի՛ս... հարկաւ քեզ՝ չճանչցած կիներուս հեա չպիտի խարէի :

×

Դերասանի պատմութիւն :

Մեր հին դերասաններէն՝ Տիգրան Սանճազ-ձեան օր մը կ'ըսէ իր պզտիկ զաւկին .

— Յակոբի՛կ, ես քիչ մը վերի սենեակը կ'ելլեմ կոր, պզտիկ աղբարիկիդ նայէ՛ :

Կէս ժամ ետքը, Տիգրան Սանճազձեան վերի սենեակէն վար իջնելով կը տեսնէ իր պզտիկ Յակոբիկը, որ աղբարիկին երեսը կը նայէր ուշադրութեամբ :

— Ի՞նչ կ'ընես կոր հոդ, կը հարցնէ զաւկին :

— Չըմի՛ր որ եղբորս նայիմ, ահա՛ ես ալ անոր երեսը կը նայիմ կոր :

→→→→→

ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՅԱՌԱՋԴԻՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(ԳԻՏԱԿԱՆ ՅՕԴՈՒԱԾ)

Գիտութեան յառաջդիմութիւնները... :

Ո՛ւֆ, անտանելի է ա՛լ, եղբայր :

Աստուած վկայ, սա՛ գիտունները բան գործ չունին :

Երկաթուղիէն, ձայնագիրէն, հեռագիրներէն ու ելեկտրական շոգեկառքէն ետք, հիմակ ալ հնարեցին լուսանկարչական նոր գործիք մը, որով կարելի է այսուհետեւ տեսանելի կերպով լուսանկարել... անտեսանելիին պատկերը :

Հանգիստ կեանք ապրել, ա՛լ անկարելի դարձաւ մեզի, և եթէ այսպէս երթայ, նոր ու անծանօթ աշխարհ մը չուելու է, ազատելու համար սա՛ գիտուններու ձեռքէն :

Ի զուր կը մտմտամ թէ՛ արդեօք բոլոր այս գիւտերը կ'ըլլան՝ մարդկութեան երջանկութիւնը ապահովելու համար. և սակայն, մարդիկ, նուազ երջանիկ չէին կարծեմ այն երանելի դարուն, ուր, Տիար Ագամ, մեր ամէնուս հայրիկը, իբր ամբողջ կահկարասի, ունէր միմիայն... թղենի տերեւ մը :

Բայց, առանց ա՛յնչափ հեռուները երթալու և առա՛նց ջրհեղեղը կանխելու, չէ՛ք կարծեր որ մարդիկ աւելի երջանիկ էին ա՛յն օրերուն, երբ տակաւին երկաթուղիի չիծերը չէին եկած ծածկել երկրիս չորս կողմը, տարին մէկէ աւելի անգամներ մարդկային արիւնով օծելով իրենց երկաթները :

Անկեղծօրէն խօսելով, չէ՛ք կարծեր թէ երկաթուղիի գիւտը բաւական խաթարած է մեր երջանկութիւնը :

Մէկդի ընելով բոլոր շողեկաւքի արկածները զոր մեր նախահայրերը կեանքերնուն մէջ ո՛չ տեսած էին, ո՛չ երազած, նորէն անհամար են շողեկաւքի գիւտին պատճառած անպատեհութիւնները:

Զոր օրինակ, կարելի է երբէք հանգիստ չունչ առնել, երբ, մեր միտքերուն առջեւ ունինք միշտ ցցուած յաւիտենական մղձաւանջը այն դաւառացի հեռաւոր ու մոտաւոր աղագականներուն, որոնք ամէն վայրկեան կրնան շողեկաւքով մեզի պատուել իրենց ոչ հաճելի այցելութեամբ, յանկարծ մեր երեսները տեսնելու փափաքէն մղուած, մինչդեռ շատ աւելի աղէկ կ'ընէին իրենց գիւղերը նստելով, առանց մէկուն գլուխը արդուկելու:

Շողեկաւքին շնորհիւ, հիմա ա՛լ կարելի չէ քանի մը ոսկի պարտք ձգելէ ետք գաւառի մը մէջ, Պոլիս վերադառնալ, որովհետեւ պահանջատէրը մէկ կը սպասէ, երկո՛ւ կը համբերէ, և երբորդ օրը, շողեկաւք մը նստելուն պէս, տանդ գուլին առջեւ կը անկուի:

Կը տեսնէ՞ք գիտութեան յատուցողութեան փորձանքները:

* * *

Ուրիշ անպատեհութիւն մըն ալ, նա՛:

Ենթադրենք թէ գաւառացի հարուստ ընտանիքի մը գաւառէք և Պոլիս կուգաք՝ գործով:

Սակայն, փոխանակ գործով զբաղելու, կը նախընտրէք զբաղիլ... Բերայի կնիկներով:

Ու օրին մէկը, անկուտի կը մնաք:

Ի՜նչ ընել հիմա: Օ՛հ, անմիջապէս հեռագիր հայրիկին...

«Հիւանդ եմ, քսան ոսկի զրկեցէք»:

Քսան ոսկին վայրկենական կը հասնի, և դուք ձեր հիւանդութիւնը կը դարմանէք... սիրտերնուդ սիրածին հետ դարեջուր խմելով:

Կեցցէ՛ դարեջուր և կին... Սակայն, կեցցէ՛ք վայրկեան մը:

Ձեր սիրելի ծնողքը՝ ձեր համառօտ հեռագրէն սարսափահար՝ իմանալով իրենց սիրասուն գաւկին հիւանդութիւնը, առանց վայրկեան մը կորսնցնելու, շողեկաւք կը նետուին, և կը հասնին ճիշդ այն հոգեբանական վայրկեանին, երբ զբաղած էք ձեր Օֆելիային robe d'innocence հանելու, մինչ անկա իր ամէնէն intime ձերմակեղէնները կը ցուցնէ ձեզի:

* * *

Ա՛հ, սա՛ շողեկաւքերը:

Հապա շողենաւերը, Աստուած իմ:

Կարելի չէ օգտփոխութեան համար ամառը գիւղ մը երթալ և ճիճ գլուխով նստիլ:

Ամէն շողենաւի գալուն, շարունակ ահուդողի մէջ էք թէ՛ արդեօք ձեր սիրելի բարեկամներէն մէկ քանին եկած են՝ ձեր որպիսութիւնը հարցնելու և ձեզի անհանգիստ ընելու բարի արձամագրութեամբ:

* * *

Հապա հեռագիրը:

Սա՛ անհամ ու ապրըսդ հեռագիրը որ բոլո՛ր գէշ լուրերը կը բերէ մեզի:

Արդէն ըսուած է թէ հեռագիրը աղէկ լուր չի բերեր, քանի որ գէշ լուրերն են որ չուտ կ'իմացուին:

Հեռագիրն է որ, բանը գործը ձգած, կը փութայ մեզի իմացնել մնա՛նի բաներ, զորս չէինք հարցուցած իրեն և զորս յաւէտ անգիտանալ պիտի ուզէինք գուցէ:

Հեռագիրն է որ գիշերանց կ'իմացնէ մեզի մեր սիրելիներուն մահը, սիրուհիդ փախուստը, պաճփեռիդ անանկութիւնը և հաւկիթի հրապարակին բարձրացումը:

Իշեր պէտք են՝ թուելու համար բոլոր գէշ լուրերը զորս կ'իմացնէ մեզի հեռագիրը, որուն սեւ թելերը, երաժշտութեան portée-ներու պէս, կ'երկարին օդին մէջ, խանգարելով դաշտերու գեղջկական բանաստեղծութիւնը:

Ու եթէ, հրաշքով, հեռագիրը՝ բարի լուր մը հաղորդէ մեզի, այդ բարի լուրն ալ՝ հարիւրին վաթսուն՝ համեմուած կ'ըլլայ՝ հեռագրին խմբագրութեան մէջ սպրդած ցաւալի coquille-ով մը:

Չոր օրինակ, ձեր եղբայրը՝ Մարտիրոս ելլելուն պէս կը հեռագրէ իր ընտանիքին. —

« Arrivé bon port. »

Ու հեռագրատան պաշտօնեան սխալմամբ կը հեռագրէ.

« Arrivé bien mort! »

Որով, ամբողջ գերդաստան մը կը թաղուի՝ սուգի, արցունքներու և յուսահատութեան մէջ:

* * *

Ու կ'երեւի թէ հեռագիրը չէր բաւեր, մէջ մըն ալ... հեռաձայնը հնարեցին:

Եւ իբր թէ հեռաձայնն ալ չի բաւեր, նայիս, ձայնագիրը ելաւ մէջտեղ, — այն հրաշալի գործիքը, որ, ի մեծ ուրախութիւն ձեր տանջուած փեսայի ականջներուն, յաւիտենապէս անջինջ կը պահէ՝ ճաթած ձայնը ձեր հանգուցեալ սիրելի... զոքանչին. ձայնագիրը, զոր նախանձոտ ամուսիններ կը սահեցնեն՝ իրենց Տէգաէմոնային բարձերուն տակ, որով արձանագրող լրատուն կը դառնայ ան... չնայող տիկիներու:

Ո՛հ, գիտութիւն, ո՛հ...:

* * *

Իայց, կամաց կամաց նորէն հանգիստնիս կը գտնէինք, և ստիպուած՝ կը պարտաւորուէինք ինքզինքնիս վարժեցնել երկաթուղիին, հեռագիրին ու

ՄԻ՛ ԿԱՐԴԱՔ

(ԿԱՐՁ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ)

* * *

Գիտե՞ք վայրը ՏԷՐԱՆԵՐԾԷՍԵԱՆ Տըպարանին, Գործի մարդիք հոն դիմելու չը վարանին:

Տիարք Վահրամ եւ Հրաչեայ, զոյգ աղբարիկ, — Ռոնց արտի ազնուութեան շուտ կը փարիք, — Տպագրական գործերու մէջ փորձ ու ներհուն, եւ ընդունած զովեսները խիստ շատերուն, Ունին խանութ մը ընդարձակ Սուրբան Համալ, Թուրքի յատուկ ամեն ապրանք՝ ընփր, քաւալ Պիսի գտնէք դուք ամենքնիդ, մեղան, տեսակ, Մասիս, զրիչ ու պահարան, փոքրիկ, մեծիկ, Վանաւասանց բոլոր պիտոյք վերջապէս, Գիներն ածան, տեսակներն ալ նոյն ու պէս պէս:

Վերի յարկը տպագրուին ամեն մատեան՝ Ռոնց գինով մրցակցող մը չիլար յատեան: Սոնուլօ զարդ, մա՛սմախուր տիպ, գիրքեր նոր, Շինուած գործեն կ'արտափայլին գեղ ու շնորհ: Դասագիրքեր ու տոմարներ՝ կազմատուրին Մեջ կազմուին, որք բացառիկ հրմայք մ'ունին իրենց ձեռով շրջել տկուն. ալ այնպէս որ Հրապարակին վրայ պա՛ ծանց մըն է այսօր Այդ Տըպարանն՝ ուրեղ դիմող մեր պատուարժան Յանախորդներ գործ կը տեսնան ածան ածան:

Այս տղերուն անկեղծութեան երեւ չ'աւտալ, Համագուելու համար շուտով այց մը կուտալ:

Թ.

հեռաձայնին, նոյն իսկ աչք կը գոցէինք լուսանկարչութեան, այն բարի, միամիտ ու սիրուն լուսանկարչութեան, որ պղտիկներուն զբօսանքն է և մեծերուն ժամանցը:

Իրա՛ւ, այս գիւտն ալ ունէր իր անպատեհութիւնները, բայց ի՞նչ ապուր կը խառնես, սիրելի՛ս. կամայ ու ակամայ այս բանին ալ հարկ էր վարժուիլ:

Միայն, անո՛նք որ, իրենց դէմքին տգեղութիւնը՝ հայելիին մէջ ցոլացուած տեսնելով բաւականացած՝ աւելորդ կը համարին անգամ մըն ալ զայն թուղթին վրայ անջնջելիօրէն դրոշմուած տեսնել, կրնան գոհանալ լուսանկարչի խանութին առջեւէն չանցնելով, և փողոցին մէջ, անգիտակցաբար լուսանկարուելու վտանգէն ալ զերծ մնալու համար, ճամբան քալած ատեննին, միշտ հովանոցը երեսնին կրնան բռնել:

Սակայն, աւա՛ղ, անգամ մըն ալ լուսախաբ եղանք. ա՛ս ալ պատրանք մըն է եղեր:

Մարդուն մէկը ելաւ... անտեսանելիին լուսանկարչութիւնը ստեղծեց, իբր թէ իրմէ ատանկ բան ուղող ըլլար:

Թէ ինտո՛ր կ'ըլլայ այս... իրաւ որ, չեմ գիտեր և չեմ ալ հետաքրքրուիր գիտնալու: Սակայն, աս աս է:

Հիմա, կրնաք՝ տունիս առջեւէն անցած ատեննիդ՝ ըսել.

— Ծօ՛, նայի՛նք սա միջոցին մեր թօլան ի՞նչ կ'ընէ կոր:

Ու գործիքնիդ դէպի իմ տունիս կողմը կը դարձնէք, և նոյն բոպէին ձեր փրփին վրայ կը պատկերանան իմ անձնական կեանքիս ամէնէն մտերիմ գաղտնիքները:

* * *

Այս հաշիւով, տեսէ՛ք ասկէ ետքը ինչե՛ր պիտի ըլլան:

Երբ դերձակս՝ իր պահանջը... չգանձելու միտքով, զարնէ դուռն և ետ չբանամ, անմիջապէս լուսանկարչական գործիքը պիտի լարէ, և պատերու թանձրութեանը ետեւէն, լուսանկարս քաշելով, ցաւի սիրտ պիտի տեսնէ թէ... քիթին կը խնդամ կոր:

Սիրունիս՝ այս գործիքին միջոցաւ, պիտի կրնայ գուշակել անհաւատարմութիւններս, և երեսին պիտի զարնէ... գիշերային ծուլութիւններու պատճառը:

Տիկինս — եթէ կարգուած եմ — զգեստանութեան տակէն պիտի բառ առ բառ կարդայ գրադանիս մէջ գտնուած սիրային նամակները և պիտի կրնայ ճշգրտօրէն համբել քսակիս դրամները:

Երբ, պաշտօն մը խնդրելու համար, տեղ մը գիտնեք, փոխանակ մեր կարողութիւնը հասկնալու նպատակով՝ մեզի քննութիւնէ անցընելու, ասկէ ետքը, մեր առջեւ պիտի լարեն լուսանկարչական գործիք մը, և մեր գլխուն պարունակութիւնը պիտի լուսանկարեն: Ո՛ր սարսափելիք:

Երբ, աղջիկտեսի համար տուն մը երթանք, մեր պաշտելիին ձեռքը մեզի խոստանալէ առաջ, մեր աներ պապան ու զոքանչ տուտուն այդ նորագլուտ գործիքով պիտի լուսանկարեն մեզի, հասկնալու համար թէ Պրիէօի Les Avariés-ին մէջ դեր ունինք:

Սոսկալի է այս, պարոններ, և կեանքը, այս տեսակ պայմաններու տակ, երթալով անտանելի կը դառնայ:

Ու մէյ մըն ալ կ'ելլենք հոյակապ արձաններ կանգնել անոնց, որոնք հնարեցին երկաթուղին, հեռագիրը, հեռադիւրը, շոգենաւը, շոգեկառքը, և մանաւանդ անտեսանելիին լուսանկարչութիւնը... հանելու համար:

Ո՛ր գիտութեան մարդեր, գիտութեան մարդեր, մեղքէք մեզ:

ԳՐԱԳԵՏ ԸԼԼԱԼՈՒ ՃԱՄԲԱՆ

Սիրելիս,

Եթէ կը փափաքիս յաջողիլ գրականութեան մէջ — ըլլա՛յ Հայ, Յոյն կամ Գնչուական — աղէկ միտ դիր հետեւեալ խրատներուն, որոնք արդիւնք են երկարամեայ փորձառութեանս:

* * *

Վերջացած է ա՛լ պոհէմութեան շրջանը, և Հանրի Միւրժէ, — տէր և տնօրէնը Պոհէմական կեանքին, — ապուշ մը կը համարուի ա՛լ, և անոր հետեւորդները դատապարտուած են յաւիտեանս յաւիտենից կօշիկէ վեր չելլելու:

Պոհէմութիւն... Բոլ տը Գոքի աստեղը վսեմ քան մըն էր. բայց հիմա՞. — Oh! ma barbe!

Սրդ, եթէ կ'ուզես յաջողիլ, —

Մտիկ ըրէ՛:

* * *

Նախ, աղէկ հագուէ՛:

Գտիր դերձակ մը, որ քեզի ձեռաւոր զգեստներ պատրաստէ, հոգ չէ թէ... ապառիկ:

Որովհետեւ մարդիկ՝ մի՛շտ «Երեւոյթները խարուսիկ են» կը յանկերգեն, և միշտ... երեւոյթներէն կը խարուին:

Ու ասոր համար, կրցածիդ չտի կախէ՛ աշխարհիս բոլոր դերձակները. — աղէկութիւն ըրած կ'ըլլաս:

Մասնաւոր խնամք տար փողկապներուդ:

Փողկապը. tout est là! Գոմէտի-Փրանսէզի համբաւաւոր դերասանը՝ Պ. լը Պարժի՛ իր փողկապներուն չնորհիւ... մարդ եղաւ:

Առանց ձեռնոցի մի՛ պտըտիր երբէք և թո՛ղ մաշերդ աւելի խնամուած ըլլան, քան ոճդ:

Ինչու որ, անցած է ա՛լ մօսան այն գրադէտներուն, որոնք Ռուսէնտոնեան եղունգներ ունէին և որոնց մազերը կը յիշեցնէին... Ս. Փրկչեան Հիւանդանոցին մէկ յարկարածինը:

Ատենօք, գրադէտը ճգնաւորի կեանք մը կը վարէր և գերեզմաններու մէջ կը թափառէր:

Բայց հիմա... nous avons changé tout cela! Ինչպէս կ'ըսէ Մոլիէր:

Կըցածիդ չափ աշխարհիկ սալօնները մտիբ կլիր, հոգ չէ թէ հրաւիրուած չըլլաս. բայց, եթէ չես կրնար ասիկա ընել, գոնէ անա՛նկ մը ձեռացո՛ւր որ ամէն մարդ կարծէ թէ ո՛չ մէկ երեկոյթէ պակաս ես:

Ասիկա ընելու համար, ամէն իրիկուն, սուջի իրիկունէ պաշտօնական ըրտէնկոթ մը հազի՛ր և շարունակ կարգա՛ Սրանպուրը ու Լեվանդը:

Այս կերպով, ամենայն վստահութեամբ կըրնաս խօսիլ այն երեկոյթներուն վրայ, ուր ստուերդ անգամ ներկայ չէր, և յիշել բոլոր ներկայ եղող անձերը, որոնց հետ, աւելորդ է ըսել, du dernier mieux ես:

Երբ խոշոր tournée մը դայ՝ իր affiche-ները փակցնել, բանդալոնդ ծախէ՛, բայց ներկայացում մը մի՛ փակցնէր, որովհետեւ թէեւ եկող արուեստագէտը միշտ կը կարծէ թէ՛ ամէն մարդ թատրոն կուգայ՝ զինքը տեսնելու համար, սակայն, իրականին մէջ, ամէն մարդ թատրոն կ'երթայ՝ միմիայն ինքզինքը ցուցնելու և իրար տեսնելու համար:

Ու մա՛նաւանդ — սխալ կամ ոչ — մի՛ հաւանիր ո՛չ մէկ բանի, որովհետեւ հանճարեղ մարդ մըն ես դուն, և միայն ապուշներն են որ կը հիաւնան:

Երբ գտնուիս սալօն մը, ուր քեզի մտիկ կ'ընեն, négligé ձեւով մը փռուէ՛ թիկնաթուղի մէջ՝

և կօշիկներուդ ծայրը հայելով՝ ըսէ՛ աշխարհիս ամէնէն բնական բանը ըսելու պէս.

— Աղեքս. Փանոսեան երէկ իրիկուն կ'ըսէր խնձի թէ...

Աւելի մտերմական ձեւ մը տալու և աւելի effet ընելու համար, լաւագոյն է մականունը ջնջել և միայն « Աղեքսանդր »-ը ըսել: Ո՞ր Աղեքսանդրը, պիտի հարցնեն անշուշտ: Այն ատեն աւելցնելու է՝ անապրերը շեշտով մը՝ « Ճանրմ, սա մեր Փանոսեանը », իբր թէ ձեր խոհարարին մասին խօսէիք:

Քիչ մը աւելի ոսկի փռի նետելու համար galerie-ին, կրնաս շարունակել նոյն ոճով.

— Մըմբեանին ըսի որ...

— Երէկ Եղիան խնձի եկաւ...:

Հոգ չէ թէ ո՛չ Փանոսեանը ճանչնաս, ո՛չ Մըմբեանը և ո՛չ Եղիան. ասիկա զուրկ է կարեւորութենէ. բաւական է որ ներկաները, որոնք քենէ ո՛չ աւելի ո՛չ նուազ կը ճանչնան այդ մարդիկը, դեղեցիկ համարում մը կազմեն քու մասիդ:

Միայն, ուշադրութիւն ըրէ՛ որ՝ վերոյիշեալ խօսքերը ըսած ատենդ, սալօնին մէջ չգտնուին՝ Եղիան, Փանոսեանը կամ Մըմբեանը. այն ատեն, կացինը քարին դարկած կ'ըլլաս:

Նոյնպէս, յարմար է ատեն ատեն սա տեսակ խօսքեր ալ սպրդեցնել.

— Քէչեանը գրական վէպ մը յանձնարարեց խնձի. բայց գրելու ժամանակ չունիմ, հիմակուհիմա թո՛ղ սպասէ...

Միայն խնդիր է չփաղանց détaché եղանակով մը արտասանել այս բառերը, եթէ կ'ուզես որ քեզի մտիկ ընողները անմիջապէս կարեկցին սա՛ խեղճ Քէչեանին, որ անհամբեր գրական վէպիդ կը սպասէ:

Ասկէ ետքը կուգայ հրատարակիչներու խնդրը, զոր պէտք չէ մոռնալ և զոր՝ « Հայր մեր »-ի չափ գոց գիտնալու է:

Ձոր օրինակ, սա՛ տեսակ նախադասութիւնս
ները չառ յարգի են.

— Պալենցը՝ բանաստեղծութիւններու հաւա-
քածոյ մը ուղեր էր, սակայն միտք չունիմ տալու,
որովհետեւ Նշան-Պալիկեաններուն խոստացայ-
արդեօք Պալենցը ռըչափ սլիտի նեղանայ... բայց
որո՞ւ հոգ...:

Եւ կամ՝

— Սյոսր ճամբան Մարգարեանին հանդիպե-
ցայ. դարավերջիկ բարքերէ առնուած վէպ մը
կ'ուզէ կոր... բայց հիմա կուհիմա ամենեւին միտք
չունիմ գրելու, որովհետեւ լուրջ ուսումնա-
սիրութեամբ մը զբաղած եմ:

... Ահա՛ այն կերպով, սիրելի՛ս, քեզ մար-
դու տեղ կը գնեն, և կը գտնուին նոյն իսկ անանկ-
ներ, որոնք տաղանդիւ վրայ կը հիմնան:

Սակայն, ամէն պարագայի մէջ, սիրելի՛ս,
Աստուծո՛յ սիրուն, զգուշացիր միշտ տո՛ղ մը բան
գրելէ, որովհետեւ այն ատեն... ի՛նչ ըլլալդ կը
հասկնան:

ՂԱԶԱՐՈՄ

Ո՛ր մը իմացանք թէ՛ մեր սիրելի բարե-
կամը Ղազարոս իր աղջիկը կնութեան տուեր է իր
ամէնէն ոխերիմ թշնամիին:

— Ինչո՞ւ աղջիկդ տուիր, հարցուցինք իրեն:
— Վրէ՛ժս լուծելու համար, պատասխանեց
մեր Ղազարոսը:

?

Մեր քցրելի գրագէտներէն մէկը կ'ըսէր Ղա-

— Կ'ուզեմ գրել բան մը, որ մինչև հիմա
կրբէք գրուած չըլլայ և որ բոլոր գրագէտներուն
միտքէն իսկ չանցնի:

— Զեր վրայ գովեստ մը գրեցէք ուրեմն,
պատասխանեց Ղազարոս:

?

Ղազարոսին հարցուցին թէ՛ ի՛նչ ընելու է
մարդ, պարկեշտ ու պատուաւոր ըլլալու համար:

— Ուրիշներուն ըրածին հակառակը ընելու է,
պատասխանեց մեր խելացի բարեկամը:

?

Ղազարոս իր գրասենեակին մէջ կ'աշխատէր,
կըր եկան իրեն իմացնել թէ՛ տունը կ'այրի կոր:

— Գացէք կնկա՛նս ըսէք, պատասխանեց Ղա-
զարոս, ես տունի գործերուն չեմ խառնուիր:

?

Ղազարոս քանի մը անգամ փողոցի մէջ գո-
ղերէն կողոպտուած ըլլալով՝ ա՛լ չէր համարձա-
կեր դուրս ելլել:

— Բայց ինչո՞ւ համար քովդ ատրճանակ մը
չես առներ, հարցուցին իրեն:

— Ի՞նչպէս առնեմ, պատասխանեց մեր նշա-
նաւոր ապուշը, ան ալ կը գողնան:

?

Օր մը, Պ. Ղազարոս՝ չառախօս սափրիչի մը
խանութիւն կ'երթայ՝ ածիլուելու:

— Ինչո՞ւ կ'ուզէք որ ածիլեմ, կը հարցնէ
սափրիչը:

— Առա՛նց խօսելու, կը պատասխանէ Ղա-
զարոս:

?

Պ. Ղազարոս թատրոնէ կը վերադառնայ:

Կը հարցնեն իրեն թէ՛ ներկայացուածը ի՛նչ
խաղ էր:

— Իրա՛ւ որ, կը պատասխանէ Ղազար, թատրոն մտած ատենս ա՛յնչտի սաստիկ կ'անձրուէր կոր որ յայտագիրը չկրցայ կարդալ:

?

Ղազարոս իր բարեկամներէն մէկուն համակ մը գրելով, յետ-գրութեանը մէջ սապէս կ'աւելցնէ. —

« Ինչպէս գիտես, երբեմն համակները կը կորսնան, և եթէ այս համակը մինչեւ քառասունութ ժամ ձեռքդ չանցնի, իմացո՛ւր ինծի, որ — պէս զի ուրիշ մը գրեմ: »

?

— Ղազարո՛ս, գիտե՛ս թէ ինչո՛ւ մարդիկ, երբ երդում մը ընեն, ձեռք ընին վեր կ'առնեն:

— Հասկցնելու համար թէ ըսելիքն ինչ օգին մէջ մնալիք բան մըն է:

?

Ղազարոս՝ իր մէկ բարեկամին.

— Ձեզի փոխ տուած հովանոցս ի՞նչ եղաւ:

— Դեռ չկրցայ գտնել. ո՛վ գիտէ ո՛ւր մոռցեր եմ:

— Ուրեմն ձեզի հուէրս ըլլայ:

?

Ղազարոս թատրոնէն մեկնած ատենը բարտըսին կ'ուզէ կառս-րուպէն:

— Ձեր թիւը, կը հարցնէ պաշտօնեան:

— Բարտըսիս գրպանը հայեցէ՛ք... չկորսնցնելու համար հոն դրի:

?

Մեր սիրելի բարեկամ Պ. Ղազարոսին կը հարցնէին.

— Ինտո՞ր կ'ըլլայ որ միշտ դրամ ունիք:

— Որովհետեւ երբէք հին պարտքերս չեմ վճարեր:

— Հապա նորե՞րը:

— Ատոնք ալ... կը հինցնեմ:

?

Ղազարոս սուգի մէջ է:

Ու կը հարցնեն իրեն թէ՛ հակառակ սուգին, այս տարի գիւղ պիտի երթայ:

— Հարկա՛ւ, կը պատասխանէ մեր մարդուկը, միայն ինչան սգոյ, Սեւ ծովու գիւղերէն մէկը պիտի երթամ:

?

Բնագիտական:

— Դիտելի է որ, ըսին Ղազարոսին, սունկերը խոնաւ տեղեր կը բուսնին միշտ:

— Անոր համար է որ հովանոցի ձեւը ունին, արամաբանեց Ղազարոս:

?

Ղազարոս՝ սինեմաթոկրափի ներկայացումէ մը կը վերադառնայ:

— Գէշ գիւտ չէ, կ'ըսէ, սակայն չեմ հասկնար թէ ինչո՛ւ միմիայն ժամանակակից տեսաբաններ կը ներկայացնեն:

?

Դատարանի մէջ:

— Ղազարո՛ս, ասկէ առաջ բնաւ դատաւարաւա՞ծ ես, կը հարցնէ դատաւորը:

— Երկու անգամ... բժիշկներու կողմէ:

?

Ղազարոս՝ սպասաւոր:

— Տիկինը հո՞ս է:

— Ձէ՛, հիմա պտոյտի գնաց... բայց վայրկեան մը կեցէք, հարցնեմ իրեն:

ՄՏՔԻ ՓՇՐԱՆՔՆԵՐ

Սիրուած կնոջ մէջ ի՞նչ բան կը սիրենք :
Շղաթը , կամ ժանեակ , թէ կապոյտ մուսլին ,
եւ կամ օղ , մատնի՞ , թէ ապարանջան . . . :
Զէ՛ , — սիրուած կնոջ մէջ , տիկին , միայն
ձե՛զ կը սիրենք :

×

Կին մը կրնայ ծնած ըլլալ գեղեցիկ ըլլալու
համար . բայց գեղեցիկութիւնը կը սկսի միայն ա՛յն
ատեն , երբ սիրտը կարող է սիրել :

×

Աղուոր կիները միշտ իրենց ճակատներուն
վրայ կը կրեն մէյմէկ յանձնարարագիր :

Այս յանձնարարագիրները գրուած են բնու-
թեան ձեռքով եւ երկրի վրայ գտնուող ամէն
ազգ կրնայ կարգալ գտնոնք :

×

Սրեւելեան բանաստեղծութեան մէջ —
Յօնքը՝ կամար մըն է :

Նայուածքը՝ նետ :

Ակումները՝ քովքովի շարուած մարդրիտներ :

Արցունքները՝ առաւօտեան ցօլ :

Դեմքը՝ լուսնկայ :

Մագերը՝ միտաքս :

Բերանը՝ կոկոն :

Այսերը՝ խնձոր :

Եւայլն , եւայլն , եւայլն :

×

Կին մը միշտ գեղեցիկ է իր սիրահարին հա-
մար , — ըսած է . . . ամէն մարդ :

×

Սիրահարները երբէք սովորութիւն չունին տես-
նելու իրենց սիրուհիներուն թերի կողմերը , եւ
անոնց թերութիւնները յաճախ իրենց համար նոյն
խակ մէյմէկ առաւելութիւններ կը համարուին :

Պարապ տեղը չէ որ ըսեր են . — « Սիրա-
հարները կոյր կ'ըլլան » :

Այդ խեղճ բաղդաւորներուն աչքին , — չըթ-
գոյնը . . . յամբիկի ճերմակութիւն մը կը ստանայ :
Ահաւորութիւնն սեւ կին մը՝ անոնց համար . . .
պաշտելի թո՛ւի մըն է :

Զոյի-չոր ու նիւար կին մը . . . հասակի նրբու-
թիւն ու մարմնի հմայիչ ճկունութիւն մը ունե-
նալ կը համարուի :

Գերը . . . վեհ քալուածք մը ունի :

Եթէ աղօտ է , անոր համար ալ կ'ըսեն թէ . . .
նկրկիծե կին մըն է , եւ աս ալ հարկաւ իր հմայքը
ունի :

Հսկայ հասակ մը ունեցողը . . . զիցուհի մը
կ'երեւայ :

Իսկ կարճահասակը անոնց աչքին կ'ըլլայ . . .
երկինքի հրաշալիքներուն մէկ ամփոփումը :

Եթէ հպարտ է , այն ատեն ալ կ'ըսեն թէ . . .
վեհ ու վսեմ սիրտ մը ունի :

Զարաճիկ . . . սրամիտ կ'ըլլայ եւ ապուշ . . .
բարի :

Շատախօսը . . . ահ , որչափ զուարթամիտ է :

Իսկ բնաւ խօսիչ չգիտցողը . . . պարկեշտ ամօթ-
խածութեան մը տակ կը պատապարտուի :

Այսպիսի ահա՛ , երբ մեկը շատ սիրե ,
Թերոպիւններն իսկ անոր կը սիրեն . . . :

Ինչպէս կ'ըսէ Մովսէս :

×

Գեղանի կին մը՝ չորս տարեւոր նայուածքներ
կը գրաւէ իր վրայ . —

Աղուոր կիները անոր կը նային նախանձով :
Տգեղ կիները՝ ասեղաքեաւք :
Ծեքերը՝ ցաւելով :
Ու երիտասարդները՝ պաշտօնով :

×

Կին մը գեղեցիկ ըլլալու համար, պէտք է ունենայ. —

Չորս բան սեւ. — Մազերը, յօնքերը, արտեւանունքները և բիւրերը :

Չորս բան ներմակ. — Մարմինը, աչքերուն մէջը, ակունքները և սրունքները :

Չորս բան կարմիր. — Լեզուն, շրթունքները, լինդերը և այտերը :

Չորս բան կլոր. — Դուռը, վիզը, թեւը և ոտքին կոճերը :

Չորս բան երկար. — Կոնակը, մատները, բազուկները և սրունքները :

Չորս բան նեղ. — Յօնքերը, քիթը, շրթունքները և մատները :

Չորս բան մալու. — Այտերը, զիտերը, հակափորը և mollet-ները :

Չորս բան պզտիկ. — Ականջները, կուրծքը, ձեռքերը և տոփիկները :

Ո՛ր գեղանի ընթերցուհիներ, հիմա որ ա՛լ հասկցաք գեղեցկութեան սահմանները, քննեցէ՛ք դուք ձեզ և եթէ կրնաք բոլոր այս պայմաններուն պատասխանել, առանց ժամանակ կորսնցնելու, շուտով փութացէ՛ք ցուցահանդէս մը, ուր ապահովաբար առաջին prix de beauté-ն դո՛ւք պիտի չահիք :

×

Դեռափ աղջիկները կը կարծեն թէ կարողուած մարդիկ չարունակ իրենց կիները կը փայ-

փայեն և աղքատները կ'երեւակայեն թէ ամէն Թողաթլեան նստողին զրպանը լեցուն է :

Սակայն, քանի՞նք կան, որոնք ամէն իրիկուն Թողաթլեանին կը նստին և դրամ չունին :

×

Կուսութիւնը կիներու ամէնէն մեծ հարստութիւնն է :

Սակայն, զարմանալի է որ, կիներուն մեծ մասը՝ կը ձգէ որ զիրենք... կողոպտեն :

×

Աստուած խարտեալ կինը չնորհած է Հիւսիսի բնակիչներուն, միսիթարիւտ համար զանոնք արեւի բացակայութենէն :

×

Կնոջ մը սիրտը երբէք չի ծերանար. երբ դադարի սիրելէ, ուրեմն դադրած է ա՛լ բարախելէ :

×

Փետուրէ աւելի թեթեւ ի՞նչ կայ :

Փռշի :

Փռշիէ՞ աւելի թեթեւ :

Հոյ :

Հոյէ՞ն աւելի թեթեւ :

Կիւն :

Կիւնէ՞ն աւելի թեթեւ :

Ոչի՛նչ :

×

Աղջիկները՝ ոսկի են :

Կարգուած կիները՝ արծաթ :

Այրի կիները՝ պղինձ :

Եւ պառաւները՝ թիթեղ :

×

Կին մը, մէկ տարեկանէն մինչեւ տասը տարեկան, ճանճ մըն է :

Տասնէն մինչեւ տասներէնդ՝ ծիծեռնակ մը :

Տասնընկուցէն մինչեւ քսան՝ դրախտահաւ :
 Քսանէն մինչեւ քսանընկուց՝ տատրակ մը :
 Քսանընկուցէն մինչեւ երեսուն՝ աղաւնի մը :
 Երեսունէն մինչեւ քառասուն՝ թութակ մը :
 Քառասունէն մինչեւ յիսուն՝ բու մը :
 Յիսունէն մինչեւ վաթսուն՝ ուրուր մը :
 Անկէ ետքը, ո՛չ կին, ոչ թռչուն, այլ...

ուրիշ :

ԾԱՂԻԿՆԵՐՈՒ ԼԵԶՈՒՆ

Ծաղիկներու լեզուն ո՛չ գրաբար է և ո՛չ աշխարհաբար, այլ զուտ... բանաստեղծական :

Դանի որ բնագէտները երկար առնէ ի վեր ապացուցած են արդէն թէ՛ ծաղիկները իրար կը սիրեն, իրարու կը սիրահարուին, կը կարգուին ու կ'ամուսնալուծուին, անշուշտ պէտք է, լեզու մըն ալ տալ այդ էակներուն, որոնց սիրտը՝ մերիննեւրուն հետ կը բարախէ :

Ծաղիկներուն լեզուն ստեղծեցին բանաստեղծները, ի պէտս սիրահարներու և սիրուելիներու, և այս լեզուն սիրուն ու թովիչ է իր տարօրինակութեանը մէջ :

* * *

Հարսնուկ. — Լքում կը նշանակէ :
 ձերմակ յասմիկ. — Համակրութիւն :
 Հալուե. — Դառնութիւն :
 Բաղեղ. — Բարեկամութիւն :
 Մուրս. — Սէր :
 Վարդ. — Գեղեցկութիւն :
 Շահպալ. — Տեւական գեղեցկութիւն :

Գնահախնձորի ծաղիկ. — Բարեգործութիւն :
 Նունուֆար. — Կարճատեւ երջանկութիւն :
 Դաշային շուշան. — Երջանկութեան վերադարձ :

Ձնծաղիկ. — Բարի լուր :
 Ելակի ծաղիկ. — Բարութիւն :
 ձերմակ մանուշակ. — Անբծութիւն :
 Նարնջածաղիկ. — Կուսութիւն :
 ձերմակ վարդի կոկոն. — Միամիտ սիրտ :
 Լերդածաղիկ. — Վստահութիւն :
 Վայրի կակաչ. — Միխթարութիւն :
 Եղինն. — Անգթութիւն :
 Կակաչ. — Յայտարարութիւն :
 Դեղին շահոֆամ. — Արհամարհանք :
 Շուշան հովսաօ. — Նազելիութիւն :
 Նոնի. — Յուսահատութիւն :
 Նարգիս. — Բաղձանք :
 Չարխոս. — Գաղտնապահութիւն :
 Աղանաւոս. — Հմայք :
 Ելիօդոբ. — Գինովութիւն :
 Ժանհախնձորի ծաղիկ. — Խարդախութիւն :
 ձերմակ կամ կարմիր վարդ. — Սիրտի հուր :
 Վերոնիկէ. — Հաւատարմութիւն :
 Նարգիսական շուշան. — Հպարտութիւն :
 Ուռի. — Անկեղծութիւն :
 Դափնի. — Փառք :
 Յախ. — Մեծութիւն :
 Շահասպամ. — Ատելութիւն :
 Սոնի. — Յանդգնութիւն :
 Մասուսակ. — Ամօթ :
 Կաղնի. — Հիւրընկալութիւն :
 Վրանածաղիկ. — Խոնարհութիւն :
 Դեղին վարդ. — Անհաւատարմութիւն :
 Հրանունկ. — Ապերախտութիւն :
 Դալլուկ. — Անարդարութիւն :

Մարգարիտ . — Անմեղութիւն ,
 Վարդի կոկոն . — Դեռաւոր աղջիկ :
 Թռեցած սեւեւներ . — Մեղամաղձոտութիւն :
 Միոգօրիս . — Մի՛ մոռնար զիս :
 Յորեն . — Հարստութիւն :
 ձեռմակ վարդ . — Լուռութիւն :
 Հաւամրգի . — Մենութիւն :
 Դամելիս . — Տափակութիւն :
 Լիլա . — Անհամութիւն :
 Քրիզանդեմ . — Սրամտութիւն :
 Մեխակ . — Ապուշութիւն :
 Վարդ . — Տափակ բանաստեղծութիւն :
 Շուշան . — Երբեմն գրադիտուհի , բայց հիմա
 ա՛լ այդ դործէն քաշուած նորատի աղջիկ :
 Մարկրիթ . — Ինկած երգիծաբանութիւն :
 Դեռ երկար է այս քմածին բառարանը , սա-
 կայն պարտաւոր եմ ընդմիջել , որպէս զի մի՛ գուցէ
 ձեր մեծապատուութիւնները ձանձրանան :
 Ամէն պարագայի մէջ , կրնաք այս ծաղիկնե-
 րով ծաղկեփունջեր կազմել ու անոնց խորհրդաւոր
 պերճախօսութեամբը կրնաք թղթակցել , ճիշդ
 ինչպէս պիտի թղթակցէիք անթել հեռագիրով :

ԿՆՈՋ ՇՈՒՐՋԸ

(ԻՆՋԵՐ ԿՐՍԵՆ ԿԻՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ)

Կնոջ մը գլուխը՝ տունի մը տանիքին վրայ
 դրուած հողմացոյցին (girouette) մը կը նմանի , որ
 ամէն հովի կը դառնայ :

×

— Երբ տունի մը մէջ պառաւ աղջիկ մը
 կայ , ա՛լ պահապան շուները աւելորդ են :

Էրիկ մարդը կրակ է , կինը՝ խժուժ և սատա-
 հան՝ փքոց :

×

Անա՛ գաղափար մը , որ ապահովաբար մեծն
 Տարուինի ֆեյֆին պիտի երթար . —

« Աշխարհիս ամէնէն սիրուն ու ամէնէն հրեշ-
 տակային կնկանը մէջ մի՛շտ նշանաւոր կապիկ մը
 կայ » :

×

Հարուստներու բարեկամութիւնը , ձմրան
 արեւը և կնկան մը երգումները . — ահա՛ երեք
 բաներ , որոնց կարելի չէ հաւատալ :

×

Կիները կոկորդիլոսներու կը նմանին . Էրիկ
 մարդիկը գրաւելու համար՝ կուլան և զանոնք
 գրաւելէ ետք՝ կը լափեն :

×

Կնոջ ուղեղը կազմուած է կապիկին գրեմայէն
 և աղուէփին պանիրէն :

×

Տապաւնագիր մը . —

Աստ հանգչի կինս :

Ո՛հ , ի՛նչ աղէկ , թէ՛ իր հանգստին և թէ՛ ...
 իմ հանգստիս համար :

×

Թռչունները , կատուները և կինները այն երեք
 տեսակ կենդանիներն են , որոնք ամէնէն աւելի
 ժամանակ կը զոհեն՝ իրենց արդուգարդին համար :

×

Կիները՝ պտոյտի ատեն՝ սիրամարդիներ են ,
 ընտանեկան գործերու ատեն՝ անձեղներ , և գլուխ-
 գլխի ատեն՝ աղաւնիներ :

×

Բնութիւնը հակասութիւնները կը սիրէ . —
Ծանր կինը թեթեւամիտ կ'ըլլայ և թեթեւ
կինը՝ ծանրամիտ :

×

Կին մը՝ մինչեւ քառասուն տարեկան՝ գորտն
կը չինէ մարմինն համեմատ և քառասունէն ետք՝
մարմինը գորտէին համեմատ :

×

Կին մը տասներէինդ տարեկանին սէրը կ'եւ-
րադէ :

Քսանընչինգին՝ կը ճաշակէ :
Երեսունընչինգին՝ ինքզինքը սիրոյ համար կը
դոճէ :

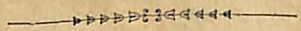
Քառասունին՝ սիրոյ ետեւէն կը ցաւի :
Յիսունին՝ զայն կը վերցուէ :

×

Ամուսնութիւնը վիճակահանութիւն մըն է :

×

Բարիզը՝ ձիերու դժոխքն է , էրիկմարդոց՝
քաւարանը և կիներու՝ արքայութիւնը :

ԳՈՅՆԵՐՈՒ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Ձերմակ . — Կուսութիւն , անմեղութիւն ,
ամօթխածութիւն կը նշանակէ :

Կապոյս . — Սիրտի սէր , ապահով սէր :
Վարդագոյն . — Երիտասարդութիւն , գեղեցի-
կութիւն , ուրախութիւն :

Դեղին . — Անհաւատարմութիւն :
Սեւ . — Հպարտութիւն :

Կանաչ . — Յոյս :
Կարմիր . — Սաստիկ սէր , եռանդ , կիրք ,
հայլն :

Մոխրագոյն . — Տիրութիւն , մեկամաղձոտու-
թիւն :

Մանիշակագոյն . — Յաւ , սուգ :

* * *

Ու քանի որ , ամէն բան իր գոյնը ունի , նոյն
իսկ . . . մեր թերթերը , Պ . Լէւոն Կողլան՝ հետեւ-
եալ բաւական original թուումը կ'ընէ . . . « Իրերու
գոյն » ին . —

Գթութիւնը՝ անուշ կապոյտ է :
Համակերպութիւնը՝ մարդբոսագոյն :
Ուրախութիւնը՝ կանաչագոյն :
Յոգնութիւնը՝ դափնեօշի :
Հաճոյքը՝ թաւալարդագոյն :
Քունը՝ ծխախոտի մոխրի գոյն :
Մոմսուքը՝ նարնջագոյն :
Յաւը՝ մուրագոյն :
Նախանձը շոգոլայի գոյն ունի :
Խոշոր պարտք մը վճարելու ծանր մտածումը՝
կապարագոյն :

Տունին վարձքը վճարելու օրը՝ մեռելագոյն :
Ստացուելիք դրամը՝ կարմիր ոսկեգոյն :
Սիրային ժամադրութեան մը երթալը՝ թեթեւ
թէյի գոյն :

Քսաներորդ սիրային ժամադրութեան երթալ՝
ծանր թէյի գոյն :
Կատարեալ երջանկութիւն . . .
Ըստ իս , ասիկա գոյն չունի :

ՆՕԹԵՐ

Սէրը կրակ է. ամուսնութիւնը՝ մուխ:

— Կինները, երբ չեն սիրեր, ծեր օրէնագէտի մը ամբողջ պաղարկանութիւնը ունին:

— Կինը կ'ապրի ո՛չ միայն հացիւ, այլ... խընկարկութիւններով, շողքորդութիւններով ու պատիւներով:

— Բացակայութիւնը՝ միայն միջակ յարաբերութիւններու համար վտանգ կը սպառնայ:

— Ազուէսը շատ բան գիտէ, բայց սիրող կին մը ազուէսէն աւելի գիտէ:

— Աստուած, որ զզջացած է էրիկմարդ ստեղծած ըլլալուն համար, երբէք չէ զզջացած կինը ստեղծելուն:

— Սէրը, որ ա՛յնչափ պզտիկ բան մըն է ինքնին, կեանքի բոլոր բաներէն ամենէն լուրջն է:

— Սէրերու ամէնէն հազուագիւտը... պղատոնական սէրն է:

— Սիրահարի մը ըրած իւրաքանչիւր գործի եզրակացութիւնը՝ իր սիրունիին վրայ մտածելն է:

— Կ'ուզէ՞ք սիրուիլ:

Երբէք մի՛ սիրէք:

— Դերձակուհիի մը առաքինութիւնը յաճախ երձանով կապուած կ'ըլլայ:

— Ի՞նչ է դեռատի աղջիկ մը:

— Կիսաբաց դուռ մը:

— Մեծ ապուշութիւնները սիրտէ կը բզկին:

— Ամուսնութիւնը սէրէն կը բզկի, ինչպէ՛ք քացախը զինիէն:

— Կինը՝ Օրէրայի թատրոնի մը կը նմանի. թէ կը ձանձրանանք և թէ՛ կ'երթանք:

— Երբ ընթերցող մը կարդացած գիրքէ ձանձրանայ, ի՞նչ կ'ընէ.

— Գիւրքը կը գոցէ:

ՔԻՉ ՄԸ ԽՆԴԱՆՔ,

ԵՅԷ ԿԸ ՇԱՃԻՔ

աւառի մէջ, հացկերոյթի մը միջոցին:

Խոստովանանքի գաղանիքները կը հարցնեն ստեղծին տէրտէրին:

— Միայն ու՛շափ կրնամ ըսել որ, ըստ յարգելի քահանան, առաջին ծուխ՝ էրիկը խաբող կին մըն էր:

Հացկերոյթէն ետք, տիկին մը ներս մտաւ, իր ամուսնին ընկերացած:

— Ա՛հ, ո՛րչափ երջանիկ եմ՝ ձեզ տեսնելուս, քացաղանչեց նորեկ տիկինը, կը յիշէ՞ք, ես ձեր առաջին ծուխն էի:

Tableau!

* * *

Հայ-լայֆ ճաշարանի մը մէջ:

— Կառսման, զիւր-սա՛ն մը:

— Երկու հատ ունինք, բայց երկուքն ալ սա միջոցին գրաւուած են. մէկուն գործը լմնալուն պէս, անմիջապէս ձեզի կը բերեմ:

* * *

Բերացի պարոն մը՝ տխուր ու մտազբաղ կը պտտէր Բրդի-Շանի պարտէզը:

Բարեկամներէն մէկը հանդիպեցաւ անոր:

— Ի՞նչ ունիս, հարցուց, ի՞նչ կը մտածաս:

— Ի՞նչ պիտի մտնեմ. պարտք ունիմ և չեմ կրնար կոր վճարել:

— Ապո՛ւշ դուն ալ, պատախանեց միւսը, ասիկա թող պարտապահանջէ մտմտայ:

* * *

Յակորիկ ընդհանուր պատմութեան դաս կ'առնէ:

— Ըսէ՛ նայիմ, կը հարցնէ վարժապետը, այդ միջոցին Ռուսիոյ մէջ ո՞վ կը տիրէր:

— Կարծեմ... սաստիկ ցուրտ մը կը տիրէր, կը կակաղէ Յակոբիկ:

* * *

Ուսուցիչը ուրիշ հարցում մը կ'ուղղէ Յակոբիկին:

Յակոբիկ... լռութեամբ կը պատասխանէ:

— Արդեօք հարցը մնա քեզի կը շուարեցնէ կոր, կ'ըսէ բարեացակամ ուսուցիչը:

— Չէ՛, միւսիւ, կը պատասխանէ Յակոբիկ վստահութեամբ. զիս շուարեցնողը հարցումը չէ՛, այլ պատասխանը:

* * *

— Տեսնե՛նք, Յակոբիկ, ո՞րն է այն կենդանին որ ամէնէն աւելի մօտ է մարդուն:

— Միւսիւ... սխալով:

* * *

— Յակոբիկ, եթէ փոթորիկի մը միջոցին, ուժով մը չփեղու ըլլաւ կատուի մը կոնակը, ելեկարականութեան գոյութիւնը վեր կը ցատկէ: Յակոբիկ. — Ինչպէս նաեւ կատուն:

* * *

Դատարանի մէջ:

— Տիկին, դուք ձեր ամուսնին վրայ ձեռք վերցուցեր, և յետոյ զայն նախատե՛ր էք:

— Ես. ի՞նչ եմ ըսեր որ:

— Ապրիլ ըսեր էք:

— Կը տեսնէք որ չեմ նախատեր զայն... Միմիայն ճշմարտութիւնը երեսին եմ զարկեր:

* * *

Չափազանց հարուստ մէկը՝ մեռած վայրկեա-

նին՝ չափ մը կտակներ ըրաւ կարգ մը մարդոց, և միայն իր սպասաւորին բան մը չձգեց:

— Անոր բան մը չեմ տար, ըսաւ, որովհետեւ քսան տարիէ ի վեր քովս կը ծառայէ:

* * *

Ագահ մարդ մը, որ կ'աշխատէր վարժեցնել իր ձին բան մը չուտելու, օրին մէկն ալ տեսաւ որ խեղճ կենդանին չորս ոտքը անկեր է:

— Մեղք, մեղք, աւագեց մեր մարդուկը, եթէ քիչ մըն ալ դիմանար, պիտի վարժուէր:

* * *

Մարդ մը իր սիրելի կինը en flagrant délit կը բռնէ:

— Ուրեմն դուն զիս չես սիրեր:

— Բայց ատիկա քեզի ո՞վ ըսաւ:

— Աչքերս:

— Կը տեսնես որ զիս չսիրողը դո՛ւն ես եղեր, քանի որ, փոխանակ ի՛մ խօսքիս հաւատալու, աչքերս՝ ո՞վ կը հաւատաս կոր:

ԲԵՐԱՆ

ԲԵՐԱՑԻՆ

ԲԵՐԱՑՈՒՂԻՆ

(ՅԱՆՔԻՋԻ)

Եթէ աշխարհիս երկը կայ բան մը, զոր տա՛սը մատուցներուս վրայ զիտեմ, հիմադրին կը ճանչնամ և արմատովին ուսումնասիրած եմ, առ ալ, ո՛չ Փրանսերէնի սեկրաֆս է, ո՛չ հայերէնի քերականութիւնս, ո՛չ Պոլսոյ հայկապարը (գրեց՝ Թեոդորի), ո՛չ գաւառի գաւառաբարբառը (գրեց՝ աւեկն գաւառացի), ո՛չ նշանածիս հոգեբանութիւնը,

ո՛չ Այվաղեանի գրականութիւնը և ո՛չ գրականութեան... Այվաղեանը, այլ մի՛միայն... Բերան, Բերացին ու Բերացուհին (Տե՛ս վերնագիրս) :

« Ծանրի՛ր գլխդ », ըսած է կարծեմ պատմական մի՛ շատախօսը, Սոկրատ, որ, խօսքը մէջերսիս, եթէ մեր օրերը ծնելու ըլլար, փոխանակ պատմութեան էջերուն մէջ մանկելու... Ազգ. Հինանդանոցը կը մանէր շիտակ :

Միմիայն անոր ըսածին հակառակ կը գործած ըլլալու անմեղ հաճոյքը վայելելու համար, ներեցէ՛ք սակայն ըսեմ թէ՛ Բերայի մայրերը, Բերայի գարեջրատունները, Բերայի թատրոնները, Բերայի երգչուհիները, Բերայի *propheoqները*, վերջապէս *tout-Péra-ն* կը ճանչնամ ա՛յնչափ աղէ՛կ, որչափ... Հեմ ճանչնար ինքզինքս, և շա՛տ աւելի դիւրութեամբ պիտի կրնայի ըսել թէ՛ այսինչ տիկինը այս գիշեր ո՛ւր պիտի պառկի, քան թէ այս իրիկուն... Ե՛ս ուր պիտի պառկիմ :

Բերայի մայրերուն վրայ, երբ յիտուն քայլ հեռուէն հանդիպիմ մէկու մը — արական կամ իգական՝ խնդիր չէ՛ — կրնամ վայրկեանի՛ն մասնաւոր տեղեկութեանց գործակալութենէ մը աւելի գոհացուցիչ կերպով պատմել ձեզի թէ՛ հաղար ութ հարիւր քանի՛ն ծնած է, ե՛րբ կարգուած է՝ կամ պիտի կարգուի, քանի՛ սիրահար ունի՝ կամ սիրուհի, կնիկէն գո՞հ է թէ ոչ, քանի՛ տեսակ լաթ ունի ու քանի՛ փողկապ, վերջին անգամ ե՛րբ նոր կոշիկ առաւ և ե՛րբ իր տիկինը խաբեց (խաբել բառը՝ իր վիպական նշանակութեամբ), և վերջապէս բոլոր այն չնչին ու աննշան մանրամասնութիւնները զորս աշխարհիս բոլոր զոքանչները ու կենսութիւնները հոգի կուտան հասկնալու՝ իրենց զաւակը մէկու մը հետ կարգելէ առաջ :

Արդէն, ըսէ՛ք, եթէ երբէք, Սոկրատիս խաբրը չկոտորելու համար ինքզինքս ճանչնայի,

ինչ օգուտ պիտի ունենար : — Ապահովաբար, այն ատեն, տե՛ղն ի տեղօք պիտի հասկնայի անունս, մականունս, հասցէս, միտքիս վիճակը, քօակիս մակարդակը, և *à coup sûr*, շատ գէշ գաղափար մը պիտի կազմէի իմ մասին : Մինչդեռ հիմա, փոխանակ ինքզինքս ճանչնալու, ձեզ կը ճանչնամ, և եթէ միտք ունիմ գէշ գաղափար մը կազմելու, այդ գէշ գաղափարը... ձե՛ր մասին կը կազմեմ :

... Միտքս ուղղակի նիւթիս գալ էր, սակայն, որովհետեւ, ինչպէս կ'ըսեն, « ուղեկը ուրիշ բան է, ընկըլ ուրիշ », հիմա հոս կեցեր... սրամտութիւն կը քշեմ կոր ձեզի :

Երեւակայած էի թէ քանի որ այս անգամ, երբ, կենսաբիւ մէջ առաջին անգամ ըլլալով, պիտի գրեմ նիւթի մը վրայ, զոր, բացառաբար՝ գիտեմ՝ հիմնովին, բառերը ու ֆօռաղները պիտի ներկայանաւ յին գրչիս, առանց առաջուց... մասնաւոր հրաւիրազրի սպասելու :

Գրիչս մատներուն մէջ կազմ ու պատրաստ, կը ջանամ՝ օգին մէջէն թռչտող գաղափարը բռնել, սակայն, չեմ յաջողիր բռնել նոյն խօսք... ճա՛նճ մը, լոկ այն պատճառաւ որ... ճանճերու ակօզմին մէջ չենք գտնուիր :

Ահա՛ թէ մարդ ինչո՛ւ... իր գիտցած բանին վրայ չի կրնար գրել երբեք :

... Բարի տղայ մըն եմ սակայն, և բարի աղու խիղճիս շա՛տ ծանր պիտի գար յուսախար ընել Բերան, Բերացին ու Բերացուհին, որոնք պատրաստուած էին իրենց վրայ գրելիքս կարդալու և... բարկանալու :

Եւ, որովհետեւ, գիտեմ որ՝ բարկութիւնը եթէ չպոռթկայ, սաստիկ գլխու ցաւ մը կը պատճառէ մարդու, կամայ ակամայ կը փորձուիմ գրել Քանթէզիս, որ աւելի... առողջապահական նպատակ մը ունի հիմա :

Ահա, եթէ կ'ուզէք, յառաջարանը յօդուածիս, զոր ուրիշներ պիտի անուանէին «Նախաբան», կամ «Երկու խօսք», կամ «Ընթերցողին», կամ «Մեր նպատակը», և կամ «Առաջադրութիւն», և որ հակառակ իր անուններու փոփոխութեան, չի փոխուիր երբէք և միշտ կը մնայ ա'յնչափ աւելորդ բան մը, որչափ նոյն ինքն... յառաջարանին յետագան:

Ծանօթութիւն. — Ընթերցողներէս անոնք որ սակայն չեն ակործիր յառաջարան կարգալէ կըրնան զանց բնել վերի տողերը և կարգալ միայն հետեւեալները:

* *

Բերան իր աշխարհադրական գիրքովը աւելի երկինքին մօտ զետեղուած, բնակիչներուն մեծ մասը երկինքէն հեռու մնացած է:

Բերայի համար կըսեն թէ Բարիզի փոքրանկարն է, ինչպէս էնկլիւրիւն է... երկրորդ Բարիզ մը: Բերա ու Բարիզ իրարմէ կը տարբերին միայն սա՛ կէտով թէ Périasienn Parisien է և ոչ ալ Parisien: Périasienn, ինչպէս ըսած է ա'յնչափ ճիշդ կերպով... Պ. տը Լափալիս:

Բերա բնակիլը հայ-լայֆութիւն կը նշանակէ, քանի որ հարուստ մը պատրաստ է օգտօնօրութեան համար վեց ամիս Բրիւզելիւս բնակիլ, վեց ամիս Բերա, և տարուան մնացած մասը... իր ուզած տեղը:

Բերացին իր բերացիութեամբ ա'յնչափ կը պարծենայ, որչափ չպիտի պարծենար աղքատ կին մը իր հարուստ սիրահարով:

— Բերացի եմ, կ'ըսէ անանկ չեշտով մը ինչպէս սպանիացի մը իր մեծանուն նախնիքներուն տիտղոսները պիտի թուէր:

Բերացի ըլլալը քանի մը հազար ոսկիի տէր ըլլալու պէս բան մըն է, որով կը յանձնարարեմ

բարեկամներուս որ եթէ կը փափաքին քանի մը հազար ոսկի ունենալու պատրանքը ունենալ, երթան շիտակ բերացի ըլլան:

Բերայի մէջ մարդիկ քալած ատեննին երբեք գետին չեն նայիր կորսուած դրամապանակ մը գտնելու յոյսով, որովհետեւ դրամապանակ մը կորսընցնելու համար, ամէնէն սառած պէտք է... դրամապանակ մը ունենալ. սակայն ամէն բերացուհի փողոցը քալած ատենը շարունակ չորսդին կը նայի գտնելու համար էրիկ մը, զոր... չի գտներ, քանի ոչ ոք... կորսնցուցած է զայն:

Բերայի մը էրիկ մը գտնելը հազար ոսկի պարունակող քսակ մը գտնելէն աւելի գոյալ է:

Բերացուհին հինգշաբթի օրերը Ղալաթիոյ ժամը կ'երթայ. Բերացին ալ նոյն օրը նոյն ժամը կ'երթայ: Ու կը կարծէք թէ կ'աղօթեն: Քաւ լիցի: Այլ քանի մը ժամ իրարու երես կը նային, որովհետեւ... աղօթելու դարպակըջիկ եղանակն է այս: Աղջիկները կը յուսան լուրջ նշանած մը գտնել, որ իրենց հետ կարգուի. այրեն ալ իրենց կողմէն կը յուսան թեթեւ սիրուհի մը գտնել որոնց հետ չկարգուին. և այս կերպով ո'չ աս բան մը կը գտնէ, ոչ ալ միւսը:

Բերացուհին կիրակի օր ժամ կ'երթայ հասկընալու համար թէ նոր չինած զգեստը իրեն վայելէր է. և այս կը հասկնայ այն ատեն միայն, երբ ճամբան մէկ քանի հոգի... հարգ նետեն իրեն:

Բերացի մայրը դատապարտուած է իր աղջիկը վեր վար սրբապնել Աստուծուն իրիկունը, քանի մը ժամ շարունակ, միշտ ի խնդիր սիրահարի մը որ յանկարծ խենդերու պէս սիրահարուի իր աղջկան: Բայց կ'երեւի թէ այս մտային հիւանդութեան ալ մօտան մնացած է, քանի որ ա'յնչափ նուազած է... կարգուողներու թիւը:

Բերացին, շատ մը գաւառներու օրինակովը

ա՜յնչափ աղէկ ուսումնասիրած է պղտիկ պղտիկ կարգուելու հակառողջապահական անպատեհութիւնները, որ երբ կարգուի, փեսան աւնուաղն... քառասուն է, իսկ հարսը՝ երեսունընէնգ, որով Բերայի մէջ աղուոր աղջիկ մը իր տգեղնալուսն պէտք է սպասէ զինքը աւնող մը գտնելու համար:

Սկիւտարցին, Գումգաբուցին ու Սամաթիայցին կ'երեւակայէ թէ՛ ճշ, Բերացին սրչափ կը զուարճանայ, սակայն մարդ Բերացի ըլլալու է, կարենալ հասկնալու համար թէ հոն մարդ ինտո՞ր կը ձանձրանայ:

Բերացունիին գերագոյն զբօսանքն է իրիկուան դէմ Թողաթլեանին երթալ և խոնարհել. — Կը յօրանջեմ, կը յօրանջես, կը յօրանջէ...:

Բերայի մէջ ամէն մարդ ամէն մարդու վրայ կը զարմանայ թէ ինչպէս գործին մէջէն կ'ելլէ կոր: Ճշմարտութիւնը այն է որ սակայն Բերայի մէջ ամէն մարդ ամէն օր անանկանալու վրայ է և չի անանկանար:

Բերայի մէջ անլուծելի խնդիրներ են. — Ինչ տո՞ր սա կինը, որուն էրիկը չորս ոսկի ամսական կ'առնէ, հինգ ոսկինոց գլխարկ մը կը դնէ: Սա մարդը որ պարզ տոմարակալ մըն է, ինտո՞ր կ'ըլլայ որ երկու տարուան մէջ երկու արարդըման կը չինէ:

Բերայի մէջ ֆէմինիզմը ա՜յնչափ առաջ գացած է որ կամաց կամաց ա՛լ միայն աղջիկները կ'աշխատին: Էրիկմարդիկ իրիկուան դէմ իրենց խանութները կը գոցեն, մինչդեռ մինչեւ գիշերը ուշ ատեն կը հանդիպինք կարուհիներու, որոնք աշխատութենէ կը վերադառնան, իրենց էրիկները գործածելով... իրր սնտուս:

Բերայի մէջ ամէն մարդ կը յաւակնի գրական նութենէ ու թատրոնէ հասկնալ, և ոչ մէկը բան

կը հասկնայ. — Կ'երեւայ թէ կլլման է որ այսպէս կը բերէ:

Բերացին մէկ օթեակին հինգ ոսկի տալով՝ Սառային մէկ խաղին կ'երթայ և բան մը չի հասկընար, և երեք մէծիտ չի տար երթալու համար Մնակեանին, ուրկէ բա՛ն մը կը հասկնայ: Եւ թերեւս այսպէս ընելուն իրաւունք ալ ունի, ի՜նչպէս կ'ուզէք որ ելլէ դրամ տայ բանի մը դոր... կը հասկնայ:

Բերացունին ա՜յնչափ վայելչասէր է որ, նոր չըջաղգեստ մը չինելու համար... խոհանոցին քեռնիւհն կը ծախէ:

Բերացունին ա՜յնչափ սրամիտ է, որ երբ փողոցը սիրուն գոմբլիւնան մը ընէք անոր, անմիջապէս կը պատասխանէ ձեզի:

— Կորսուէ՛ սըկէց, ես քու վրադ չեմ թուքներ:

Պարկեշտութեան համար, պարկեշտ է Բերացունին. եթէ չէք հաւատար ինծի, պանդոկատէրերուն հարցուցէք:

Իր էրիկը ա՜յնչափ կը սիրէ որ, իր արդու զարդի ծախքերուն համար՝ անոր բեռ մը չըլլալու համար, առանց միտքէն գէշ բան մը անցընելու... կը խաբէ զայն:

Բերայի մէջ ամէն մարդ վիզը գոլալը օծիք ունի և կունակը՝ քանի մը հարիւր ոսկի պարտք: Պարտք ունենալը բերացիութեան գերագոյն յատկանիշն է և ճշմարիտ բերացի մը համար անվայել բան մըն է... պարտքերը մաքրել:

Բերայի մէջ հացալուծատները, մսալաճատները ու նպարալաճատները մեծ խնամք կը տանին իրենց յաճախորդներուն առողջութեան, միշտ դողալով որ չելլեն մեռնին, որովհետեւ ամէնն ալ քանի մը տասնեակ ոսկիներ առնելիք ունին միշտ: Այս պատճառաւ, երբ Բերայի մէջ մէկը հիւանդ պառկի, բոլոր պարտապահանջները իրենց կողմէ

մէյմէկ բիշկ կը զրկեն հիւանդին :

Բերացուհին իր սիրահարներուն սիրտին վրայ patinage բրած առնել, երբեմն կը սափ ու... կ'իյնայ: Բայց, oh! n'insultez jamais une femme qui tombe! Կ'ըսէ Հիւսիօ:

Բերացի հայը, — ինչպէս նաեւ Պոլսեցի հայը — տարին անգամ մը եւրոպական երաժշտութիւն կ'ունենդրէ — Աղգ. Հիւանդանոցի տարեկան նուագահանգէսին, ուրկէ ոչինչ համ կ'առնէ:

Բերացին երբ ուզէ սիրաբանել, Բանկալթի կ'ելլէ. երբ փափաքի սիրել... Բերա կը մնայ, իսկ երբ անձնասպան ըլլալու աստիճան յուսահատի, Ղալաթիոյ քարափը կ'երթայ... սուրճ մը կը խմէ:

Բերացուհին չի սիրահարուիր, բայց երբ սիրահարուի, խնդերու պէս կը սիրէ կամ ժամուռ տիրացուն և կամ մանիֆաթուրաճիլի մը գրագիրը, որովհետեւ շատ ազէկ զխտէ թէ՛ tous les goûts sont dans la nature!

Բերացուհին շատ կը սիրէ պարծենալ իր չուսեցած բաներուն համար. — ասոր համար է որ գուցէ գորսածը քուրջով կը լեցնէ:

Բերացուհին բարոյալից յօդուածները կը դուլէ և կը կարգայ... Ալիիար ու Կալբօշ:

Բերացուհին դպրոց դացած առնել տասնի չափ ուսուցիչ կ'ունենայ և նոյնչափ ալ... պաշտող, որոնք մէկտեղ կ'աշխատին անոր զարգացման. մէյ մըն ալ կը գանգատինք թէ մեր աղջիկները բան չեն սովորի:

Ամէն Բերացի չկրնալով արարողմանի մը տէր ըլլալ, ինքզինքը միսիթարեղու համար, գոնէ... արարողման-օձիքներ կը գործածէ:

Բերացին աղջկան մը conquête-ը ընելու համար երբեք սերեւասներ չերգէր անոր պատշգամբին տակ, pot de nuit մը պարունակութիւնը գլխուն

ստանալու պատիւին չենթարկելու համար ինքզինքը, այլ երբ որոշէ ամէնէն անմատչելի օրիորդին séduction-ը ընել, carrément կ'երթայ ու կ'ըսէ.

— Բեզի հեա պիտի կարգուիմ:

Այս միջոցը ամէնէն զիւրիմն է և բերացի աղջկան... «Ouvre-toi, sésame»-ը:

Բերացին երբեք ամուսնալուծման չի դիմեր, մտածելով թէ ետքէն ամէն մարդ ի՞նչ կ'ըսէ: Բարեբաղդաբար, Դատաստանական Խորհուրդը Բերացի մէջ չէ. եթէ հոն ըլլար, չուտով կը սնանկանար:

Բերացին կը ձգէ որ կլինը ուղածը ընէ, կլինալ կը ձգէ որ էրիկը ուղածը ընէ. — et tout va bien dans le meilleur des mondes!

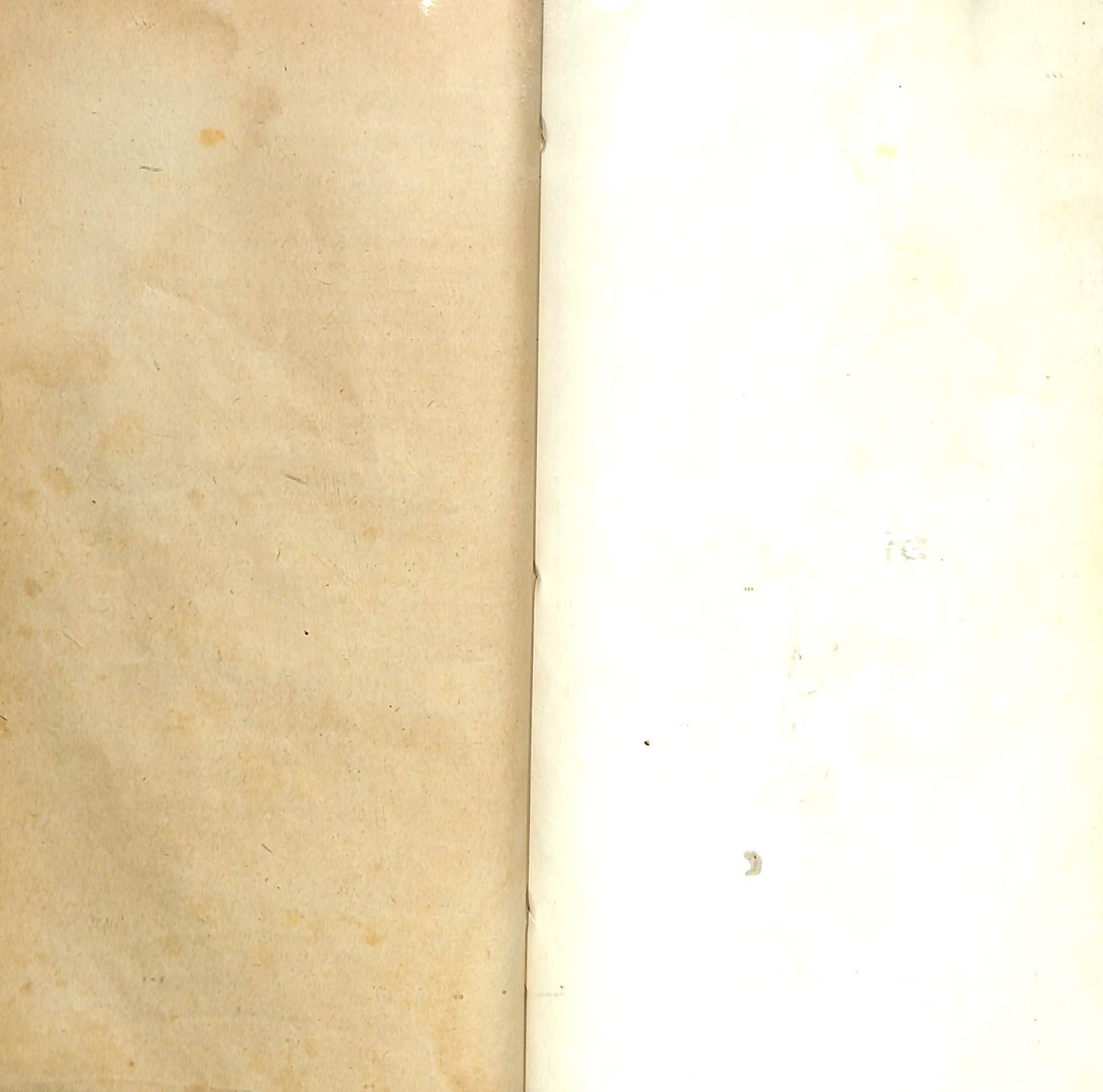
Բերացին անպատճառ տարին քանի մը անգամ հարբուի կ'ըլլայ, քանի մը զոյղ կօշիկ կը հինցնէ՝ Եիւքսէք-Գալտըրըմի ճամբուն վրայ, իր վաստակին երեք քառորդը կը ձօնէ թիւնէլին, թրամուէյին ու կառքին, և օր մը երբ մեռնի...

Շիշլիի գերեզմանատունը կը թաղեն դայի:

Սըկէ նըկէ զողջաւ, քիչ մը գրպանէն հանեց, աշխատեցաւ, յոգնեցաւ, ընծերցողներուն հրամցուց եւ usnագրեց՝

ՆՐՈՒԱՆԻ ԹՕԼԱՅԵԱՆ

ՏԿԵ. ԶԱՊԷԼ ԱՍՍՏՈՒՐ
(ՍԻՊԻԼ)

ՏԱՐԵՅՈՅՑ ՆՇԱՆ - ՊԱՊԻԿԵԱՆ - Բ. ՏԱՐԻ - 1906

ԴԷՊԻ ՅԱԻՏԵՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Գրեց՝ ՍԻՊԻԼ

մայի, մեզի մեջ փափրուած,
Դեմքը կննոս,
Կը հեռանայ հին սարին,
Բաժնըւելով մեզմէ իսպառ :

Մեր հինաւուրց ափունքներէն արժանալած՝
Ո՛ր կը դիմէ կամաց կամաց .
Անդունդներու փոսերն ի վա՛ր,
Կամ լեռներու լեփ կասարին
Աստիճաններն ի վե՛ր կ'ելլէ յամրաբար,
Զրդաւոնալով իր ետին :

Ու մենք ապին,
Ա՛լ չենք նայիր իր ետեւէն,
Մեր խրճիղներն ու վայելքներ ցորչափ տեսնէ :
Ա՛լ մեր յոյսը, մեր ցընորքներ նորեկ տարւոյն կը
դառնան .
Անոր կ'ուղղենք մեր մաղբանքներն ու իղձեր .
Ան մեր կեանքն է, մեր սերն է ան,
Մինչեւ հինգայ, ու ալեւոր ծերունի

Հասնին օրերն անուշներով ծիրանի :
 Յետոյ դարձեալ նոր սարիներ յուսասու
 Կանոնաւոր ու անապափ
 Նոր երեւան պիտի ելլեն
 Ժամանակին ալբերեն,
 Ալիքներու նրման արագ,
 Կոհակ կոհակ
 Յաջորդելով իրարու :
 Ու անոնց հետ պիտի փախն
 Դեպ ի ո՛ւր . . .
 Անդունդներու փոսերն ի վար,
 Կամ լեռներու լեփ կասարին
 Աստիճաններն ի վե՛ր արդեօք յամրաբար,
 Չը դառնալով մեր ետին,
 Թեեւ անդուլ անդադար
 Սիրելիներ, զոր կը բողբոջ,
 Ըզմեզ կոչեն, ա՛հ, ի զուր :
 Եւ անձանօք մըռուշին մեջ,
 Խաբխաբելով, լուրք խաւերուն սակ երերին,
 Պիտի վազենք, պիտի վազենք հեւ ի հեւ,
 Փետուրներու պէս դարձդարձիկ,
 Արծիւներու պէս հոլաքել,
 Դեպ ի վերին լոյս արեւները անեղ :
 Քերթքներն, հուր փերուածներն երկինքին,
 Խրկեցիներն հոգեպարար
 Եւ նրազներն հրեշտակներուն համար հազար
 Պիտի տեսնենք, պիտի լսենք, պիտի անցնինք,
 Մինչեւ հասնինք
 Հեռակ կամար խորաններուն սակ խորին,
 Որոնք անցեալ հին սարիներն են մերին,
 Եւ որոնց սակ
 Մեզ կը սպասեն քեւաբաց . . .
 Ո՛վ Աստուած,
 Սիրելիներ զոր մե՛նք հողին ենք զրւած :

Ա.Ղ.ԵՔՍԱՆԴՐ ՓԱՆՈՍԵԱՆ
(ԱԼՓԱՍԼԱՆ)

ՏԱՐԵՅՈՅՑ ՆՇԱՆ - ՊԱՊԻԿԵԱՆ - Բ. ՏԱՐԻ - 1906

Տպգ. ՏԵՐ-ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ

ԶԱՐԳԱՑԱԾ ՕՐԻՈՐԴԸ

(ԱՐՏԱՍԱՆՆԵԼԻ ԿՏՈՐ)

Գրեց՝ Ա.Լ.ՓԱՍԼԱՆ

ՔՐԻՋԱՆԹԷՄԻՆ
Աննախանձաբար

Ս ու սանն օրիորդն, երկուքս եմք միմալ
Հիւրասրանին մէջ:

Նուրբ ու գեղունակ,
Հագիւ բոլորած սասնեւոր զարուն,
Դեմքն հրապուրիչ, աչքը բարբառուն,

ժըպիսն ու նայուածքն արթուն, խելանի,

Պիծակի մէջնով աղջիկ մ'է անի:

Իր շարժումներն ու արդուզարդն ամեն՝

Զարգացման չափն ու նաշակը պատմեն. . . :

ձակեմն ցոլացող շնորհիւ շողողուն

Ձիս պանիկ մ'յուզուած եւ լուռ կը բողբուն . . . :

Կուզեմ օգտուիլ այս վայրկեաններէն.

Բայց ի՞նչ խօսք բանամ, ի՞նչ ըսեմ իրեն

Որ պարզուին առջեւս այդ մասաղ միտքին

Դադափարներն ու ծալքերը ներքին,

Նւ այն կոյս լանջքին սակ հսկող հոգուն

Հասկնամ խոհանքն ու խոյանքը քաղուն:

Կը բաբախէ սիրս ուժգին՝ *թի՛ք, թի՛ք, թա՛ք*,
Ու կը հարցունեն.

— « Ի՞նչ գիրք կը կարդաք,
« Ո՞րն է ձեր սիրած հեղինակն օտար . . . : »

Օրիորդը, ժպտուն, պատասխան չի տա :

— « Պա՛յըն, Լամարթի՞ն, Ալֆրէս սը Միւսէ՞ »

« Ու այնքան չնաղ տաղեր կը հիւսէ »

« Փափուկ, արտաբոլիս ու սիրապատար . . . : »

Օրիորդը, ժպտուն, պատասխան չի տա :

— « Հիւկօ՞, Ժան Ռիբէ՞ն, Միւսօ՞ կամ Զօլա՞ »

« Որոնց գրչին տակ կ'ենայ ու կուլայ »

« Մարդկութիւնն իր կուռ կիրքերով վաճար . . . : »

Օրիորդը, ժպտուն, պատասխան չի տա :

— « Հապա ներագա՞ծ, յուզիչ Բիէն Լօրի՞ն »

« Ու նամբորդելով աշխարհի չորս դին »

« Նկարէ գայն այնքան բանաստեղծօրէն . . . : »

Ժպտուն, պատասխան չի՛ տա ինձ նորէն :

Կը շարունակեմ.

— « Հապա Ռօլլի՞նա՛յ,

« Ու ահաբեկիչ կոչեր կը բառնայ,

« Մանուան ծանօտ տեսիլն հեզնէ անդադար . . . : »

Օրիորդը, ժպտուն, պատասխան չի տա :

— « Ձե՛ք կարդար—*թի՛ք, թա՛ք*, զարնէ սիրս ուժգին—

« Սենթիէլիչ, Իպսէն, Թեննիսքն, Բուշիլն,

« Կամ Մարսէլ Բրէյօ, Ժիլ, Պուրժէ, Գօք . . . : »

Օրիորդն, աչ ձեռնով ձախը կը շրջէ . . . :

— « Բօլ Էրվիէ, Ռօսքան, Լավսան, Գուրբըլին,

« Նորէրէն, որոնք տակաւ կը փայլին,

« Մէն է որ բզձեղ կը հետաքրքրէ . . . : »

Օրիորդն իր սիրուն իրքը կը փերէ :

— « Ձեր նախասիրած ո՞րն է վիպասան,

« Տիւմա՞, Ժիլ Մարի՞, Տօք, Մօքսա՞ն,

« Բօլ սը Բօֆ, Օնէ՞, Ֆեյլի՞, Ռօպիսա՞ . . . : »

Օրիորդն անուշիկ — *փշշ* — կը փրփրեցայ . . . :

Ու մի՛շտ կը լրտէ. ես՝ միշտ կը խօսիմ.

— « Բօլ Ասան, Լօնպա՞ր, Լօրէ՞ն, Ալպէր Սի՞մ,

« Հանելի՞ք են ձեզ Մաֆա Նօրսաու, Նիշէ՞ . . . : »

Օրիորդն, անխօսուկ, փքը կը խնջէ :

— « Շարօպիանի ո՞նն ազնիւ ու սեղ

« Ձե՞ք հրմայած ձեզ, կ'աղայեմ, քսէ՛ք .

« Գօրնիլի մասին ձեր կարծիքն ի՞նչ է . . . : »

Կը բանայ բերանն ու . . . կը յօռնէ :

« Պատմաբաններէն՝ Թիէն, Էսկառ Գիլէ՞ »

« Մասնաւորապէս ձեր հաւանքն ո՞րն է,

« Միշըլէ՞, Կիզօ՞, Թէ՞ն, սը Ռեմիլզա՞ . . . : »

Օրիորդն, անհամբեր, — *ըն՛՛մ*, — կը հազայ,

եւ կը մնչէ. — « Դուրսն, ի՞նչ անպիտան օդ . . . : »

— « Անկապաւոսներէն ո՞րն է ձեզ ծանօթ . . .

Մեքերիկի վրայ կարծիքն ի՞նչ է ձեր . . . : »

— « Թերիկի՞ վրայ . . . բան չեմ կարդացեր : »

Այս պատասխանէն ահռելի՛, վրսեմ,

Շանքահար եղած . — « Ա՛հ, Օրիո՛րդ, կ'ըսեմ,

— Ու կը բաբախէ սիրս ուժգին *թի՛ք թա՛ք* —

« Ձեր տան մեջ ի՞նչ գիրք, ի՞նչ քերք կը կարդաք . . . : »

— « Պարոն, հալերէն՝ *Փուլը* կը կարդամ լոկ . . . »

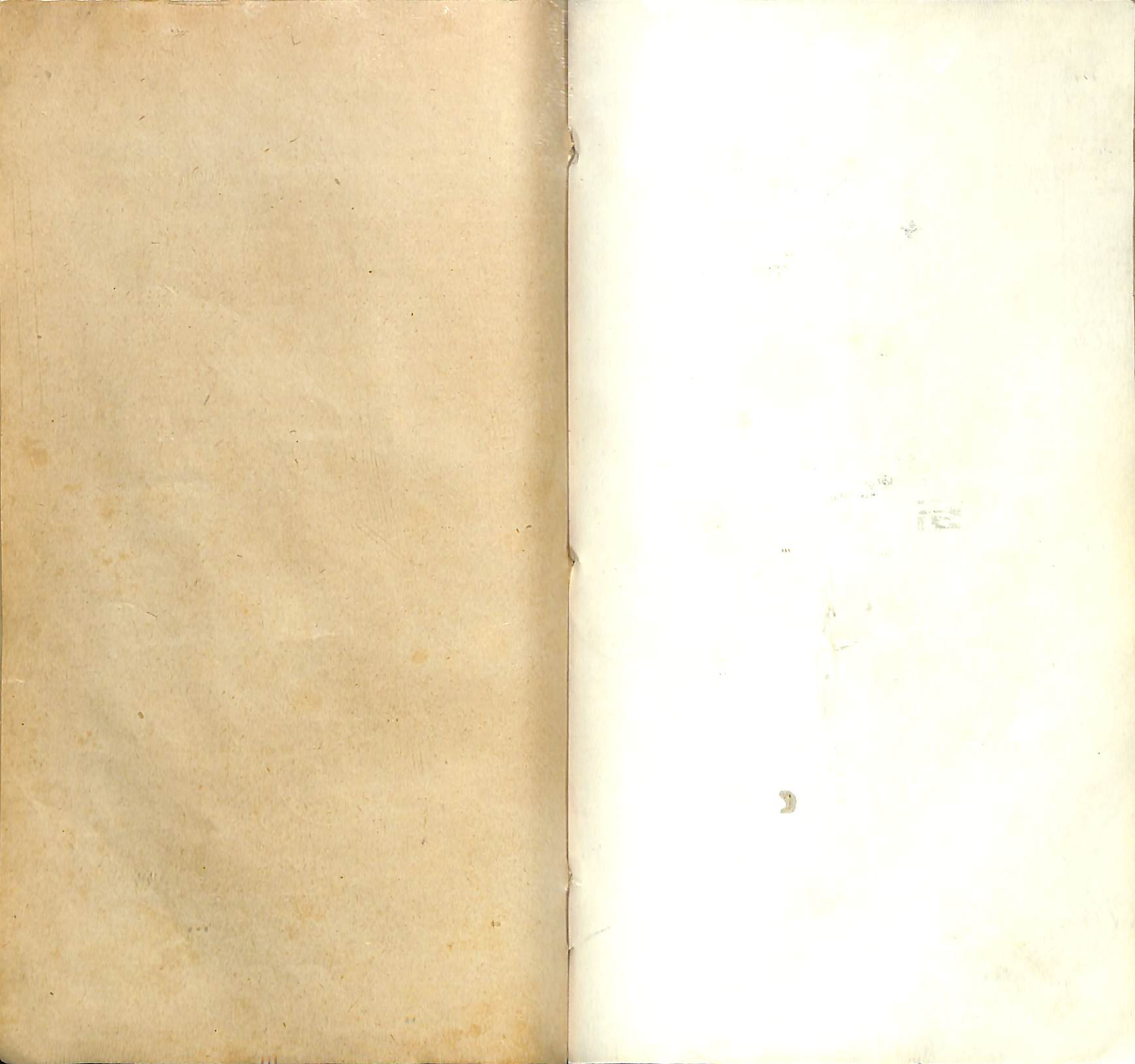
— « Իսկ Ֆրանսերէն . . . »

— « Լուվրի գաբալօ՛կ : * »

(1905)

* Լուվր, Բարիզեան նորաձեւութեանց ամենամեծ վաճառատունն
մըն է, որ ձրիապէս աշխարհի ամէն կողմէ ուզողին կը ղրկէ իր
սպրանքներուն պատկերազարդ գնացուցակը (Catalogue):

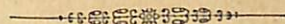
ՌԷԹԷՆՍ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

ՏԱՐԵՅՈՅՑ ՆՇԱՆ - ՊԱՊԻԿԵԱՆ - Բ. ՏԱՐԻ - 1906

Տպգ. ՏԷՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

ԴՐՈՇՄԸ

« Դաստիարակութիւնն է մարդոց մէջ տարբերութիւն դնողը : »

ԼՈՔ

Գրեց՝ Ռ. Յ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

Աստ ըանհեր կան որք մարդոց մէջ տարբերութիւններ կը դնեն : Ոման ազնուական է, որ իւր ծնունդը կը պարտի հին ու մեծանուն տոհմի մը, և այդ պատճառին համար արհամարհանօք կը նայի իւր դրացւոյն վրայ որ ոչ մի պատուոյ տիրողս կամ ազնուանիշ մասնիկ կը կցէ իւր ընտանեկան անունին որ թերեւս դեռ իրմէ իսկ կը սկսի : Մի այլ ոք հարուստ է, իր ծնողքէն ժառանգեր է ոսկւոյ կոյտեր կամ լինքն իսկ ճարտարական կամ առեւտրական յաջող ձեռնարկութեանց շնորհիւ կրցած է զիջել պատկառելի հարստութիւն մը, և այդու ծնած ասեղն գտած է կամ յետոյ չլինած է իրեն ընկերական նկատելի կացութիւն մը, որով իրաւունք ունենալ կը կարծէ — և իր շուրջը աշխարհն շատեր կը հատաատեն զինքը իր կարծեաց մէջ — մեծ խտիր մը տեսնելու իր և այնպիսեաց մէջ որք դժուարաւ կը հայթայթեն իրենց օրապահիկը և

որոց հետ չփութելէ կը զգուշանայ առ ահի ազատ-
տելու իր ձեռքը կամ հանդերձը: Մէկը գեղեցիկ
է. բնութիւնը ֆիզիքական ձիրքեր առատօրէն
չուայլեր է իրեն. բարեձեւ հասակ մը, առոյգ ու
կորովի կազմ մը, առատ ու աղուոր մազեր, կեն-
դանի ու հրապուրիչ աչքեր, վարդափայլ երես-
ներ, անոյշ ձայն և ձկուն ու ներդաշնակ շարժու-
ձեւեր հաճոյք մը կ'ընեն իր ներկայութիւնը և,
բաղդատմամբ տգեղ ու չնորհազուրկ ծնածներու,
որք բնութեան խորթ զաւակներն են կարծես, կը
թուի վերաբերիլ մի տարրեր ու գերազանց ցեղի,
աստուածներու սերունդէ մը կարծես բղխած ուղ-
ղակի: Եթէ կին է, իր ճակտին վրայ թաղով մը
ծնած է այն. իսկ եթէ այր, դարձեալ իր գեղեցի-
կութիւնը կեանքի մէջ յանձնարարական մ'է իրեն
որ շատ յաջողութեանց դռներ անջան պիտի բա-
նայ իր առջեւ, լոկ այն հաճոյալի տպաւորու-
թեանն համար զոր իր շնորհալի կերպարանն ու
ձեւերը պիտի թողուն անոնց վրայ որոց պիտի մօ-
տենայ: Իսկ խտիրները որք յառաջ կուգան մար-
դոց մէջ անհաւատար բաշխումէն բնութեան մտա-
ւորական ձիրքերուն, քիչ կարեւոր են. այս ոք
աւելի ուշիմ, աւելի փայլուն յիշողութեան մը
տէր, աւելի վառվռուն երեւակայութեամբ մ'օժ-
տուած, աւելի սուր դատողութեամբ մը զինուած
ի բնէ, մինչդեռ ուրիշ մը իմացական տկար կա-
րողութիւններ միայն բերած է իր հետ կեանքի
պայքարին համար, անգործ ուղեղ մը, ամպամած
միտք մը, անհաւատարիմ ու դանդաղ յիշողու-
թիւն մը: Միթէ այս ամէնքն մարդոց մէջ գնա-
հատելի խտրութիւններ չ'են դներ, նպատաւոր-
եալներուն տալով փայլուն առաւելութիւններ ու
անոնց քով նկուն ու նսեմ դիրք մը՝ հակառակ
դասերուն:

Սակայն Լոք, անգլիացի իմաստասէրը, կը

թուի առ ոչինչ գրել ազնուականութեան, հարս-
տութեան, ֆիզիքական ու մտաւորական բնատուր
ձիրքերու խտրութիւնները և մարդոց մէջ տար-
բերութիւն դնող գլխաւոր հանգամանք ընդունիլ
դաստիարակութիւնը:

Սաուգիւ Լոք իր «Մսսոնքիւնի րասխաւ-
կոքեան վրայ» գրութեան մէջ բոսած է. «Կը կարծեմ
թէ կրնամ վստահացնել որ հարիւր անձանց վրայ կան
իննսուն անձեր որք են ինչ որ են, լաւ կամ գէշ,
օգտակար կամ վնասակար ընկերութեան, իրենց
ստացած դաստիարակութեամբն: Անկէ'ց է որ յա-
ռաջ կուգայ մարդոց մէջ մեծ տարբերութիւնը»:
Լոք իրաւունք ունի՞ գրելթէ զանց ընելու մարդոց
մէջ խտիր դնող ուրիշ պատճառները և ծանրանա-
լու մանաւանդ դաստիարակութեան վրայ, մար-
դոց վրայ որոշիչ բուն դրոշմը գնելու կարողու-
թիւնը անոր ընծայելով:

Մենք կը կարծենք թէ ունի: Արդարեւ ի՞նչ
է ազնուականութիւնը. — Յաւակնութիւն մը, ըն-
կերական պայմանադրութիւն մը, սին տիտղոս մը:
Բնութեան առջեւ անշուշտ չկայ ազնուականի ու
անազգւոյ խտիրը. ամէն մարդիկ կը ծնին բնու-
թեան զաւակ, հաւատարապէս իրաւունք ունեցող
անոր շնորհներուն, և եթէ մէկը ուրիշէ մ'աւելի
փայտայուած ու նախասիրուած նկատուի անկէ՝
անշուշտ ատիկա ազնուական հօր և մօր ծնունդը
չէ հարկաւորապէս: Ի՞նչ նսեմ պայմաններու մէջ կը
ծնին շատ անգամ բնութենէն ձոխաբար օժտուած
տղաքը, և որչափ անգամներ անդուսով ու ժան-
եակներով զարդարուած օրօրոցներու մէջ կը ճուան
հրէշածին տխեղձ մանուկներ: Չէ՞ մի որ տակաւ
արթնցած մարդկութիւնն ալ սկսաւ տարակուսիլ
ազնուականութեան յաւակնութեանց ու կարծե-
ցեալ իրաւունքներուն վրայ, և շարունակելու հա-
մար իր խունկն ընծայելու անոր՝ ճշմարիտ ազ-

նուութեան մը, այն է ներքին ու ինքնայատուկ արժէքի առհաւատչեալներ սկսաւ պահանջել՝ փոխան ցեղակեր մագաղաթներու և պապենական հինցած անուններու: Գիտենք թէ Պօալօ ինչ սուր ծաղրանքով կը խայթէր իր ժամանակի արժանազուրկ այլ գոռոզ ու անապարծ տոհմիկ երկտասարդութիւնը. կ'ըսէր անոր համար. «կը հաւանիմ որ անոր հնօրեայ նախահարց արութիւնը նիւթ մատակարարած ըլլայ վաղեմի քրոնիկադէրներուն, և թէ կապեաներէն մին՝ անոնց անունը պատուելու համար՝ երեք շուշանածաղիկներով պծնած ըլլայ նոցա վահանակը. ինչ բանի կը ծառայէ անօգուտ փառքի մ'այդ սին դէզը, եթէ ինքն հիմայ, պատմութեան մէջ հռչականուն այդքանի դիւցազներէն, այլեւ ոչինչ կրնայ ի հանդէս բերել աշխարհի առջեւ բայց եթէ որդերէն խնայուած հին ու մին մագաղաթներ. եթէ, թէպէտ արդարեւ աստուածային աղբիւրէ մ'ելած, այդ վեհաճունդ ծագումը ի սուտ կը հանէ իր վրայ իր սիրտը, և տխմար գոռոզութիւն մը միայն ունենալով մեծ՝ թոյլ ու մեղկ անգործութեան մը մէջ կը քնանայ:» Ճշմարիտ խտիր մը և ճշմարիտ մեծութիւն մը չի կրնար հիմնել ուրեմն լոկ ծնունդը, ու միայն անոր վրայ հիմնուած ու երբեմն օրինաւոր համարուած դասակարգական խորութիւններ և իրաւունքներ տակաւ մերժուեցան, իբրեւ ապօրէն և հիմնադուրկ, լաւագոյնս ըմբռնուած ընկերային իրաւարանութեան մը առջեւ, բարձր և պաշտօնք ապացուցեալ արժանիքին վերապահուելով և ոչ թէ առելի կամ նուազ կեղակարծ արիւնի մը որ աղնուօրէն խաղար մարդոց երակներուն մէջ:

Հարստութիւնը դէթ ինքնին չի՞ դնէր կարեւոր տարբերութիւն մը մարդոց մէջ, երբ նա իր սահմանովն իսկ կարողութիւն մը, գորութիւն մ'է,

որով անոր ստացումն ու անկէ գրկումը զօրաւորներու և անզօրներու իրարմէ որոշապէս տարբեր դասակարգէր կը ստեղծեն: Գարձեալ ըստ ինքեան ո՛չ: Երբ հարստութիւնը արդիւնք է անհատին իմաստուն, զարգացածիտ և պարկեշտ գործունէութեան, կը խոստովանիմ որ պատուոյ տխաղոս մը կրնայ ըլլալ զայն ստացողին, բայց խոստովանեցէ՛ք դուք ալ ձեր կարգին որ այն առեւն լոկ հարստութիւնը չէ՛ ինքնին որ այդ պատուին կ'արժանացնէ հարուստը, այլ այն խելացի և ուղղամիտ եղանակը որով այդ հարստութիւնը շահուեցաւ. ըսել է պատուոյն առիթ այն իմացական ու բարոյական յատկութիւններն են որովք հարստացեալն տակաւ իր տնտեսական վիճակը բարձրացուց, նիւթական գորութիւն մը գոյացուց իրեն համար: Նոյնը կրնանք ըսել անմիտ ու չույլ ժառանգորդին որ աղտոտ ճամբայներու մէջ յիմարաբար ու խայտառակօրէն կը փճացնէ իւր հարց հարստութիւնը, կամ այն հարուստին համար որ ամէն միջոց լաւ կը համարի իր գանձը ձօխացնելու և չի՛ խրաչիր բնաւ խղճի ու պատուոյ դէմ ո՛ր և է արարքէ, բաւական է որ չա՛ մը հայթայթէ իրեն, ոսկի մը յաւելցնէ իր դրամարկդին մէջ: Այդպիսի ամօթալի աղբիւրներէ ըզխող հարստութիւնը բնա՛ւ պատուաբեր խտիր մը չստեղծելէ զատ իր տիրոջ համար, մարդկային ընկերութեան ներկայացուցած անտիճաններուն վրայ, բոլոր իր ճոխութեան ճրն հանգերձ, զինքը վա՛ր վա՛ր կը մղէ, չա՛տ առելի ստոր քան այն աղքատը որու մաքուր է ձակատը և որ իրեններուն հետ անդորր ու անարատ խղճով մը կը ճաշակէ չորաբեկ հացը զոր ձակտին քրտինքովն ու արդար վատտակովը շահեցաւ: Ուրեմն հարստութիւնը չէ՛ ըստ ինքեան որ ճշմարիտ տարբերութիւն մը կըրնայ դնել մարդոց մէջ, և այս մասին ալ իրա-

ւունք ունի անդլիացի իմաստասէրը :

Բայց բնական տրամադրութիւնները, ֆիզիքական թէ իմացական, անոնք նոյն իսկ մարդոյն մէջ, անոր մարմնոյն ու հոգւոյն մէջ կը ստեղծեն նպաստաւոր կամ աննպաստ տարբերութիւններ, որոնցմով էսպէս, բնապէս պիտի զանազանին մարդիկ իրարմէ ի լաւն կամ ի յոռին, յօգտակարն կամ ի վնասակարն : Այո՛, բայց պէտք է գիտնալ թէ ո՛չ մէկ առաւելութիւն գրեթէ բնութիւնը կուտայ մեզ զարգացեալ ու կատարեալ վիճակի մէջ, այլ իրեւ սերմ մանաւանդ, իբրեւ ընդունակութիւն ու տրամադրութիւն, և ապրելու կերպը, մեր կարողութեանց կիրարկման եղանակն է որ պիտի աճեցնէ կամ չքացնէ սերմերը, պիտի զարգացնէ կամ ամլէ ընդունակութիւններն ու տրամադրութիւնքը : Նոյն իսկ ֆիզիքական բնատուր գեղեցկութիւն ու կորով՝ մատաղ ու զարգացուն հասակներու մէջ իմաստուն և զգոյշ խնամքի կը կարծախն աճելու և բնութեան սահմանած չափին ու կատարման հասնելու և անվթար մնալու համար, գէթ որքան հնար է բնական կարգին մէջ : Ու յետոյ, արտաքին չնոր՝ ու գեղեցկութիւն, զորս չօգեւորեր ու չաղնուացներ կրթութիւնը, սրբան կը կորսնցնեն իրենց արժէքէն, մինչև կրթեալ անգեղեցիկ իրաւամբ նախամեծար համարել քան անկիրթ գեղանին : Մտաւոր յատկութիւններն ալ այնպէս չեն : Առանց կրթութեան՝ ամենէն փայլուն իմացական ձիրքեր կը թօշնին, կարողութիւններ կը բթնան, ընդունակութիւններ ամուլ և անպտուղ կը մնան, իսկ ընդհակառակն չափաւոր և համեստ զօրութիւններ կրնան մարզանքով ու ջանքով մեծնալ և նոյն իսկ աւելի արդիւնաւոր հանդիսանալ քան ի բնէ ուժեղ բայց անխնամ լքուած կարողութիւնները : Մոլութիւններ կրնան խաթարել ու անգարման տկարութեամբ վարակել ամե-

նէն գեղեցիկ ու առոյգ ծնած մարմինը, և կրնան հասն ապշեցնել ամենէն փայլուն իմացականութիւնը : Աննախատես անիմաստուն զանցառութիւնը ամենէն լուսալիր աչքը յաւիտենական մութով կը լնու, և անմշակ մնացած միտքը, թերեւս հանճար մը, Քեղմնալից դաշտ մ'ըլլալու սահմանուած բնութենէն, տգիտութեան փուշերով և նախապաշարմանց մացառներով մոլեալ վայրենի գետին մը կը դառնայ : Ո՛ր մնաց տարբերութիւնը օժտեալին ու անօժիտին, երբ համեստ ու անփառանգ ոգին ջանքին ուժովը կրնայ իր ետեւ ձգել բնութեան ժառանգաւոր ճոխածին դաւալը : Ըսուած է թէ հանճարը բնածին կարողութիւն մ'է, որով պսակուած էսկը, առանց ճիգերու պէտք ունենալու, արագ կը թեւակոխէ արուեստի և գիտութեան բարձրագոյն մարդերը և իր հեշտ ու հրաշալի արդիւնքներով շուտով իր վրայ կը հրաւիրէ տիեզերաց զարմացումը : Սակայն պէտք է խարոիլ չկայ հանճար մը որ պէտք չունենայ ճիգերու : Նոյն իսկ հեղինակ մը հանճարը սահմանած է « ճիգեր ընելու կարողութիւնը » : Բոլոր հանճարի ծնունդ եղող հրաշակերտ գործերը, որոց կատարելութիւնը՝ որ անքան հեշտ կ'երեւի մեզ՝ կը զարմացնէ զմեզ, արդիւնք են յարատեւ աշխատութեամբ կատարելագործուած կարողութեանց, յամառ ճիգերով արգասաւորուած ընդունակութեանց : « Երկարատեւ համբերութիւն մը » կը կոչէր Պիւֆոն հանճարը : Բանաստեղծներուն ներդաշնակ տողերը, պերճախօսներուն հեշտ ու դիւրաթաւ պարբերութիւնները, արուեստագէտներուն անքան բնական երեւցող ստեղծումները, գիտնոց գիւտերը, սրբան ալ նուիրական հրովը բորբոքած ու մուսաներէն ներշնչուած համարուին անոնց հեղինակները, մի՛ խարուիք, երկարատեւ ու անխոնջ ճգանց արտադրութիւնք են, — միշտ երկունք կը

կանխեն ծնունդը —, զի նախ քան երկար հարկ եղած է անոնց ուսնիլ իրենց գործոյն արուեստական ու տեսական մասը, փորձի նախնական շրջաններ անցունել, և յետոյ ի ծնանելն՝ յղկել ողորկել անդուլ գործն իր դեռ թերակատար վիճակին մէջ՝ ճշամբ տալու համար անոր այն կատարելութիւնը որ այնքան անձիգ ու իրր ինքնաբեր կ'երևի:

Նախնական ու հիմնական ճիգը գտնաբերակութիւնն է, այսինքն այն ճիգը զոր ալք և մենք եւս, ու մասնաւոր մենք ի գործ կը դնենք մեր կարողութիւններուն վրայ՝ զանոնք ներդաշնակօրէն զարգացնելու համար, մեր միտքը մշակելու, մեր սիրտն ազնուացնելու, մեր մարմինը առողջ և կոշտ ընելու համար: Դաստիարակութիւնը, ան է ճշմարիտ ազնուականութիւնը, որ մաքի լոյսին և զգացմանց ազնուութեան մէջ կը կայանայ: Ան է ճշմարիտ հարստութիւնը, վասն զի նոյն իսկ հարստութեանց արտադրիչն է, անոնց պահպանողը ու զարգացնողը, ու զարգացեալ միտքն է որ, հարստութիւնը արտադրելէ յետոյ, կրնայ խորհիլ լուազոյն եղանակը անոր օգտակարագէտ գործածութեան: Ան է որ բնատուր կարողութիւններն ու ձիրքերը կը պահպանէ ու կը մշակէ, թերութիւնները կ'ուղղէ, ախրութիւնները կը զօրացնէ: Անով բարեքեր տաղանդները ու բարեկիր նկարագիրները կը կազմուին, և ան կուտայ անհատներուն, և նոյն իսկ ազգերուն, այն սոսից դրոշմը որով անոնք իրարմէ կը տարբերին ճշմարիտ մեծութեան աստիճաններուն վրայ:

Իւսկիւստ, 4 Մայիս 1905

ՀԻՍՏՈՐԱԿԱՆ ԱՍՍՏՏՈՒՐ

ՏԱՐԵՅՈՅՑ ՆՇԱՆ - ՊԱՊԻԿԵԱՆ - Բ. ՏԱՐԻ - 1906

Տպգ. ՏԵՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

ՅԱԿՈԲ ՊԱՐՈՆՆԵԱՆԻ «ԹԱՏՐՈՆ»Ը

Գրեց՝ ՀԻՍՏՈՐԱԿԱՆ ԱՍՍՏՏՈՒՐ

ԱՏՐՈՆԻ առաջին թիւը հրատարակ ելած է 1874 Ապրիլ 6ին։ Մեղրուի նախկին խմբագիրը, Յարութիւն Սըվաճեան, թոքախտէ բռնուած և անկողին լինկած կապուղի մէջ, ձրեաբար փոխանցած էր իր արտօնատէրէ իրաւունքը Յակոբ Պարոնեանի, որ Թատրոն անուանով կը սկսէր հրատարակել զայն։

Պարոնեան, որ նորեկ մը չէր գրականութեան համար և երգիծարան լրագրողի գեղեցիկ տաղանդ մը ի յայտ բերած էր արդէն Եփրատի և Մեղրուի մէջ, իրր յառաջարան Թատրոնին կը հրատարակէ յարեղգութիւն մը ժամանակին Կ. Պոլսոյ հայ լրագրութեան վրայ։ Այդ միջոցին, մայրաքաղաքին մէջ լոյս կը տեսնէին տասնի չափ թերթեր, որոնց խմբագիրները գերծակի մը խանութը հաւաքուած կը ներկայանան. Մակգրաւեի խմբագիրը, որ 1874ին սկըզբները պատկերազարդ նոյթի թերթ մըն ալ կը հրատարակէր, «մկրտառ ի ձեռին կանանց համար նոր հագուստներ կը ձեւէ». Մասիս «կողով ի ձեռին բառարանին մէջէն պզտիկ բառեր կը ժողվէ». Օրագիր «Տրամաբանութիւն մը կը թղթատէ», հոն են նաեւ Փռնջի, Դիւսալի, Առեւաքերի, և ուրիշ թերթերու խմբա-

գիրներ, ամէնքն ալ իրենց նկարագիրը յատկա-
նշող զբաղման մը մէջ: Թասրոն իր մուտքը կ'ընէ
հանդիսաւորապէս ճշմարտութեան կերպարանքով:
Մանգրումե կը մօտենայ անոր.

— Օրիորդ, ապրիլ ամսու մօտայէն նոր չը-
ջազգեստ մը կարեմ ձեզի:

— Ո՛հ, կ'ըսէ ճշմարտութիւնը, ես հագուած
չիմեի տալու համար չեկայ հոս. ասկից դատ ես
հագուածի պէտք չունիմ. ես այն ատեն միայն
աղէկ հագուած կ'ըլլամ, երբ բան մըն ալ չհագնիմ:

Այս սրամիտ ու յանդուգն յայտարարութեամբ
է որ մեր մեծ երգիծաբանը կը սկսի Թասրոնը: Իր
նշանաբանը պիտի ըլլայ մոլութիւնները ձաղկել,
կեղծիքը դատաւիտել, առանց ձեռնոցի, առանց
արդու-զարդի, բոլորովին մերկ, ինչպէս կը վայել
ճշմարտութեան: Եւ իրաւ ալ, հաւատարիմ իր
նպրտակին, կը սկսի իր բարոյախօսի դերը, սա-
ւառնելով՝ արծուաթեւ ժամանակին մեր կրօնա-
կան, զբաղման և ընտանեկան կեանքը չհագրու-
ող խնդիրներուն վրայ, անսպառ զուարթամտու-
թեամբ:

Թասրոնի անօրէն-խմբագրին ամէնէն բարկ
երգիծանքները իր պաշտօնակիցներուն կ'ուղղուին:

Առիթ չի փախցներ բնաւ սրախօսութեամբ
ընդդիմաբանելու Մանգրումեի խմբագրին, որուն
հետ յաճախ համակարծիք է: Նոյն ատենները
Պատրիարքարանի անտուկը պարտքի տակ էր: Աբ-
րահամ փաշայէ և Սարգիս պէյէ կը խնդրուէր
վճարել այդ պարտքը, որ կը հասնէր 4000 ոսկիի:
Կարապետ Փանոսեան կը բողոքէր այս բանին դէմ:
«Եթէ, կ'ըսէր յօդուածի մը մէջ, միայն երկու
հոգի վճարէ այդ պարտքը, մեր տոհմակիցներուն
անհոգութեան դատ մը տուած կ'ըլլանք:» Թասրոնի
խմբագիրը, աւելի զբաղման, կը քննադատէր այս
կարծիքը և կ'ըսէր. «Անտարբերները, առանց այդ

դասին, անհոգութեան մէջ պիտի լողան դար-
ձեալ և Պատրիարքարանի անտուկն ալ... պարտքի
մէջ:»

Ուրիշ անգամ մը Փանոսեան ըսած էր թէ
ապշութիւն, առանկարքիւն է սուտ լուրերու հա-
տալը: Պարոնեան այս առթիւ սիրուն փանթեզի
մը կը գրէ, որուն սկիզբը Բաղասմի կենդանիին
ուղղուած հետեւեալ տողերը կ'երեւան. «Երգեա՛
լինձ, աւանա՛կ, նշտարան խոնարհութեան, տի-
պար յամառութեան, քաջածնօտ էակ, արարա՛ծ
հրեշտակատես, կենդանի՛ աստուածակիր, երգեա՛
լինձ:» Այս դիւցազներգական նախերգանքէն ետքը,
խօսքը կուտայ Աւանակին, որ սապէս կը սկսի.
«Մեծապատիւ Պարոնեան էֆէնտի, — Չեմ կրնար
առանց արտասուքի նկատել մեզի եղած անար-
գանքը: Մենք որ Ծաղկազարդի օրը բոլոր կեն-
դանիներէն դեր ի վերոյ անցած ենք, այս օրուան
օրս գրեթէ ամէնէն կը նախատուինք:» Աւանակը
կը բողոքէ Փանոսեանի դէմ, որ աննպաստ ակ-
նարկութիւն մը ըրած է աւանակներուն, մինչդեռ
պատուաբեր բաղդատութիւններ ալ կրնան ըլլալ
իրենց մասին. այսպէս կարելի է ըսել առանկի
պես աշխատող, առանկի պես սկզբունքի տէր:
— «Աշխարհի վրայէն չպիտի ջնջուին աւանակները,
կը գոչէ Արկաղիոյ սոխակը. աշխարհ քանի կայ ու
կը մնայ, աւանակներն ալ կան ու կը մնան.
առանց աւանակի աշխարհ չկայ, ինչպէս որ առանց
աշխարհի ալ աւանակ:»

Թասրոնի խմբագրը խիստ լեզու մը կը գոր-
ծածէ նաեւ Մասիսի դէմ, որ յաճախ առարկայ
կ'ըլլայ իր հեգնանքին: Ամէն առթի մէջ կը ծաղրէ
մանաւանդ անոր հիւն շուրերը. «Իւթիւճեան Օրա-
ղիւին պէս ամէն օր կարծիք չի փոխեր, կ'ըսէ Պա-
րոնեան, և իր այս կարծեաց հաստատութիւնն
աւելի յայտնի կ'երեւայ իր հրատարակած արժե-

Թըղթոց գիներուն վրայ, զորս կը փոխէ... ամիսը կամ երկու ամիսը անգամ մը միայն:» Ուրիշ թիւի մը մէջ, Իւթիւճեանի տուած մէկ կանխահաւ լուրին առթիւ կը գրէ. «Մեր հայրերէն մնացած աւանդութիւն մ'էր որ Մասիս լուրերը ուշ կուտայ: Զարմանալի է տեսնել որ Մասիս այս անգամ քաւեր է իր այս մեղքը Հիւնքեարպէյէնտեան Արժ. Տէր Յովհաննէս Հայրը երեքշաբթի օր Բարիկ զըրկելով, մինչդեռ Նորին Արժանապատուութիւնը երեքշաբթի իրիկուն հոս էր և Մասիսը կարդալով կ'ըսէր. — Ինձի հետ մի' խօսիք, ես հոս չեմ. ես այսօր Բարիկ գացի:» Այստեղ չեմ ուզեր աւելի ծանրանալ այն երգիծանքներուն վրայ, զորս Պարոնեան յաճախ կ'ուզէ 1874ի հայ խմբագիրներուն հասցնելու. անոնց պերճախօս համազրութիւնը կը գտնէք Զոջերուն մէջ: Ըսեմ միայն թէ Պարոնեան կը ճանչնար ու կը գնահատէր այն ծառայութիւնը զոր Իւթիւճեան կը մատուցանէր աշխարհաբարին, օտար բառերու համազօրները գտնելով հայերէնի մէջ զոր քաջ գիտէր, գործածութեամբ նուիրագործելով կարգ մը հին բառերու տրուած նոր առումները, և յաճախ նոր բառեր ալ կերտելով գրաբարի բարդութեան և ածանցման օրէնքներուն համաձայն:

Օրագիրի խմբագիրն է սակայն որ ամէնէն աւելի կը զբաղեցնէ զինքը: Թարգմանի մէջ հրատարակած է այդ նշանաւոր պերճախօս հրապարակագիրն կենսագրականը, զոր չէ գետեղած Զոջերուն մէջ, որովհետեւ 1880ին Խոճասարեան մեռած էր արդէն և Զոջերը այն ժամանակ ապրող նշանաւոր Հայոց կենսագրականները միայն կը պարունակէ. Օգոստէն Խոճասարեանի կենսագրականը կ'արժէր որ ամբողջապէս արտատպուէր: Հոն ի յայտ եկած է առաջին անգամ Պարոնեանի մեծ տաղանդը երգիծանքով զրուած կենսագրա-

կաննելու սեռին մէջ, ուր իրմէ ետքը ոչ ոք գերազանցեց զայն:

Պարոնեան կը ցառի նախ որ չէ կրցած գտնել, հակառակ իր լրած ջանքերուն, Խոճասարեանի ծնողեան թուականը, սակայն ծերունի մը ըսած է իրեն. «Օգոստէնի ծնած օրը Սամաթիոյ սրճարաններուն մէջ կ'ըսէին թէ աշխարհի վրայ փորձանք մըն ալ աւելցաւ:»

«Օգոստէն իսկաւ նիւար ծնած ըլլալով, կը գրէ մեր սրախօս կենսագիրը, ծնողքը կարծեցին թէ հիւանդ է, և վախնալով որ չըլլայ թէ առանց կնուսքի մեռնի, չուա մը մկրտել տուին զինքը: Երբ մկրտող քահանայն կը հարցնէր թէ «Երախայն զինչ խնդրէ», և երբ կնքահայն «Հաւատք, Յոյս, Սէր» կը պատասխանէր, մէկէն ի մէկ Օգոստէն նետվեցաւ և ըսաւ թէ՛ երախայն օղի ալ կը խնդրէ: Ասով Օգոստէնը կենդանութեան նշան տուաւ և ներկայ եղողներուն տրամուծիւնը ուրախութեան փոխեց:»

Պարոնեան զուարթացուցիչ ակնարկութիւններով կը պատմէ թէ ինչպէս Խոճասարեան աշակերտած է Սամաթիոյ Ս. Սահակեան վարժարանին, ապա 1856ի պատերազմի միջոցին թարգման եղած է անգլիացի զօրավետի մը քով, յետոյ ուսուցիչ եղած է Հիւանդանոցին մէջ, և հուսկ ուսումնական խմբագիր Մանգրաւի: «Շատ մը յօդուածներ գրեց հոն, որոնց ամէնն ալ աղէկ ընդունելութիւն գտան ժողովուրդէն: Ամուսնութեան վրայ ալ անաշխարհ յօդուածներ գրեց որ քանի մը օր ետքը ամէն մարդ սկսաւ կնիկը ձգել:»

Իրր փաստարան, Խոճասարեան նշանաւոր է փնթիկութեան դատերուն մէջ. «Որչափ որ կնիկը ձգել ուղող ըլլար նե՛ չունէր Օգոստէնի գրասենեակը կ'առնէր... Օգոստէնի փաստարանութեան միջոցին եթէ չարաթը երկու հարանիք ըլլար, հա-

րիւր կնաթողութիւն կ'ըլլար: Եւ եթէ Դատաւարանական Խորհուրդը փաստարան չընդունելու դրութիւնը չ'ընդունէր՝ այսօր կնիկէն չբաժնւնա՞ծ մարդ չալիտի կրնայինք տեսնալ:»

Խօսաարեան տարիուկէս Մանգրումի մէջ օգնական-խմբագրութիւն ընելէ ետքը, կառավարական արտօնագրով իր անուան փոխանցել կուտայ Մարկոս Աղաբէգեանի Ծիլընը, զոր կը սկսի հրատարակել իբր օրաթերթ: «Այս թերթին մէջ, կ'ըսէ կենսագիրը, Օգոստէն աշնան չուտ սկսաւ փոխել իր կարծիքները որ ընթերցողը ալ ետեւէն չկրցաւ հասնիլ:» Ուրիշ յօդուածի մը մէջ Թասրոնի խմբագիրը կը գոչէ. «Օրագիրի մէջ աշնափ հակասութիւն կայ, որչափ որ աւաղ ծովափը, որչափ որ զաւակ ունի Հայր Արքահամբ, որչափ որ փոշի կայ Պատրիարքարանի սանդուղներուն վրայ...:»

Թասրոնի հրատարակութեան միջոցին Գէորգ Այվազեան կը շարունակէ իր Մառնոյը և Յակոբ Հաճեան կը սկսի իր Մխնոյը. հայ լեզուի մասին երկուքին ալ ունեցած ազիտութիւնը կամ չունեցած հմտութիւնը առիթ կուտայ Պարոնեանի դառն երգիծանքներ ուղղել անոնց: Իսկ Փռնը իր ամենորեայ քառութեան նոխադն է. չկայ առիթ որմէ չօգտուի իր չարաճճիութիւնները արձակելու «Փռն» պատուական լրագրոյ խմբագիր Մեծասպառն Համարարձում էֆէնտի Ալաճաճեանի:» Լրագիր, որուն խմբագիրն է Նիկողոս Թիւլպէնտեան, իր ծաղրին աւարկայ կ'ըլլայ, որովհետեւ Ֆրանսերէն աշնափսի բառեր կը գործածէ որոնց հայերէնը կայ. Թասրոն կը հրատարակէ այդ բառերուն ցանկը «Բառարան ի պէտս Լրագիր» վերնագրին տակ: Արմաշու վանքին մէջ հրատարակուած կրօնական և բանասիրական հանդէսը, որուն խմբագիրն էր Խորէն վարդապետ Աշքեան՝ յետոյ Պատրիարք

Կ. Պոլսոյ, իր մէկ բանագրութեան համար կը քննադատուի Թասրոնի մէջ, և Կիլիկիայի խմբագիր Տօքթօր Մանուէլ Իւթիւճեան կ'արժանանայ Պարոնեանի մէկ հակիրճ կենսագրականին, որ ազահովաքար ամէնէն մեղմը չէ:

Իր ժամանակակից բոլոր խմբագիրներուն մէջ միայն մէկուն կը խնայէ, Մատթէոս Մամուրեաննին՝ որուն համար մեծ յարգանք ունի: Արեւելեան Մառնոյի խմբագիրը 1874ին արդէն սկսած էր Շահնուր ծածկանունով թղթակցութիւններ գրել, որոնց հեղինակին ո՞վ ըլլալը երկար ատեն խնդիր եղած է Կ. Պոլսոյ Հայոց մէջ: Շատեր կատկածուած էին, մանաւանդ Բարթող Թեյեան, որ Մամուրեանի մտերիմն էր, և հաւանօրէն Պատրիարքարանի շրջանակներուն վերաբերեալ անտիպ տեղեկութիւններ կը հազորդէր անոր՝ իր նամակներով, և այսպէս Պոլսէն գրուածի Էքսէլընթը կը տրուէին այն նշանաւոր թղթակցութեանց, որոնք 1872էն մինչեւ 1880 մեր ժամանակագրութեան վրայ աշնան լոյս կը սփռեն, և աշնան գեղեցիկ էջեր կը պարունակեն բարձր գրականութեան: Այս թղթակցութեանց մէջ Թասրոնի խմբագիրը միշտ յարգանքով կը յիշուէր:

Մամուրեան Պարոնեանի մասին ինձ ուղղած իր մէկ կարեւոր նամակին մէջ, այդ ժամանակին վրայ խօսելով, կ'ըսէ. «Ինչպէս յայտնի է, Թասրոնը մինչեւ անգամ անտարբերներ կը լափէին: Թէեւ անձնապէս անձանօթ իրարու՝ փոխադարձ համակրութեամբ կայրւած էինք, մեր պաշտօնակցութեան և գաղափարակցութեան բերմամբ, այնպէս որ նա մերթ Շահնուրի գրածներէն կ'արտատպէր և Արեւելեան Մառնոյ Թասրոնի:»

Լրագրողներու հանդէպ գործածած իր ընդհանրապէս կծու ոճը չէր քաշուեր գործածելէ նաև Պատրիարքարանի շրջանակին վերաբերող բոլոր

այն խնդիրներու մասին, որոնք առարկայ կ'ըլլային իր սրամտութեան ցայտքերուն: Յաճախ խնդիրներ կ'ունենայ Կրօնական ժողովին հետ: Կրկնաժողովներու ժողովին մը կը հրատարակէ, և այդ ցանկին վրայ բացատրութիւններ տալու համար կը կոչուի Կրօնական ժողովի ատենանք: Թատրոն ալ առթիւ հրատարակած է երկար յօդուածներ, որոնք այսօր ունէ չահեկանութիւն չունին: Նոյնպէս հրատարակած է երգիծական ու քննադատական հատուածներ Աղթամարի Խաչատուր Կաթողիկոսին, Ամբրոսիոս վարդապետին, և Վանցի Պօղոս վարդապետին խնդիրներուն նկատմամբ, որոնք տարիներով այնքան դադեցուցած են մեր թերթերը և այնքան մեղան սպառած: Կարծեմ Պօղոս վարդապետին կ'ախարհէ հետեւեալ մանրալուրը, զոր հրատարակած է անոր խնդրոյն ամէնէն տաք միջոցին:

— «Ո՞ւսկից կուգաս, Հայր Սուրբ:

— Ճամբորդութիւն մը ըրի:

— Ո՞ւր:

— Ուխտի գացի:

— Ո՞ւր:

— Արմաշու Զարիստիան եկեղեցին:

— Անկարելի է որ հոն գացած ըլլաս, սուտ ես:

— Ինչո՞ւ սուտ խօսիմ:

— Ըլլալու բան չէ, անկարելի է:

— Ինչո՞ւ համար:

— Անոր համար որ եթէ Զարիստիան եկեղեցին գացած ըլլայիր, եկեղեցին զքեզ անպատճառ կը խախտէր:»

1875ին խօսք կ'ըլլայ ժառանգաւորաց վարժարանի մը հաստատութեան մասին: Պարոնեան իր բոլոր ոյժով կը բողոքէ այդ ծրագրին դէմ: «Շատ անգամ ժառանգաւորները իրենց կոչման չեն համակերպիր, կ'ըսէ: Տասնըջորս տարեկան

տղայ մը վարդապետութիւն սորվիլ կը սկսի, քսանին սէրը կը սկսի երգել, քսանընչինգին վարդապետութենէ կը վախնայ և երեսունին Հայր Սուրբ ըլլալու տեղ հայր... զաւարաց կ'ըլլայ:»

Ուսումնական Խորհուրդը մանաւանդ առարկայ է իր խիստ քննադատութեանց և հեզնութեանց: Ուսուցիչ մը նստիլիկ կը խմէ եղեր զըպրոցի մը մէջ, և Ուսումնական Խորհուրդը անպատիժ թողեր է դայն. «Կրթական քննիչ մը պէտք է, կ'ըսէ Պարոնեան, ի վեր հանելու համար այս կարգի զեղծումները: Վարժապետանոցը հաստատուելիք չունի: Ստոյգ աղբիւրները կ'ըսեն թէ վարչութիւնը այս խնդրոյն կարեւորութիւն տալ սկսեր է, սակայն կան խնդիրներ որ կարեւորութիւն տրվելով կը լուծվին, կան ալ որ ստակ տրուելով կը լուծուին, և դժբաղդաբար այս խնդիրն ալ վերջիններէն է:» Դպրոցները ողբալի վիճակի մէջ են. դպրոցներէն ելող աշակերտները անգործ կը մնան: Այս բոլոր պէտքերուն առջեւ Ուսումնական Խորհուրդը անտարբեր կը գտնուի, կը քննանայ: Ու Թատրոնի խմբագիրը Ուսումնական Խորհուրդի քունը կը հեզնէ ամէն ձեւով, խմբագրականով, առեւտրականով, ծաղրապատկերով, մանրալուրով:

Խմբագրականի մը մէջ կը գրէ թէ Ուսումնական Խորհուրդը «Մորիէոսի եղբորը տղան է:» Առեւտրականի մը մէջ, խօսելով ափիոնի վրայ, կը գրէ. «Ափիոնի վրայ այս չարթու քանի մը գործ միայն եղաւ. Պատրիարքարանը ափիոնի պայմանագրութիւն մը ստորագրեց վաճառականի մը հետ... Ուսումնական Խորհուրդին կլեցնելու համար:» Երկու ծաղրապատկերներ ալ նոյնը կը կրկնեն: Մէկուն մէջ երկու հոգի կ'օրրեն քննադատականի մը, որ Ուսումնական Խորհուրդն է: Միւսին մէջ Ուսումնական Խորհուրդի մէկ նիստը կը

պատկերանայ. երեք հոգի կը քնանան աթոռներու վրայ. չորրորդ աթոռը պարապ է. ծաղրապատկերին տակ գրուած է. «Պարապ աթոռին տէրն ալ փողոցը քնացած ըլլալու է:» Վերջապէս նոյն բնարանին վրայ է հետեւեալ մանրալուրը.

— «Հիւանդնիդ ինչպէս եղաւ:

— Առաջուան պէս է. բոլոր գիշերը չի քնանար. մինչեւ առտու կը հազայ:

— Քնանալու համար այնչափ դեղ տուի. օգուտ չըբաւ:

— Չըբաւ:

— Բնա՞ւ չի քնանար կոր:

— Ամենեւին:

— Անանկ է նէ ասիկա Ուսումնական Խորհրդոյ անդամ ըրէ՞ք:

— Այդ բանը մենք ալ խորհեցանք, սակայն կը վախնանք որ այն ատեն ալ բնաւ չ'արթննար:»

Ամէն անգամ որ լուր մը կը հաղորդէ, Թասրոն միջոցը կը գտնէ այդ առթիւ սրամիտ գիտողութիւն մը կամ խայթիչ ակնարկութիւն մը ընելու: Այսպէս, երբ Յովհաննէս Այվազովսկի 1874ի վերջերը Կ. Պոլիս կուգայ, Պարոնեան անոր գալուստը ծանուցանելու պահուն կը գրէ. «Այվազովսկի մեր Մանգուլներ յօգուածներուն մեծութեամբ... համբաւ ունի նկարչութեան մէջ. անոր ամէն մէկ պատկերը այնչափ գոյն ունի որչափ կարծիք ունի Օրսպի մէկ խնդրոյ մէջ:» Երբ Մշեցի Մամբրէ եպիսկոպոս վանահայր կ'ընտրուի Մշոյ Ս. Կարապետի վանքին, Թասրոն այս լուրը հաղորդելէ յառաջ կը պատմէ նախ թէ օր մը եպիսկոպոսը ըսած է. «Երբ մէկը ինծի դէմ խօսի, բոլոր եկեւորը կուտայ սա ձեռով. «Հայոց բոլոր եկեղեցականները Մշոյ Ս. Կարապետի վանքին վանահայր ընտրուեցան:»

Պետրոս Դուրեանի մահէն յետոյ Յանճաժուղով մը կազմուած էր անոր գործերը հրատարակելու և անոր գերեզմանին վրայ մահարձան մը կանգնելու համար: Գրեթէ երեք տարի անցած էր այդ մահէն ի վեր և դեռ մահարձանը կանգնուած չէր: Օր մը, Պարոնեան հետեւեալ հարցումը կը հրատարակէ իր թերթին մէջ.

«Մեզ կը հարցնեն թէ վաղամեռիկ Դուրեանի մահարձանը ինչ տեսակ մարմարէ պիտի ըլլայ և ե՞րբ պիտի կանգնուի:

«Մարմարին տեսակը չգիտենք. կանգնուելիք չունի, այն գիտենք:»

Հետզհետէ տասնեակ մը թիւերու մէջ նոյն հարցումը կը կրկնուի նոյն պատասխանով:

Երբ կը լսէ թէ մահարձանը չ'ինուած է, հարցումին ձեւը կը փոխէ.

«Մեզ կը հարցնեն թէ վաղամեռիկ Դուրեանի մահարձանին վրայ ե՞րբ ոտանաւոր պիտի գրվի:

«Դրվի նէ կ'իմացնենք:»

Եւ քիչ օր ետքը մահարձանը կը կանգնուէր Դուրեանի գերեզմանին վրայ, պատշաճ արձանադրութեամբ:

Այս դրութիւնը, զոր Յրանապղինները scie կը կոչեն, ուրիշ խնդիրներու մէջ ալ գործադրած է Պարոնեան, յաճախ միեւնոյն հարցումը թերթին երեք չորս տարբեր սիւնակներուն մէջ հրատարակելով. սակայն, մշտ նոյն յաշիւղութեամբ պատկուած չեն իր այդ սրամիտ հետապնդումները:

Իր ժամանակին գրական շարժումին հետամուտ է Թասրոնի խմբագիրը: Հրատարակուած կարեւոր գիրքերը մշտ առարկայ կ'ըլլան իր ուշադրութեան:

Այվազովսքի Գաբրիէլ եպիսկոպոսի Հագար եւ մի առախաւոր քանիք առիթ կուտայ իրեն անոր

պարունակած առածները ժամանակին դէպքերուն
և անձերուն կիրարկել: Ահա քանի մը նմոշ
անոնցմէ.

Անխել գլխին ձեռացը
Խեղճ ոտք ինչ կը քաշէ.
— Ռուսիկեանի ձեռացը
Հայ լեզուն ինչ կը քաշէ:

Գինին գինովի ձեռին,
Թռչունը սրդի ձեռին,
Փողը շուկայի ձեռին.
— Սուր Թռչի ձեռին:

Ջուրը աղբիւրէն,
Աղջիկ զաւակը մօրէն,
Իսկ մանչ զաւակը հօրէն.
— Զբաւորութիւնը՝ վարժապետներէն:

Ոսկին հարցուր ոսկերիչին
Ձին ձի հեծնող կտրիճին.
— Հին յուրերը Մանգոյին
Սխալները մեռ Փանջին:

Մեկփսեղեկ վարդապետ Մուրատեան կը հրա-
տարակէ Հայ. Եկեղեցւոյ և Հայ Եկեղեցական Մա-
տենագրութեան վրայ ժամանակագրական կարեւոր
երկասիրութիւն մը: Սարկաւազ մը կը քննադատէ
այդ գործը հրատարակաւ, Տէրոյնաց Պատուելիէն
ներշնչուած: Պարոնեան լսելով որ այդ սարկա-
ւազը վարդապետ պիտի ձեռնադրուի, և ուզելով
զգացնել թէ ո՞վ է եղած իր թելադրը այդ հրա-
տարակութեանց մէջ, կը գրէ. «Ինչո՞ւ Տէրոյնաց
պատուելին եպիսկոպոս չեն ընել, քանի որ իր
աշակերտը վարդապետ կը ձեռնադրվի:»
Ստեփան Փաշա Ասլանեան, որ ամուսնացած

էր Տոքթ. Բարունակ պէյ Ֆէրուխանի այրիին
հետ, կը հրատարակէ հանգուցեալ Տոքթորին ձա-
նապահորդութիւն ի Բաքերն գործը: Փաշան այս
առթիւ նամակ մը հրատարակած էր Մալխի մէջ
ուր կ'ըսէր. «Այս գրքոյկը մեծալիշատակ Պէյին
սրտի հատորոյն հետ երկինք ինձ պարգեւեցին
ի ժառանգութիւն:» Պարոնեան սրամիտ յօգուածի
մը մէջ Բարունակ պէյի գրքին վրայ խօսելով,
յիշեալ նամակին վրայ կը ծանրանայ. «Մինչեւ
հիմա կը կարծէինք թէ դրամը, արժեթուղթերը,
կարասիները, կալուածները միայն կը ժառանգուին.
հիմայ սորվեցանք թէ ուրիշին կրնին ալ կը ժա-
ռանգուի եղբր:»

Թասրոն, որ ժլատ էր գովեստի մէջ, պերճա-
խօս ներքողներ կը հլուէ Մկրտիչ Տամատեանի
մահուան առթիւ. այս երկտասարգը զբարար ոտա-
նաւորի թարգմանած էր Ռաֆինի մէկ ողբերգու-
թիւնը և, տխուր զուգադիպութեամբ մը, այդ
թարգմանութիւնը հրատարակուելէն օր մը ետքը,
26 Յուլիս 1874ին, մեռած էր Օրթագեղի մէջ:

1874ի վերջերը Ս. Էթմէքճեան հայերէնի
թարգմանած և հրատարակած էր Սամուէլ Սմայլսի
Ինֆլուէնսները: Պարոնեան իր ամէնէն սրախօս
յօդուածներէն մէկը գրած է այդ գրքին առթիւ,
խօսելով ինքնօգնութեան դէմ: Ընթարտադանցու-
թիւնները կը սիրէր Թասրոնի խմբագիրը, մանա-
ւանդ երբ զանոնք պաշտպանելու համար ճարտար
փաստեր գտնէր: Ըսէր թէ Ինֆլուէնսեան սկզբ-
բունքները մասնաւորապէս մեր հարուստներուն
գործին շատ կուգային, որովհետեւ անոնք այդ
գրքին չնորհիւ պիտի կրնային մերժել իրենցմէ
խնդրուած ամէն օգնութիւն. այս կերպով աղ-
քանները պիտի փնտռուէին: Եւ որովհետեւ ամէն
բանի զոտարթ կողմը կը փնտռէր, իր տեսութիւնը
կը վերջացնէր հետեւեալ մանրակրկտութեամբ.

«Առջի օրը մարդուն մէկը իր տղուն կ'ըսէր.
— Մարտիկ, սըկէց ջուր մը բեր»:

— Ելի՛ր խմէ՛, հայրի՛կ, այս ըսածդ ինքնօգ-
նութեան դէմ է. քու տեսած բոլոր մեծ մարդերդ
ջուրը իրենք կ'ելլեն կը խմեն եղբեր»:

Թասրոնին գլխաւոր հրապոյրներէն մէկը եղած
է ծանօթ Հայերու կենսագրականները: Պարոնեան
Թասրոնի մէջ սկսած է նախ ֆրանսերէնէ թարգ-
մանել երգիծական կենսագրականներ Եւրոպացի-
ներու վրայ, ինչպէս Ժիւլ Ֆէրրի, Ժիւլ Ֆալո,
Տօն Բարլոս, Լայլն: Այս թարգմանութիւններէն
ներշնչուած, կը մտածէ հայ դէմքերու ալ կենսա-
գրութիւնները հրատարակել Թասրոնի մէջ՝ ծաղ-
րապատկերներով: 1874 Սեպտ. 4ին կը գրէ.
«Խոստում մըն ալ: Ասկից վերջ պիտի սկսինք
տոհմային գործերու մէջ դեր խաղացող երեւելի
անձանց երգիծական կենսագրութիւնները ընել,
ինչպէս որ կ'ընեն ուրիշ ազգաց մէջ»:

Առաջին կենսագրականը Կիլիկիացի խմբագիր
Տօքթոր Իւթիւճեանինն է, որուն կը յաջորդեն
Կարապետ Փանոսեան, Նահապետ Ռուսինեան,
Խաչատուր Միսաքեան, Օգսէն Խօճասարեան, Կա-
րապետ Իւթիւճեան, Բրիտտոստուր Ղազարոսեան,
Ստեփան Փափաղեան, Վարդուղեան, Թադէոս
Պէկեան, Սիմօն Եազըճեան, Համբարձում Իփէք-
ճեան, Սիմօն Ֆէլէկեան, Յասուլեանեան, Երա-
նուհի Գարազաշեան, Տօքթ. Յովսէփ Շիշման-
եան, Տէրոյնցի և Յարութիւն Մերեճմբուլի: Այդ
տասնըութը կենսագրականներուն երեքը միայն,
Տօքթ. Իւթիւճեան, Շիշմանեան և Մերեճմ-
բուլի առանց պատկերի հրատարակուած են: Մնա-
ցեալ տասնըինը շատ յաջող պատկերները գծած
է Սիմօն Եազըճեան, Պարոնեանի բարեկամը:
Առանց փորագրիչը եղած է Թընկեր: Պէտք է
խոստովանիլ թէ այդ պատկերները կրնան մրցիլ

նոյն ժամանակուան Եւրոպական թերթերու փորա-
գրութեանց հետ: Անոնց մէջ դէմքեր կան որոնք
ուրիշ տեղ բնա՛ւ հրատարակուած չեն, ինչպէս,
օրինակի համար, Խաչատուր Միսաքեանի պատ-
կերը, որ նմանութեան տեսակէտով շատ յաջողած
է, ըստ վկայութեան մեր այդ ինքնատիպ գրա-
գէտը անձամբ ճանչցողներուն:

Այս կենսագրականներէն տասնըվեցը Պարոն-
եանի գրչին կը պարտինք, և երկուքը միայն,
Ռուսինեանի և Տէրոյնցի կենսագրութիւնները՝
աշխատակիցներու: Առանցմէ եօթը՝ Փանոսեան,
Միսաքեան, Իւթիւճեան, Ղազարոսեան, Փափաղ-
եան, Իփէքճեան, Շիշմանեան նորէն հրատարակ-
ուած են Լոյսի մէջ և ապա Ջոջերու մէջ, 1880ին,
սրբագրուած և ընդարձակուած, գրեթէ նորէն
դրուած: Մնացեալ ինը կենսագրականները չեն
ամփոփուած Ջոջերուն մէջ, թերեւ անոր համար
որ 1880ին՝ հեղինակը այլ եւս չէ ուզած ավտո-
մալ այդ դէմքերուն՝ իր Ջոջերուն շարքին մէջ:

Գալով Տէրոյնցի և Ռուսինեանի, Պարոնեան
Չամուրճեան Պատուելիի կենսագրականը գրած է
Լոյսի մէջ և ապա ամփոփած Ջոջերուն մէջ, իսկ
Ռուսինեանի մասին կենսագրական չէ գրած բնաւ,
որովհետեւ 1879ին, երբ Լոյսի մէջ սկսաւ հրա-
տարակել իր Ջոջերու շարքը, Ռիւյ Պրաի թարգ-
մանիչը մեռած էր արդէն: Եւ սակայն Թասրոնի
խմբագիրը յաճախ առիթ ունեցած է՝ իր թերթին
մէջ խօսելու Ռուսինեանի վրայ: Միշտ քննադա-
տած է Ուղղախօսութեան հեղինակին ոճը: Թաս-
րոնի մէջ ազդ մը դրած է ուր կ'ըսէ. «Ուսուցիչ
մը կը փնտռուի որ գիտնայ Տօքթոր Ռուսինեան
էֆէնտիի ոճը, որպէս զի կարենայ բացատրել անոր
դրուածները»:

Անոր չինած բառերը կը ծաղրէ.
«Երբ երկարականութիւն բառը գոյութիւն ունի,
կ'ըսէ, ի՞նչ հարկ տեղծել շիտա՛ր բառը» — «Փո-

խանակ քարխանային հայերէնը շնորհիւ, աւելի աղէկ կ'ընէր եթէ միջոց մը գտնէր թաղային վարժարաններու մէջ տոհմային դաստիարակութիւնը արդիւնաւոր ընելու:» Չայն կճելու համար միշտ պատրաստ խալթոցներ ունի թէեւ, սակայն տող-ընդմէջ կը զգաս թէ կ'ընդունի անոր մոտակայ դերակայութիւնը իր ժամանակակիցներուն վրայ, և լռելեայն սղալտոն կը մատուցանէ անոր հմտութեան և արժանիքին:

Պարոնեան, որ իր առաջին երիտասարդութեան մէջ դերասանութիւն ըրած էր և շատ կը շահագրգռուէր թատերական խնդիրներով, Թասրոնին մէջ ընականաբար պիտի գրաղէր նաեւ «Թատերական» ով: 1874ի սկիզբները Օրթագեղի, Բերայի և Գատըղիւղի թատրոններուն վարիչն էր դերասան Մաղաքեան, Վենետիկի Ռաֆայէլեան վարժարանին նախկին աշակերտներէն: Պարոնեան չէր հաւնէր Մաղաքեանի դերասաններուն արտասանութեան: Օրթագեղի թատրոնին մէջ տրուած ներկայացման մը վրայ խօսելով, որ թատերգութիւն մըն էր ֆրանսերէնէ թարգմանուած, կը գրէ. «Անոր սահուն և գիւրաթաւալ լեզուն թաւալգոր եղաւ դերասանաց ոմանց բերնին մէջ:» Մաղաքեան Գատըղիւղի մէջ կը ներկայացնէ Թափառական Հրեան. «Ինչպէս որ յայտնի է, կ'ըսէ Թասրոն, այս խաղին մէջ Տակոպէրը և Ժովիալը մեծ դեր կը կատարեն. եկու տե՛ս որ բեմին վրայ ձի հանելը դժուար ըլլալով՝ Տակոպէրը լաթի կտորէ ձի մը չինէր, — կաշիէ չինէր նէ աւելի աղէկ կ'ըլլար» — ու վրան ալ երկու դերասանուհի է հեծցուցեր: Այս դերասանուհիք Ռօղի և Պլանշի դերերը խիստ աղէկ ներկայացուցեր են... դէմքերուն վրայ:»

Այդ ատենները վարդովեան կը վարէ Օսմա-

(*) Մաղաքեան միանգամայն փարպետ կօշկակար էր:

նիէ Թատրոնը, ուր գեղեցիկ կերպով կը ներկայացնէ օրեօրեայներ, ինչպէս Լա Պիլ Էլիս, Ժիւրօֆի Ժիւրօֆիս, և այլն: Իր գլխաւոր դերասաններուն մէջ են Փասուլեան, Թրեանց, Չափրաստեան, Պէնլեան, Թօսպաթեան, Բաբաղեան. դերասանուհիներուն մէջ նշանաւորագոյն տեղը կը գրաւեն Գարագաշեան քոյրերը: Պարոնեան անոնց ամէնուն մասին կը յայտնէ իր դատաստանները թատերագէտի ճաշակով:

Թասրոնի հրատարակութեան միջոցին է նաեւ որ Չուխաճեան ներկայացնել կուտայ իր օրեօրեայ փոխիները: Պարոնեան այս խաղերը կը քննադատէ, բայց զանոնք ներկայացնող դերասանները կը գովէ. Լուսնակ և Աճէմեան մեծ յաջողութիւն գտած են ըստ իրեն. «Չուխաճեանի եղանակները չեն զուարթացներ այլ կը լացնեն», կ'ըսէ: Եւսիրուն ծաղրանկարի մը մէջ կը հեզնէ արեւելեան և արեւմտեան եղանակներու խառնուրդը՝ իբր անբնական:

Պարոնեան Թասրոնի մէջ հրատարակած է Վարդովեանի, Փասուլեանի և Երանուհի Գաբագաշեանի կենսագրականները և պատկերները: Ատոնցմէ յաջողակագոյններն են երկու վերջինները:

Թովմաս Փասուլեանի կենսագրութեան մէջ շատ լաւ պատկերացուցած է նշանաւոր դերասանին կեանքը և նկարագիրը. «1869ին Իզմիր գնաց, կը գրէ, ուր ամենալին յաջողակութեամբ ներկայացուց Կոյրին զաւակը: Այնպիսի բնական կերպով կոյր ձեւացաւ որ հանդիսականք բոլոր ծափահարութիւններով թատրոնը թնդացուցին: Թովմաս այս ծափահարութիւններէն քաջալերուած բաւական ժամանակ կոյր մնաց... իր սկսկաւորութեանց համար: Իզմիրի մէջ իր անունը սկսաւ համբաւ վաստակել, իր տաղանդը պայծառացաւ:

Ասոր վրայ՝ ինք ալ պայծառացաւ Օրիորդ Պայծառին հետ ամուսնանալով :»

Երանուհի Գարազաշեանի կենսագրականը սա- պէս կը սկսի . « Երանուհի Գարազաշեան , դերա- սանուհի , ծնաւ Իճատիէ իր հաշուով 1859ին , իմ հաշուով 1851 Դեկտեմբեր 4ին :» 1865ին դերա- սանուհի կ'ըլլար անանկ ատեն մը ուր « Դերասա- նուհի գտնելը , կ'ըսէ , հիմակուան ներկայացումնե- րուն՝ թատրոնի մէջ հանդիսական գտնելէն աւելի դժուար էր :» — « Երանուհի Գարազաշեան անանկ յաջողութիւն մը գտաւ սիրուելիի դերերուն մէջ որ Տիկին Արուսեակի նախանձը չարժեց :» — « Երանուհի ամէն հովէ չի շարժիր : Թատրոնին բեմին չափ լայն սիրտ մը ունի . եթէ մեռեալ մը տեսնէ սիրտը թունդ չ'եղեր , այլ աւելի կը մօտենայ զայն քննելու համար , որպէս զի տեսարանին վրայ մեռ- նիլ հարկ ըլլայ նէ բնական մեռեալ մը ձեւանայ : Նոյնպէս եթէ մէկը բարկանայ , դիտամբ աւելի կը բարկացնէ որ բարկութեան ձեւերն ու շարժում- ները աղէկ սորվի :» — « Եթէ դերասանական կեանքին մէջ պակասութիւն մը ունի , ան ալ սա է որ տեսարան ելած ժամանակը սրղողածի երե-ւոյթ ունի . կարծես թէ հողաբարձու մըն է որ վարժարան կը մանէ :»

Պարոնեան Թասրոնի մէջ ամէն օր երգիծանք- ներով և զուարճալիքներով կը հարուածէ մեր տոհմային մոլութիւններն և ընտանեկան զեղ- ծումները :

Հայ կիները շատ կը զբաղեցնեն զինքը : Ծաղ- րապատկերներով և յօդուածներով կը հեզնէ անոնց չափը , նորաձեւ գլխարկները , երկար կրունկով կօշիկները , tournure , կեղծ կուրճերը : Անոնց շուայութիւնը յաճախ առարկայ կ'ըլլայ իր կծու երգիծանքներուն : Կը բողբոջէ այն կանանց դէմ որոնք առանց ձանձնալու իրենց ամուսնին նիւ-

թական վիճակը , մեծ ծախքեր ընել կուտան հա- զուստի կապուստի համար : Կը պարսաւէ կարգ մը կանանց պշրանքի բնազդները . լաւ գաղափար չունի անոնց բարոյականին վրայ . « Պարկեշտութիւնը , կը գրէ , հիմայ տեսակ մը կանանց քով՝ երեսնուն քսված բուժուային պէս է . ամենախոքը հովէ մը կ'իյնայ կը կորսնցնէ կոր :» Ուրիշ տեղ մը ծաղրով կ'այսպէսէ այն կիները որոնք առաւօտէն մինչեւ իրիկուն պատուհանին առջեւ կը նստին . « Անոնք կը նմա- նին պարտէզի մը պատին ետեւը անկված ծառե- րուն . ամէն անցնող բան մը կը փրցնէ :» Հաւատք չունի կանանց գաղտնապահութեան վրայ . « Կա- նանց սիրտը Ղալաթիոյ Թիւնէլին կը նմանի . մէկ կողմէն առած գաղտնիքը միւս կողմէն դուրս կուտայ :»

Ամուսնութեան մասին ալ շատ յոռետես է : « Ամուսնութեան փերսկալուրթեան մէջ՝ հաւնածայ- նութիւն չկայ , կ'ըսէ :» — « Կինը կազմող ութը մա- սունք բանիններն են . պնևստրոսթիւն , ինֆնստրո- սթիւն , բստրապստիւն , նախաւն , շասսիստրոսթիւն , գուստրոսթիւն , քեթեւոսթիւն , շիւնոստրոսթիւն :» — « Այն աղջիկները , որք անուս և հա- բուս են ուղղականին մէջ հարս կ'ըլլան , սեռա- կանին մէջ փորձակ և կոշականին մէջ ո՞վ դժբաղ- րոսթիւն :» « Այն երիտասարդները որ ուղղականին մէջ ֆաւստարեկանեն , սեռականին մէջ վարստուրի կը փոխվին եթէ կնիկինն չապր ըլլայ , արականի մէջ բանտի կը փոխվին և կոշականին մէջ գերեզ- մանի կը փոխ (աղբ) վին :»

1875ին Խառն Ժողովը ամուսնական նոր կա- նոնադիր մը պատրաստած և դորձադրութեան դրած էր : Այդ կանոնադրին մէջ՝ Պարոնեանի ու- չաղրութիւնը գրաւած գլխաւոր կէտերն էին .

Ա . Փեսացուն առնուազն 18 տարու պիտի ըլլայ և հարսնացուն 15 տարու :

Բ. Պատրիարքարանը բնառ չպիտի լսէ դրամածիտի դատերը :

Գ. Հարսնիքը եկեղեցւոյ մէջ տեղի պիտի ունենայ :

Դ. Հարսերը քերիկէն չպիտի գործածեն :

Թասրոն այս կանոնագրին դէմ փեսացուներու և հարսնացուներու կողմէ բողոքագիրներ կը հրատարակէ : Փեսացուները կը յայտարարեն թէ քանի որ դրամածիտը կը ջնջուի ա՛լ չպիտի կրնան ամուսնանալ և « զաւակներ հասցնելով անձնուրարար ծառայել ազգին » : Հարսնացուները, չնորհակալ ըլլալով դրամածիտի ջնջման համար, կը բողոքեն քերիկէն ջնջման դէմ, իսկ Պարոնեան կ'ըսէ. « Ասկէ առաջ երիտասարդները դրամ չահլու համար կ'ամուսնանային, այսուհետեւ դրամ չահին պիտի որպէս զի ամուսնանան » :

Պարոնեան Թասրոնի մէջ առիթ ունեցած է գրել ամուսնական միջնորդներու դէմ, զորս հեղնած է ճարտարօրէն : Յաջողութեամբ պատկերացուցած է աղջիկտեղի տեսարաններ, միշտ ի վեր հանելով այդ հնաւանդ սովորութեան ծաղրելի կողմերը : Իսկ դրամածիտը միշտ առարկայ եղած է իր հեգնական ակնարկութեանց և պարսաւանքին :

Իր գրած ընտանեկան տեսարաններուն մէջ ջրիկի լեզուն շատ չի սիրեր գործածել : Թասրոն հրատարակած է արդարեւ շատ մը յօդուածներ, ուր հայ կիները կը խօսին այնպէս ինչպէս հիւսիս տակաւին կը խօսին Սալմաթօմրուքի կամ Ջըքսալընի պառաւները : Բայց ատոնց ամենամեծ մասը իր գրէն ելած չեն : Ինծի անձանթ մնացած աշխատակիցներ են որ ծածկանուներով ոյժ տուած են այդ սեռին՝ Թասրոնի մէջ : Ընտանեկան տեսարաններու գեղեցիկ շարք մը կը կազմեն այն բազմաթիւ յօդուածները, զորս եւ ծածկանուներն

տակ պահուող աշխատակից մը հրատարակած է չին աշխարհին Խաչիկը նոր աշխարհին Գաթիկը վերնագրով : Տակաւին կը յիշեմ այն մեծ խանդավառութիւնը և հետաքրքրութիւնը, զոր ներշնչեց Թատրոնի ռամիկ ընթերցողներուն ամիսներով շաբաթակուած այդ հրատարակութիւնը : Անոր գըլխաւոր հրապոյրն էր Ակնցիի գաւառարարբառով խօսող Հայ մը, որուն բարքերն ալ լեզուին չափ շահեկան էին : Աշխատակիցներ են որ գրած են նաեւ այն յօդուածներու շարքերը, որոնց վերնագիրներն են Բարեկեցականի գիշերները, Պախլաի Պասուելի, Տաղ եխրիւսեհեկ ապսալ եխրիւսիւ և որոնք կը ներկայացնեն ժամանակին բարքերուն նկարագրող տեսարանները :

Պարոնեան գեղեցիկ պատկերներ գծած է նաեւ Գօմրսիոն խոնի մէջ չահագլխութեան զոհ դացողները ծաղրելով, որոնք յաճախ իր գրչին նիւթ կը հայթայթեն : Բամբասանքի տեսարաններ ունի, որոնք իրականին վրայ լուսանկարուած են : Պարտքերնին չվճարող մարդիկ յաճախ իր ուշադրութեան առարկայ կ'ըլլան : Պարսֆ ունեցողներուն Գործածական պասախանները վերնագրով իր մէկ սիրուն հատուածը, ուր անոնցմէ երեսունի չափ կը շարէ տակէ տակ, « հիմնական սկզբունքներ » կը պարունակեն « ի պէտս պարտականաց » : Պարտքերնին չվճարողները յաճախ իր գլխութեան ալ արժանի կ'ըլլան. կը զգաս թէ ինք ալ քիչ մը անոնց դատակարարին մէջ է և այդ բանը չի քաշուիր խոստովանելէ : Երբ Թասրոնը օրաթերթի կը վերածէ և կը թուէ այն օգուտները զորս պիտի ունենայ այդ առօրեայ ծաղրաթերթը, կ'ըսէ. « Եթէ պարտք ունեցողները պարտքերնին վճարելու օրերնին ստակ չունենան և ծանր խօսք լսելով վիրաւորուին նէ՛ իսկոյն Թասրոն կարդալով պիտի զուարճանան և ջաւերնին պիտի մոռնան » :

նոյն իսկ ես ալ երբեմն պիտի կարդամ...»

Թասրոնի առաջին թիւը լոյս տեսած է 6 Ապրիլ 1874ին։ Նախ կը հրատարակուէր չորեքշաբթի և շաբաթ օրերը։ 23 Յուլիսին Ս. Թերզեան թերթին խմբագիր-անօրէն կ'ըլլայ, պաշտօն զոր կը վերստանան Պարոնեան 21 Սեպտեմբերին եւ թերթը կը վերածէ ամենօրեայի։ 1875 Յունուար 16էն սկսեալ Գ. Մ. Էզաճեան խմբագիր-անօրէն էր Թասրոնի որ Յունուար 28ին կը սկսի շաբաթը երեք անգամ հրատարակուիլ։ Ապրիլ 12ին դարձեալ Պարոնեան իր վրայ կ'առնէ թերթին վարչութեան հոգը, և Օգոստոս 2ին Թասրոն շաբաթաթերթի կ'ըլլայ աւելի ընդարձակ դիրքով։ Այսպէս կը շարունակէ մինչեւ 1876 Սեպտ. 29։ Այդ թուականէն սկսեալ կը հրատարակուի նորէն շաբաթը երկու անգամ, և ութը ամիսի չափ շարունակելով բոլորովին կը դադրի։

Այս եռամեայ շրջանին մէջ Թասրոն կուտայ 256 թիւ միայն։ Իւրաքանչիւր թիւ ձեռքէ ծախուած է նախ 40 փարայի, յետոյ 20 փարայի, յետոյ նորէն 40 փարայի և հոսկ ուրեմն 50 փարայի։ Բաժանորդագիրն ալ ենթարկուած է փոփոխութեանց։ Պարոնեան նիւթական մեծ գովաւորութեանց մատուցած կ'երեւայ. հակառակ իր խոստման չի կրնար հրատարակել Շիշմանեանի և Մերեէմգուլիի պատկերները, որոնց իւրաքանչիւրին պատրաստութեան ծախքն էր միայն 80 զրուշ. երեք տարուան մէջ տանընտր անգամ տպարան փոխած է, հաւանորէն չկարենալով ժամանակին ընել իր վճարումները. իր տպագրիչները եղած են հետզհետէ Գ. Տնտեսեան, Յ. Գալաֆեան և Յ. Պարոնեան, Յ. Գալաֆեան առանձին, Յ. Միւհէնյոսեան, Թ. Տիլիթեան, Յ. Գ. Թօղլեանց, յետոյ անասուն տպագրիչ մը, յետոյ դարձեալ Ե. Տնտեսեան, յետոյ տպագրիչ մը Ղալաթիոյ մէջ, ապա

դարձեալ Պոլիս՝ Ե. Տնտեսեան, Ճ. Արամեան, Ս. Միքայէլեան, Յ. Պարոնեան, հոսկ ուրեմն դարձեալ Ս. Միքայէլեան։

Պարբերականութեան, դիրքի, գինի, տպարանի, վարչութեան այս բոլոր փոփոխութիւնները ազացոյց են անյարատեւ ոգիի, որ գլխաւոր յատկանշերէն մէկը եղած է Պարոնեանի նկարագրին։ Այդ ոգին ցոյց տուած է նաեւ իր կարգ մը շահունակելի գրուածներուն մէջ։ Եփրատին, և ապա Մեղրոյն ու Թասրոնին մէջ, սկսած է շարք մը յօդուածներ զորս չէ աւարտած ուրիշներ սկսելու համար, ինչպէս բրած է Եղիա Տէմիրճիպաշեան ալ իր Գրական եւ խնաստիրական հանդեսին մէջ. այսպէս Տարեւոյ ամսանորսեան գրուածքը Եփրատի մէջ սկսած, Թասրոնի մէջ աւարտել խոստացած և կիսատ թողած է. նոյնպէս Թասրոնի մէջ կիսատ թողած է Պոլսոյ թաղերուն մասին գրած երգիծական նկարագրութիւնները, զորս 1880ին ամբողջացուց իր Պոլսոյ մը Կ. Պոլսոյ քաղերուն մեջ գործով։ Իր Բանաստեղծ և Խորհրդածութիւնք ուր աղուոր գիւտեր ունի, որոնցմէ մաս մը պիտի գտնեն ընթերցողները այս յօդուածին վերջը, ցանցաւ կերպով միայն կ'երեւան և յաճախ ամիսներով կ'ընդհատուին։

Թասրոնի խմբագիրը պարզ աշխարհաբար գրած է. ինք կատարեալ աշխարհաբարեան մըն է, և անոնցմէ եղած է որոնք արդի աշխարհաբարին հիմերը դրած են։ Որո՞իչ յօդը, անորոշ յօդը, հոլովումները, բայերը արդի աշխարհաբարին համեմատ կը գործածէ ընդհանրապէս։ Կը զանազանի արդի գրողներէն զլխաւորաբար կրաւորականի և անցողականի կազմութեան մէջ։ Ռուսներէն հետեւելով կրաւորականը վիճով կը կազմէ փոխանակ ուրիշ. իսկ անցողականը ցունկ մատնելով փոխանակ ցնելի իր ոճը թէեւ միօրինակ չէ քերականական

տեսակէտով, սակայն ունի լեզուական որոշ գրոշմ մը որով կարելի է առանց վարանման բացայայտ կերպով ցոյց տալ Թասրոնի յօդուածներէն անոնք զորս ծածկանուծումով ստորագրած կամ անստորագիր գրած է Պարոնեան, և անոնք զորս գրած են իր աշխատակիցները:

Պարոնեանի միտքը Թասրոնի մէջ այնքան բեզմնաւոր չէ գիտեցողով որքան եղած է Մեղորի մէջ, այնքան հասուն ալ չէ որքան ետքը սիւտի ըլլար Խիկարի մէջ: Եթէ տեղ տեղ կուսակցական ոգին և անձնական բարեկամութիւնները կ'ազդեն զատաստաններուն վրայ, պէտք է ըսել սակայն թէ ամենուրեք կ'երևան իր անվրիպելի արամատ բանութիւնը և ողջմտութիւնը: Պարոնեան խանդաղատանք չունի, բանաստեղծութիւն գրելով է բնաւ: Իր գործածած բառերուն մէջ միշտ զգոյշ և պարկեշտ է, երբեք կուպիտ: Պիղծ նիւթերէն չ'ախորժիր: Թեթեւամիտ չէ բնաւ. լուրջ է ծաղրին մէջ իսկ: Երբ բանի մը վրայ կը խնդայ, երբեմն զայրոյթ ունի, երբեմն դառնութիւն, քիչ անգամ ատելութիւն, երբեք չարութիւն, իսկ անկեղծութիւն՝ միշտ: Անկեղծութիւնը յաճախ ծաղրայեղութեան տարած է, իր շահուն վնասելու աստիճան: Միշտ յարգանք ունի հանրութեան համար որուն կը խօսի. իր կարծիքներուն մէջ միտելի ունեցած է և սկզբունք փոխած չէ: Կարելի է ըսել թէ բնաւ հակասութեան մէջ ինկած չէ, բայց ապահովաբար գլխաւոր խնդիրներուն մէջ իր գաղափարները յստակ, որոշ և անփոփոխ եղած են:

Քանի մը խօսք ալ Թասրոնի հրատարակութեան երեք տարիներուն մէջ Պարոնեանի ներքին կեանքին վրայ: 1874ին արդէն Սկիւտարէն Օրթագիւղ անցած էր: Ամուրի էր տակաւին և 32 տարեկան: Սենեակ մը վարձած էր տան մը մէջ ուր կը բնակէր իբր pensionnaire. այդ տունը կը վերաբերէր Տիկին

Ազապի էթմէքճեանի որուն աղջիկը, Օրիորդ Սաթենիկ, 1879ին իր կինը պիտի ըլլար:

Քանի մը սրտակից բարեկամներ ունէր որոնք իրեն այցելութեան կուգային երբեմն, և յաճախ անոնց հետ զուարթ երեկոյթներ կ'անցընէր. արեւելեան երգերը կը հնչէին երբ այդ խումբը կը բոլորուէր օղիի ափսէին շուրջը: Պարոնեան ֆանոն զարնելով կ'ընկերանար այդ երգերուն. ինք ալ կ'երգէր, և իր նախընտրած եղանակներն էին մանկները: Քանի մը գաւաթ օղիով կը զուարթանար. այդ թեթեւ գինովութիւնը անդիմադրելի նար. այդ թեթեւ գինովութիւնը անկերութեան մէջ: Սովորաբար լւակաց, օղիին ազդեցութեան տակ լեզուն կը բացուէր. սուր խօսքեր կ'արձակէր աջ ու ձախ. սիրուն կատակները կը թրթռային շրթունքներուն վրայ: Իր բարեկամներն ալ իրեն արժանի ընկերներ էին. ատոնց մէջ էին Անտոն Ամպէրեան, առաջնակարգ հաշուակալ, փորձառու և ասլոյթ մարդ, որ մինչև Զնդկաստան և Չինաստան ճամբորդած էր, Մկրտիչ Էմինեան, քաջամուտ արեւելեան ձայնագրութեան, Եղիա Տնտեսեան, տպագրիչ, ձայնագրագէտ և գրող, Թրեանց, Ռափայէլեան վարժարանի նախկին աշակերտ ու նշանաւոր կատակերգակ դերասան, և ուրիշներ: Ատոնցմէ ոմանք ոչ միայն իր զուարճութեան ընկերներն էին, այլ և իր աշխատակիցները:

Այս զարգացած բարեկամներուն հետ ամենաշօրեայ չփման մէջ էր Պարոնեան: Հաւանօրէն օրուան խնդիրները իրենց խօսակցութեան նիւթ կ'ըլլային, և ատոնցմէ կը ներշնչուէր յաճախ Թասրոնի խմբագիրը: Այն մտացի միջնորդը որ կը շրջապատէր զինքը հզօր խթան մըն էր իր ուղեղին համար: Օրուան խնդիրները ձոխ էին և գրելու առատ նիւթ կը հայթայթէին իրեն: Եւ այս

ամէնը շատ նպատակաւոր պայմաններ կը ստեղծէին Պարոնեանի շուրջը՝ յաջողցնելու համար Թասրունը:

Սակայն դժբախտաբար ժողովուրդին մէջ չկար տակաւին ընթերցողներու զարգացած դասակարգ մը որ կարենար ըմբռնել իր հանձարը: Կոչտ կատակներէն, ջլգլիկի տեսարաններէն, Ակնցիի և Վանցիի բարբառով զաւեշտներէն աւելի կ'ախորժէին ընթերցողները քան աղնուական սրամտութիւններէն, նրբաճաշակ հեգնութիւններէն, գրական հակադրութիւններէն, որոնք այնքան հրապոյր կուտան իր ոճին:

Ասոր համար անշուշտ Թասրուն զինքը ապրեցնելու համար ընթերցող չգտաւ. 1877 Մայիսի մէջ Պարոնեան կը ստիպուէր դադրեցնել անոր հրատարակութիւնը, և առժամանակեայ կերպով քաջուիլ խմբագրական ապերախտ առաքարէզէն:

27 Օգոստոս 1905.

ԲԱՌԱՐԱՆ ՅԱՏՐՈՆԻ

Յ. ՊԱՐՈՆԵԱՆ

Աղջիկ. — Գող մը որ իր հօրը տունը կը կողոպտէ:

Աղբասութիւն. — Ապահովագրական ընկերութիւն գողութեանց դէմ:

Ամուսնութիւն. — Այն մասունք բանիներէն է, որոնց վերջաւորութիւնները կը փոխուին:

Անառակ. — Հակամիջ աւնտիկի երբ խնդիրը կանանց վրայ է:

Բախտ. — Տղայ մը որ ժամ մը առաջ տուածը ժամ մը ետքը կ'ուզէ:

Բաղանիք. — Մարմնոյն քաւարանը:

Բժիշկ. — Գործակատար Գարբիէլ Հրեշտակապետ:

Գերեզման. — Անդիի աշխարհին թիւնէրը:

Դագաղ. — Անդիի աշխարհ բանող սուրհանդակին նամակատուփը:

Դագաղակիր. — Մեռելոց ճրութիւն:

Երախայ. — Երկու հակասական նախադատութեանց ուղիղ եզրակացութիւն:

Երկաթուղի. — Ճամբաներու սղագրութիւնը:

Երկուորեակ. — Երկու հատոր մէկտեղ կադմուս:

Խնամութիւն. — Գրաւ մը որուն մէջ միշտ աղջիկ տուքդն է որ ետես կ'ըսէ:

Խրատ. — Դեղ մը որ ականջով կ'ուտուի:

Կնիկ. — Փռչի մը որ մէկու աչքը երբ մանէ շատ դժուարութեամբ կ'ելլէ:

Կնիք. — Հակամիջ կնիկի, ինչ որ չի կրնար պահել մէկը միւսը կը պահէ:

Կրօնափոխութիւն. — Հաւատքին դադրականութիւնը:

Հիմ առնելիք. — Քարի կտորներ զորս վաճառականները կը դնեն հաշուեկշռին մէկ կողմը, որպէս զի պարտքը ծանր չկոխէ:

Հիւանդութիւն. — Մեկեւնաւ ըծիչներու:

Ոսկի. — Ճարտասանութեան դասատու:

Որոշում. — Խորհուրդներու նաւահանգիստը:

Պասմութիւն. — Դիտակ մը որով մարդ ետեւը կը նայի և առջեւը կը տեսնէ:

Պարկեթսութիւն. — Շանթարգել աղուորութեան:

Վիշ. — Սպասաւոր ամուսնութեան, որուն ետեւէն կ'երթայ միշտ:

Բառարան. — Մեռելոց քարանթիւնան:

Օղի. — Վարպետ խոստովանահայր:

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՔ „ԹԱՏՐՈՆ՝Ի

— Երևոտաարդներէն ոմանք աղջկանց այնպէս
կը փակէին, ինչպէս դրոշմները լրագրաց վրայ.
առանց թուղթին վնասելու չեն կրնար բաժնուիլ:

— Շատ մը աղջիկներու ինչ վարքի տէր ըլ-
լալը դէմքերնուն վրայ գրված է, բայց բեւեռա-
գիր. ամէն մարդ տարբեր կերպով կը կարդայ:

— Աղջիկները սեխի կը նմանին, որչափ որ
ծանր ըլլան այնչափ համեղ կ'ըլլան, և այնչափ
սուղ և շուտ կը ծախուին:

— Աղջիկներէն ոմանք իրենց սիրականներուն
հետ այնպէս կը վարուին ինչպէս կատունները մու-
կերուն հետ. հետերնին բաւական խաղալէ ետքը
փախչելու ատեննին վրանին կը յարձակին:

— Երեսը քսված կինը վաճառականաց քերթ-
ված տեսարակին կը նմանի. միշտ սնանկութեան
նշան է:

— Անբարոյական կնկան մը համար էրիկը սե-
ղանաւորի մը քով դրված գրամ մըն է. սիրա-
կաններն ալ դրամին տոկոսներն են:

ՉՔՆԱՂ ՔԻԼԼԻՔԻՆ

(ՖԻՆԼԱՆՏԱԿԱՆ ՁՐՈՅՑ)

Գրեց՝ Ե. ԵՊՍ. ԴՈՒՐԵԱՆ

ԻՆԸՆ ՈՒ ԼՈՒՍԻՆ՝

Կը սիրէին արփանով մը մոլեգլին
Չբճաղ Բիլիփին:

Այդ չորս դիմերն ա՛լ որ մը դէպի վար
Իջան մեր աշխարհն.
Ամէն մէկն անդորր

Ընկողմանա՛ծ եր կառփին խորն,
Ու հինգ ձիֆ

Լքծածիգ,

Կը փառէին զայն փայլեով հանդարտագնաց,
Ու ծառաներ ժուռ կուգային դարձադարձ:

Բայց գեղեցիկ աղջկան

Աչերը բնաւ չը շացան

Այդ վառփեռէն մեծապանծ:

Նէ կը փնտռէր գերագանց

Անյողդողդ բարբ ու կերպարան՝

Եւ ո՛չ քէ փառք ընդունայն:

Ուսի ըսաւ առ Լուսին.

« Չեմ բնութի գեղգ ամուսին,

Վասն զի միշտ յեղյեղուկ

Դեմք մը ունիս դուն, եղբւկ.

Մերք կը պակսի նակսիդ լոյս,
Մերք կը լայնիս բոս հանոյս.
Այդ ընթացով իմանան՝
Տուն մը երբեք չըլլար իոք բարգաւան:

Յետոյ ըսաւ Արեւուն.
«Չեմ ընդունիր ըզեզ ինձ
Իբրեւ ընկեր կենակից.
Դուն ալ չունիս նրկարագիր հաստատուն.

Քեզմով ամրան մեջ մարդիկ
Կը կրեն սօք մը սասիկ,
Ու ձրման մեջ կը բողոս
Որ սանջըլին ցրտաւոյց.
Խար հընձելու ժամանակ՝
Շաղ կը տեղաս ամեն դի,
Ծիլ կ'արձակէ երբ վարսակ՝
Հուր կը բափես երեսի:

Մերժեց Քիլիփի նաեւ Արջը Մեծ,
Ու ա'յս խօսքերով անոր առարկեց.

«Ինչո՞ւ այդքան ընդարձակ
Տեղ կը գրաւես մեջ երկրնին կապուսակ,
Մինչդեռ ե'ս անգամ
Թէ հո'ն ըլլամ՝ կը ցանկամ

Իբրեւ բիծ մը գալ երեւան՝
Երկայնածիգ մեջ գիշերին ձրմեռունն:»

Նախամեծար ընտրեց ապա
Բեւեռին ա'ստը հեռակալ.

«Կը հաւանիմ քու սիրոյդ,
Ըսաւ անոր Քիլիփի,
Վասն զի քու սովորոյթ
Յարմարաւոր է կեանքի.

Մի'տս սանջդ մեջ՝ ինչպէս գիտեմ՝
Կ'ապրիս խաղաղ ու զուարթալեմ.
Հաւասարիմ մնալով տեղւոյդ այն յարգի՝
Ձոր կը գրաւես ինքնուրոյն:

ՔՈՒԱ ԵՒ ԷՄՄԱՐԻՔ

(ՖԻՆԼԱՆՏԱԿԱՆ ԶՐՈՅՑ)

ՔՈՒԱ ԵՒ ԷՄՄԱՐԻՔ՝

Մերս հաւասարիմ ու մի'տս միաբան՝
Կը կասարեն իրենց պաշտօնն անխափան:
Ուրախ եր *Ուֆֆո*՝ հայրն ալեւորիկ,
Ու ջանաց զանոն յաւիտեապես
Ձուգել իրարո'ւ սիրով սրբակեզ:

Երբ անոն հաւանէին՝
Ըսուզապես ամբողջ տարին
Պիտի ծագեր
Տիւ լուսաբեր:

Բայց չէ ծանօթ՝ ի'նչ կար պատահաւ՝
Որ Արշալոյսը-Քուա պայծառ
Ու Վերջալոյսը-Էմմարիք՝

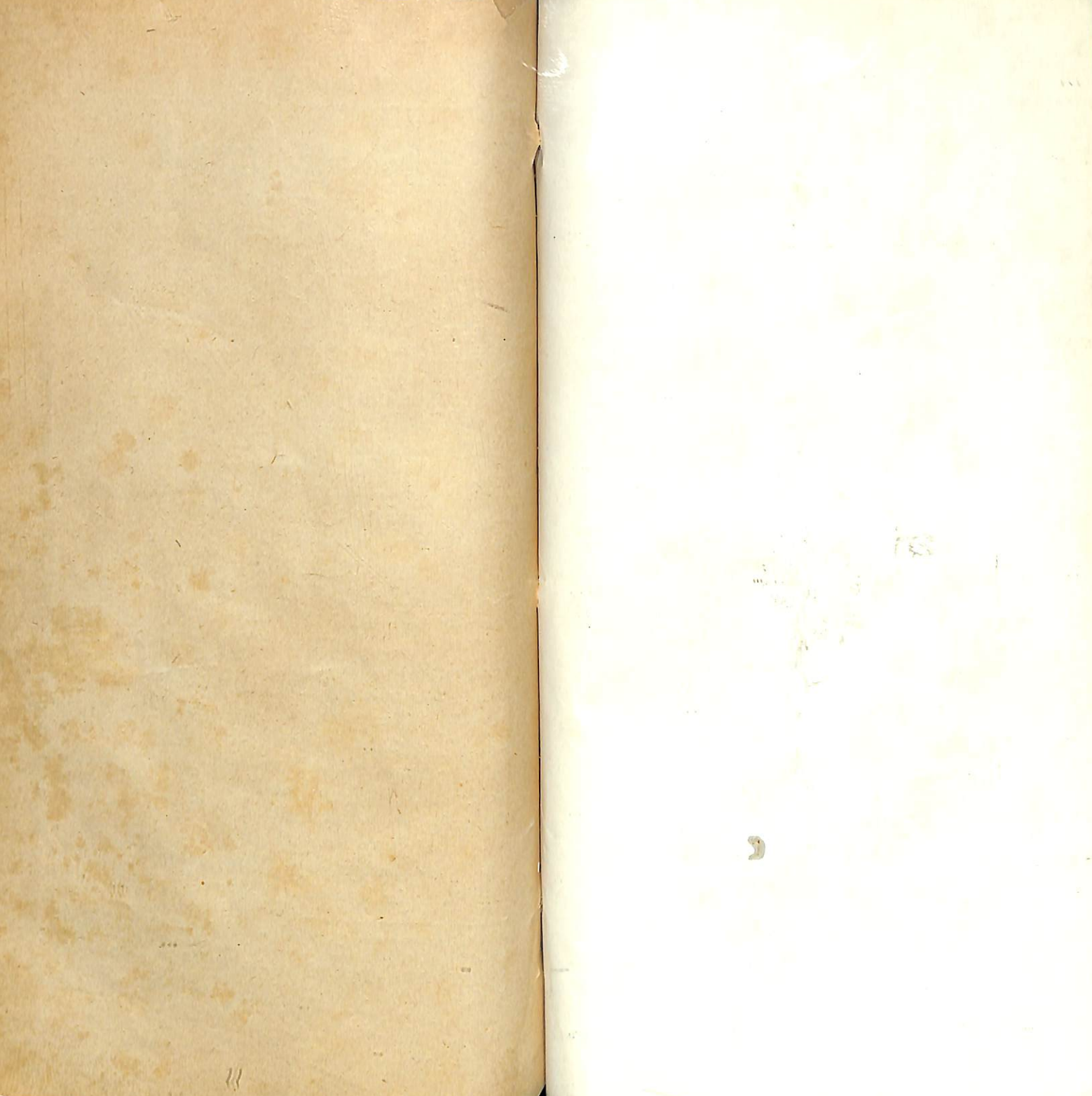
Ձր փոխելով իրենց դիրքը խաղաղիկ
Հեռուէն լոկ ուզեցին յար
Սիրել զիրար:

Առաջարկեց *Ուֆֆո*՝ ամբողջ տարւոյն մեջ
Քանի մ'օրեր գեր իրարու հանգչիլ գող.
Ու Էմմարիք ա'յդ օրերուն ջանն իր շեջ
Մօտէն առ Քուա կը կարկառէ անձկանօք:

Երբ իրարու ձեռք կը սեղմեն,
Ու Էմմարիք համբոյր կ'առնէ երբ Քուայէն,
Սա ամօթէն շառագունած կը շիկնի:

Ասոր նշանն է յայտնի՝
Հորիզոնին ա'յն կարմրութիւնն
Որ կը տեսնուի այդ օրերուն: (*)

(*) Հիւսիսի այն գաւառներուն մէջ՝ ուր այս գրոյցը կը
պատմուի՝ Մ'այիս ամսուն առաւօտան եւ երեկոյի կրկնակ
մթնշաղկները (*crépuscule*) իրարու կը խառնուին քանի մը
օրեր:

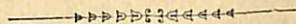

ՅԱԿՈԲ ԳՈՒՐԳԻՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՄԲԱԻՆԵՐ

Գրեց՝ Յ. ԳՈՒՐԳԻՆ

ԽՅՂԻՆ Դարու աստղատական դղեակներուն պէս անմատչելի բաներ կը դառնան յաճախ սա գրական համբաւները։ Անանկ բարձրաբերձ համբաւներ կան որ մարդ կը վարանի անոնց մօտենալու, վախնալով գոցէ որ իր վրայ փչիլին։ Առասպելական հսկաներ են անոնք, որ որչափ հեռանան՝ աչնչափ մեծ կ'երևան աչքերու։ Մարդ չի փորձեր այդ դղեակներուն պատերը ծեծել, կամ այդ տիտանեան ուրուականներուն քար մը նետել։ Ուրիշներու համոզմամբ՝ սրբութիւններ են համբաւները, խունկ ու մոմ միայն ունին անոնց համար, հիացում պաշտում՝ անոնց առջև... միշտ հեռուէն։

Ու համբաւները, անմատոյց ամբարտաւաններու պէս, կանգուն կը մնան, վէս կերպարանքով կը նային բարձրէն, ինչպէս հինաւուրց խրոխտ ասպետը դղեակին պատուհանէն, խեղճ ու կրակ մահկանացուներու, որ կ'անցնին կը դառնան անոնց ստորոտէն պատկառոտ երկիւղածութեամբ, անշուկ, անլեզու։

Յետոյ կուգայ պատմութիւնը, երբեմն անիրազարած ու յաճախ չողովարար պատմութիւնը, — որ իր բաղադրութեան մէջ աննշան քանակու-

Թիւն մը միայն կ'ընդունի ճշմարտութիւնը ըստած բանէն, — կուգայ նուիրագործելու ինչ որ միայն կողմանի կամ միակամի համոզումները տածած էին երկար ժամանակ, ինչ որ կարճամիտ աւանդամուրթիւնը պահած պահպանած էր տարիներով:

* * *

Շատ ցանցաւ հանդիպած եմ, — վասն զի ամենեւին ալ չեմ կրնար ըսել, — համբաւի մը որ արժանիքէն նուազ կշիռ ունենար կամ անոր հաւասար գոնէ: Ամենեւին չեմ գտած առանց համբաւի արժանիք. առանց արժանիքի համբաւ՝ գլխուս մազէն աւելի, որ դեռ ճաղատ չէ: Ո՛ր կարելի է գտնել, չեմ գիտեր, արժանիքի և համբաւի համաստիճան ամուսնութիւն մը զոր պատմութիւնը օրհնած ըլլայ:

Կան գրական համբաւներ որ դիպուածի ծնունդ կըլծեն. ամէն խաւերու մէջ մտած տարածուած են պատեհութեան թեւերով. երթեւեկի տոմս, արժանիք, հարցուած չէ իրենց: Օր մը մէկուն զրազէտ մը տեսնուած է համբաւի շողերուն ետին: Ա՛լ իր հաւատքը հաստատուած է անոր վրայ, և կարելի չէ խախտել: Երբ բերանը բանայ, կարծես անոր սիրահարն է. պատկերը ամենեւին տգեղ կողմ չունի իր աչքին. զուգակշիռ մը, երբ ենթակայներէն մին իր պաշտածն է, սրբապղծութիւն պիտի ըլլար իրեն համար:

Այսպէս շինուած են մեր մէջ կարգ մը գրական հին ու նոր համբաւներ, որոնք նոյն իսկ վարկապարզի քննութենէ մը պիտի քայքայուէին դիւրաւ: Համբաւ հանելու համար՝ կանխաւ մէկ երկու զմայլողներ կամ ժողովակիցներ ճարելու է, դերասանին պէս՝ որ ծափեր կը վարձէ թատերական սրահին մէջ. այնուհետեւ դժուարին չէ յաջողութիւնը:

Առանց նախանձորդ ըլլալու մէկուն, կարծեմ կրնայ մարդ նախանձախնդիր ըլլալ համբաւի զուգակից արժանիք որոնելու, գրական անունին տակ գրազէտ մարդը փնտռելու: Գրական դէմքեր կան մեր մէջ, համբաւի չորս թեւերով պարուրուած, որոնք բնականէն մէկ երկու փետուր միայն կրցած են ունենալ. մնացեալին համար քանի մը տասնեակ սիրամարդ փետտած են, կամ թուրթաւներու դպրոցին աշակերտած:

Ոչ ոք փոյթ պիտի ընէր անարժան համբաւներու բարձրաթուիչ սաւառնումներուն, եթէ անդին ճշմարիտ արժանիքներ մութի մէջ մնալու չգատապարտուէին: Այնքան պատկառոտ կըլծենք համբաւներու առջեւ, և այնքան անտեսող իրական արժանիքի, որ մեր գրական ասպարէզին մէջ շատեր ՀԱՄԲԱՎԻ ՀԵՏԱՄՈՒՏ ԳՏՆՈՒԱԾ ԵՆ ԱԻԵԼԻ, ՔԱՆ ԱՐԺԱՆԻՔ ՍՏԱՆԱԼՈՒ: Բայց համբաւի բովանդակ լէգէոններ մէկ ճշմարիտ արժանիք չեն արժեր հարկաւ, և ամենեւին օգուտ չունին հանրութեան. ընդհակառակն՝ վնասակար են անհատական տաղանդներու կազմութեան ու զարգացման: Լաւ է անտարակոյս որ արժանիք մը, դեռ նոր կազմուելու սկսած, անդիտակից ըլլայ ինքն իրեն՝ քան համբաւի տարածած թռիչներով ջլատուի և տխրի մնայ ընդ միշտ:

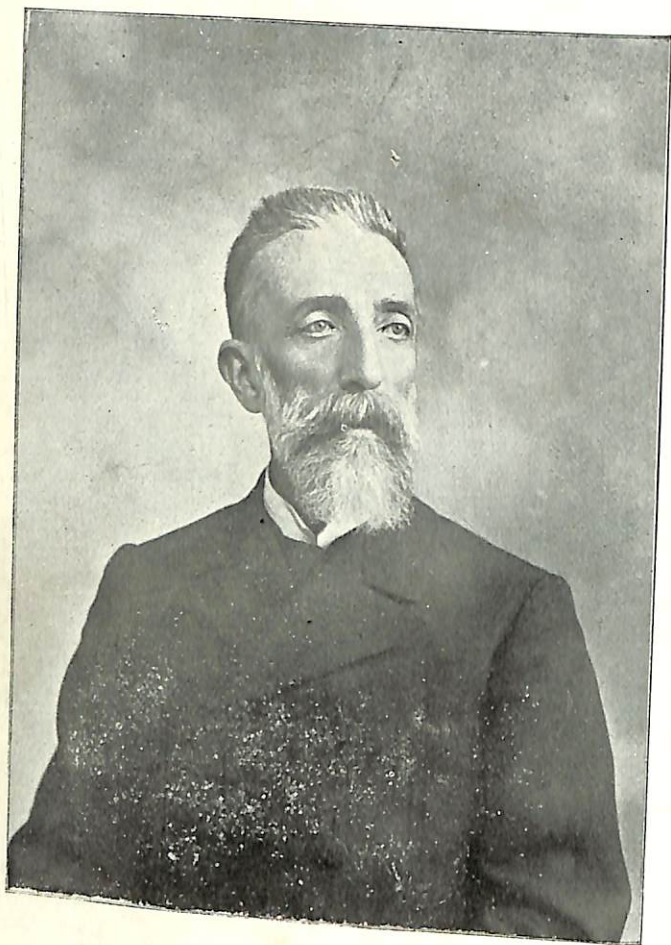
* * *

Անընտրող ճաշակն է յաճախ որ կը ստեղծէ գրական համբաւի մը կուռքը, և առիթ կ'ընծայէ բարեմիտ ռամկութեան և մանաւանդ ռամիկ գրականութեան՝ բերել դնելու իր խոնկն ու մոմը անոր պատուանդանին առջեւ: Եւ այն օրէն որ կը սկսի պաշտումը, անարժան փառաբերութիւնը, միամիտ սպասարկութիւնը, ա՛յն օրէն տկարութիւնը կը յաղթանակէ ենթակային, որ իր չորս

Թեւերը ամփոփած և գլուխը ագուցած փետուր-
ներուն մէջ՝ անշարժ կը մնայ իր բարձունքին
վրայ, միշտ ակնկալու հասարակաց խնկարկու-
թեան եւ հաղիւ հինգ տասը տարին անգամ մը
ձայն կ'արձակէ գրական հրապարակին վրայ, վճիռ
մը գրականութեան համար, պատգամ մը նոր սե-
րունդի հասցէին:

Ճշմարիտ արժանիքն է որ ամենեւին չի սի-
րեր լոյս, ոչ համբաւի թեւեր, ոչ փող ու թմբուկ,
որ իրազեկ է թէ անընտրող ոգին կը շփոթէ յա-
ճախ պատուախնդիրն ու պատուարժանը, և որ
կ'աճի ստուերի մէջ լսին ու ինքնամփոփ, մանու-
շակին պէս որ կը փթթի թուփերու մացառներու
տակ հոտաւէտ բուրումնալից:

ՄԿՐՏԻՉ ԱՃԷՄԵԱՆ

ՏԱՐԵՅՈՅՑ ՆՇԱՆ - ՊԱՊԻԿԵԱՆ - Բ. ՏԱՐԻ - 1906

Տպգ. ՏԷԲ-ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ

Ա Պ Ո Ղ Ո Ն^(*)

(ԲԱՐԿԵՆԴԱՆԻ ԿԱՏԱԿՆԵՐ)

Գրեց՝ ՄԿՐՏԻՉ ԱՃԷՄԵԱՆ

յն մեծ փերդոն՝ իր ներշնչման
 իր վեհուքեան մէջ աննրման,
 Դից սիրելի՛ անմահ երգիչ
 Որ արծիւ մ'է բարձրաթռիչ
 Իր հանճարով եւ սրլացփով,
 Եւ ես որ չեմ ննդուկ մ'իւր փով՝
 Ինձ մօտ զալով՝ կարեկցաբար
 Ձեռքես բռնեց ու բարձրասար
 Լեռան մը ծայրը զիս տարաւ,
 Հեռու հեռու, ուր դժուարաւ

(*) 1893 թ. է. էֆ. Եսայան — մէկը մեր հին բանաստեղծ-
 ներէն — հրատարակած էր «Մեծածորի ներշնչումներ» անու-
 նով ոտանավորներու հատոր մը: Ասոր մէջ զրաւ էր «Դա-
 ճաւորն Ապրդոն ի մեր Պառնաս» քերթուած մը, ուր իբր
 թէ Ապրդոն այցելութեան կուգայ մեր Պառնասին՝ վարձա-
 ռելու համար մեր ամէնէն արժանաւոր հեղինակները, եւ
 բոլոր մեր բանաստեղծներուն մէջ զիսքը մինակ կը գտնէ
 իբր ամէնէն արժանաւորը: Մ. էֆ. Աճէմեանի այս քեր-
 թուածը ամենասիրուն ու սրամիտ parodie-ն է այդ զործին:

Մ. Հրս.

Վեր մագլելով ցից ժայռերեն
 Հետեւեցայ հազիւ իրեն :
 Ծրծրմբանոս ամպեր դեզ դեզ
 Պարուրեցին յանկարծ թվեց.
 Փայլակ կայծակ որոտագոչ
 Փուշ փուշ քրին սիրսս դողդոջ :
 Երբ բոցերուն շէկ ու կիզիչ
 Վարժեցան իմ աչքեր քիչ քիչ՝
 Տեսայ սանար մը կանգնած հոն,
 Ուր կը բազմեր Մեծն Ապողոն.
 Գլուխը դրած մեծկակ *յապիսիս*
 Մէկ կողմ ծրուած երգէր ուրախ,
 Հին *եպիտոմի* մ'ուսին վրան
 Հազիւ ծածկէր իր մերկ իրան.
 Է՛հ, երեսուն դարուց ի վեր
 Որչա՛փ փոխուած՝ քանճացած էր
 Տերն արեւու եւ ֆերութեան.
 Բայց այն օրն էր Բուն Բարկենդան.
 Ոլիմպոսէն զգուած՝ քիչ մ'ալ
 Կ'ուզէր անշուշտ զըւարճանալ :
 Ոմանք նիհար, ոմանք կըլոր
 Մուսայ՛ք՝ շարուած շուրջը բոլոր,
 Ունէին գոյնըգոյն տարագ,
 Կեղծ աւուաներ ու ներկած մագ.
 Անմահներուն անգամ, եղո՛ւկ,
 Դեղեցկութիւնն է խուսափուկ :
 Մին այս կնիկ խաբուններէն,
 Որուն անունն էր Մելլումեն,
 Տեսաւ ընկերս, անմիջապէս
 Ընդոս վազեց խնդումներս,
 Ու անոր լայն հակսին վրայ
 Դրաւ խոշոր պրսակ դափնեայ,
 Մինչ Պոլիմնիա ու Երասով
 Դըզուէին զինքն անուշ ծայով,
 Եւ իբրեւ սան ու կնամար

Համբուրէին չափ չափ զիրար.
 Ես խոյս տալով տեղ մը չարմար
 Կըծկրեցայ, զի մէկ յիմար
 Խնդալու տենջ մը զիս առաւ
 Ու կեղծեցի սուտ փորի ցաւ :
 Հոս, Ապողոն որ մէկ *ըսքիջ*
 Ընել ուզեց շրլացուցիչ,
 Նախ բացաւ տուփն ընչադեղի՝
 Խոււմ մը փաշեց մատով մեծդի,
 Ու փըռընգաց այնպէս ուժով
 Որ քնդացին լեռներ ու ծով.
 Յետոյ գոչեց՝ « Ողջոյն տամ քեզ՝
 Արարածոց ամենէն հեզ
 Բայց ամենէն փայլուն հաննար,
 Ուրախ մտի՛ր այս սուրբ տանար,
 Ողջոյն տամ քեզ մեծըդ ֆերբող,
 Հայ դպրութեան հասար կոթող,
 Որ մուսայից կ'ընես դարպաս,
 Ու լոկ քեզմով պանծայ Պառնաս.
 Եւ ո՛վ կ'ընայ երանգ երանգ
 Հիւսել քեզի պէս հարուստ յանգ.
 Ո՛հ, ինչ աշխոյժ եւ ի՛նչ կորով
 Երբոր երգես վսեմ լարով,
 Որչա՛փ արցունք հառաչ խըլես.
 Միքէ Ովրէտս ու Սոփոկլէս,
 Կամ կովերուն երգիչ Վիրգիլ
 Կ'ընա՞ն քեզի հաւասարիլ... » :
 Լռեց ու գոհ՝ ընչադեղին
 Տուփն հրամցուց մեր ֆերբողին.
 Բայց այդ պահուն արտասովոր
 Շարժեց նախանձը՝ հին եւ նոր
 Մեծ եւ պզտիկ ֆերբողներուն.
 Ու քորուելով իրենց խոր փուն
 Պեշկրպաշեան եւ Ադամեան,
 Դուրեան եւ այլ՝ վեր կանգնեցան

Լեզուով գրեմ, ձեզ չե՛ք ֆերբող
 Այլ յորշորշել պեճք է *կըրո՛ղ*.
 Թե՛ որ՝ մանուկ եի՛ք երբոր
 Մուսայի չըսին ձեզի *oror*,
 Դուք չե՛ք կրնար բլլալ պուճք,
 Այլ շատ շատ խեղճ լրագրապեճ,
 Կամ ֆննադատ մը գաւթելի,
 Թուղթ մըրոտող՝ սանկ *ջարշըլի*.
 Օ՛ն, բզուկներ՝, գացե՛ք ի բաց»
 Խօսք բերնին մեջ կես մընաց,
 Զի պարագլուխ խումբին բմբոս
 Նշան տալով՝ լաներն ընդոս
 Յարձակեցան խառնաշփոթ.
 Բիր, հովանոց, աւելի կոթ,
 Ծեծ ծեծկըլուք, հարուած ու կից,
 Պողոսներ ոտնայից,
 Եւ սուտ կանչեր հուռա՛յ հուռա՛յ
 Ժողովն ըրին տակնուվրայ.
 Ապողոն քաջ էր ու անվախ,
 Բայց կորսնցուց խելքն ու *շխախախ*
 Եւ ըսկըսաւ խօսիլ կակազ:
 Մուսաներուն ալ շինծու մազ
 Եւ ընկերոջս հոյլ հոյլ ֆերբուած,
 Շամբուրներու ծայրէն կախուած՝
 Տասանեցան օդապարիկ.
 Այն նըւագներ չընաշխարհիկ՝
 Գըլուխ-գործոց գըրաբարի,
 Նուրբ ու խորին գաղափարի,
 Այն հասորներ չֆնադատաւ,
 Ափսո՛ս, եղան պատառ պատառ:
 Կարծելով քե՛կ կատաւ իծեր
 Տարտարուէն հոն եւն խուծեր՝
 Ապողոն՝ մունջ ու կամացուկ
 Յետաւորդէն կծկեց գաղտուկ,
 Եւ Մուսայից հետ միասին

Փրկեց պատիւը Պառնասին :
 Իրապաշտներ անկէ ի վեր
 Դրաւեցին տանարն անտէր,
 Ուր պարզեցին յայտնի որո՛ւ
 Բաբելոնեան լեզուի դրօշ:
 Եւ ա՛լ անկէ ի վեր, ափսո՛ս,
 Մեր դպրութիւնն է մեկ փառս :

25 Օգոստոս 1893

ԲՈՒՆ ԵՒ ՍՈՒԱԿԸ

Գ. ՇԱՀԻՆԵԱՆԻ ՅԻՇԱՍԱԿԻՆ

«Արդէն արեւը մարը մհած է.
 եւ խաւարը կը ծածկէ քեզ,
 բայց ծայնը կը թրթռայ սակաւին,
 ծայնը, որ սիրսին խորէն կ'երգէ իր Արարիչին
 սիրս միշտ կը պաշտէ զանի : [փառքը,
 Մահաստուեր ու քնացող անհաւին խորէն
 երգէ լուռին մէջ,
 եւ թող քու սիրտդ բարձրանայ — ո՛վ սոխակ —
 երկինքին իշխող Աստուծուն :

ԳԵՐՄԱՆ ԺՈՂ. ԵՐԳԵՐ

Գրեց՝ ՄՈՒՇԵՂ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ու, մինչնոյն փշուտ աքացիային
 տակ, երկու գիշեր առաջ, Գրիգոր
 ընն հետ կուշտ կուշտի նստած,
 խաղաղ ու պարզ երկինքին ներ-
 քեւ, լուռ պաշտուէ՞ մը բոլոր յոյզերովը կը նա-
 յէինք այն խորհրդաւոր համաստեղութիւններուն,
 որոնք անսահմանութեան հսկայ կուրծքին վրայ
 բացուած լուսաւոր պատուումքներու պէս, աւելի
 հեռաւորը կը ցուցնէին մեր աչքերուն : Կը խոկանք
 մութին մէջ, ու մութին վրայ, երբ անոր խորհրդա-
 ւոր լեզուն մեր հոգիներուն կը պարզէ լուսթեան
 և խոկացումի, հոգեկան մռայլ ու ցնցող իրակա-

նութիւնները : Վանքին հանդիպակաց կողմը մութ
ու թաւ թփուտներ, վարդաբոյր փշուտ ագուցում-
ներով, չեշտ ու կուռ սեւով մը վրձնոտած, մերթ
ընդ մերթ կը շարժին զիրենք փայտայոյզ հովերու
շունչին տակ, ու տարուբերուած իրենց նիհար
բուններուն վրայ, պահ մը կանգ կ'առնուն, լռին
ու մտախոհ, եթերային լոյսերու երաժշտութիւնը
ունկնդրելու, և լսելու այն նուաղկոտ երգերը,
որոնք համատարած լուծիւնը կը խզեն իրենց
թաւիչէ վէտվէտումներով : Մեծ չինաւը, հսկայ
տիտանի մը պէս իր տերեւոտ թեւերը կը շարժէ,
կարծես վանելու համար իրմէն ուրուներու հսկայ
ամբողջութիւն մը, որ իր զիւթային՝ առասպե-
լական ու կրօնարար կողերէն կը ծնին :

Կը նայէինք իրարու, քանի որ ան այլ եւս
պիտի բաժնուէր վանքէն : Ծշմարիտ բարեկամնե-
րու մտամիտի նայուածքին մէջ կրօնք մը կայ,
որ հոգիին խորէն կը ծնի : Եւ այդ հոգեկան երկ-
նումը ամբողջ գոհացում մըն է, որ կը մշտնջիւ-
նաւորէ սիրտի յարաբերութիւնները : Չէինք խօ-
սիր, կը մտածէինք միայն : Եւ երկուքս միեւնոյն
մտածումը ունէինք : Խորհուրդը միեւնոյն վերելքը
կը քալէր մեր սիրտերէն մինչեւ մեր ուղեղը, և
հոն մեղի ունկնդրել կուտար բնութիւնը, որ մեր
ուրախութիւնը և տրտմութիւնը կ'երգէ :

Բուն և սոխակը . . . :

Երկուքին ալ կտուցին ծայրը վիշտ մը կայ,
անոնցմէ մին վայելով կը խմէ այդ վիշտը, և միւսը
երգելով : Երկուքն ալ կուլան ու կը լացնեն : Բայց
սոխակին լացը անձառ ուրախութիւններու աղբե-
րացումէ մը կը կաթի :

Եւ երկուքն ալ բուն ու սոխակին, անոնց
վային ու երգին վրայ կը խոկանք : Մարդիկ որ
ծաղիկներուն զգացում և լեզու փոխ տուին,
առասպելներու փխտութիւններով պիտի զարդարէին

Նաեւ շատ մը առաքինութիւններ ու մոլութիւն-
ներ, պատիժներ ու փրկանաւորումներ, որոնք այ-
նուհետեւ իրենց անձնաւորումը պիտի ունենային
Նաեւ թուշնաշխարհին մէջ : Այսպէսով յոյն դիցաբա-
նութիւնը բուն կը նկատէ մէկը Միգասի երեք աղ-
ջիկներէն, որոնք որդեսպան զոհէ մը վերջ,
Դիոնիսոսի պաշտամունքին նուիրուեցան և իւ-
րեւ պատիժ՝ Հերմէս զանոնք բուխ, ջղջիկի և
գետարծիւի փոխեց, երեք թռչուններ, որոնք
պատժաւարաւ ամօթի մը աղբեցութեանը ներքեւ,
չեն կարող իրենց աչքերը լոյսին բանալ : Կարծես
աստուածային պատուհաս մը, լոյսի ճառագայթ-
ներուն մէջ կրակէ պատիժ մը դրաւ անոնց հա-
մար : Իսկ քրիստոնէական աւանդավէպի մը հա-
մաձայն, զոր Ուիլիլ կը պատմէ, և Շէյքսպիր կ'որ-
դեգրէ, հացագործի մը աղջիկն էր, որ Յիսուսի
հանդէպ կոշտ վարուած ըլլալուն իբրեւ պատիժ,
բուխ փոխուելով, լոյսին նայելու համարձակու-
թիւնը կորսնցուց : Եւ պատիժներուն հետեւանքով
բուն, այդ թռչուն աղջիկը, տուներէն վռնտուած,
աւերակներու իր դրացնութեանը մէջ կուլայ իր
գուժկան երգերը, մերթ կաղկանձելով և մերթ
ունալով, և կուգայ գիշերէ գիշեր նոր խառվք
մը տալ արդէն իսկ տենդոտ հոգիներուն, որոնց
համար խաւարին բնեղը, դազաղի ծածկոցին
սպաւորութիւնը կ'ընէ :

Բայց Աստուած իմ, ան ի՞նչ ոգեւորութիւն է
զոր ունի ձորամիջի փշուտներէն բարձրացող սո-
խակին երգը : Կրայոյզ մեղամաղձառութիւն մը,
տարիիկ արջուանք մը, տենդային արեւցութիւն
մը, բիւրեղ հնչականութիւն մը, որ կը հոսի իր
կտուցին ծայրէն, իր մոխրագոյն կուրծքը ուռե-
ցնելէ վերջ : Զայնքու բիւրերանդ ելեւէջ մը,
մտեռանդուն և անմոլոր դաշնակութիւն մը սոյլե-
րու, սուր ու նուաղկոտ հառաչանք մը, իբրեւ հուսկ

աւաղումը բոլոր թռչուններու երգերուն : Սոխակը կ'երգէ իր սէրը ու մեր հոգիները, փուշէ թառը ոսկեղօծելով իր հրաշունչ երգին դայլայլներովը : Սոխակ և ծիծառն մէկտեղ կը վերադարձնուին իրրեւ գարունի թռչուններ, և վարդերը անոնց երգին տակն է որ կը կարմրաթին, անոնց երգին խնկաւէտութիւնը ծծելով : Ծիծառին սուր աղաղակը և սոխակին եղերեքալ տրտունջը մէկ վէրքէ ծորող արիւնի կաթիլներ կը թուին ըլլալ : Հեռաւոր խնամութիւն մը, ներքին կայ մը կայ իրենց վերադարձին միաժամանակութեանը և իրենց երգին համամանութեանը մէջ : Ուստի ի դուր չէր որ յունական դիցաբանութիւնը սա զրոյցը պատմեց մեզի : Պանտիոն, իր Պրոկնէ և Ֆիլոմէլ աղջիկներէն առաջինը կին տուաւ Արէսի աղուն, Տէրէի, որ Պրոկնէէն իգիւս անունով դաւակ մը ունեցաւ : Տէրէ սիրահարեցաւ Ֆիլոմէլի և պատրուակելով թէ Պրոկնէ մեռաւ, դանի կնութեան առաւ, ու անմիջապէս անոր լեզուն կտրեց որպէս զի չկրնայ գաղտնիքը ուրիշին պատմել : Ֆիլոմէլ զգաց խաբկանքի մը գոհ եղած ըլլալը, ու շրջազգեստի կերպասին մէջ զիրեր բանեցաւ, իր պատմութիւնը հոն դրոշմելով : Պրոկնէ երբ այդ կերպասի կտորէն իմացաւ գործուած սրբապղծութիւնը, իր ձեռքով սպաննեց իգիւսը, և դայն հօրը կերցնելէն վերջ, տունէն փախաւ քրոջ հետ : Տէրէ հետապնդեց զանոնք : Երբ ալ աղատուած չկար, երկու քոյրերը աղաչեցին աստուածներուն որպէս զի զիրենք թողնուին փոխեն, աւելի շուտով կարենալ փախչելու համար : Պրոկնէ՝ սոխակի և Ֆիլոմէլ ծիծառի փոխուեցան : Այդ օրէն երկու թռչունները անբաժան են իրարմէ : Պրոկնէ կ'երգէ իր սէրերը, իր տարփանքները, հոգիին ամբողջ օծութիւնը տալով անոնց : Իսկ Ֆիլոմէլ՝ զրկուած իր լիզուէն, ծիւ, ծիւ կը պօռայ իր երգերը առանց զանոնք

կարենալ ներդաշնակաւորելու :

Մենք ամէնքնիս առանց այդ զրոյցէն տեղեկութիւն առնելու, կը պաշտենք սոխակը իր երգին հետ, և կը գթանք շարունակ ծիծառին վրայ, անոր մկրատուած երգին և սուր թեւերուն խորը խորհրդաւոր գաղտնիք մը կանխատեսելով : Իր առանձնացումի կոյս խոհերուն մէջ սոխակը կը նախընտրէ գիշերուան լուռը, որովհետեւ ա'ն միայն կրնայ իրբեւ սեւ՝ սգաւոր շրջանակ մը ծառայել իր երգին, որուն մէջէն ամբողջ կենդանութիւն մը, սիրով ու վշտով, ծիծաղով ու լացով խառնուած մեղամաղձոտ կենդանութիւն մը կը պոթկայ : Իրբեւ սիրերգակ թռչուն, սոխակէն մասնաւոր խորշում մը ունէին լատին եկեղեցիին հայրերը, Միջին Դարուն : Զրոյց մը կ'ըսէ թէ Ս. Պետարոսն օր մը կ'իտտերկեանց վանքը այցելելով տեսաւ թէ հոն շատ թոյլ էր տիրող կարգապահութիւնը, և երբ վանքին շուրջը լսեց սոխակներու հնչտառէր երգը, շուտով ըմբռնեց եղբայրներուն աշխարհիկ ոգիին պատճառը : Սրտմտեցաւ և ձեռքը վերցնելով, վռնտեց բոլոր սոխակները, որոնք գացին կիներու վանքի մը մէջ ապաստան վնտուել : Կ'ըսուի թէ, հոն, շատ աւելի նշանակական յաջողութիւններ ունեցան այդ վտարուած սոխակները : Ինչ որ ալ եղած ըլլայ սոխակին երգին կմախքը գեղերսնող զգացումներուն թելադրանքը, հակառակ բոլոր նախապաշարումներուն, սոխակը մնաց իբր գեղեցիկ երգողը ամէն ազգի բանաստեղծներուն համար, այնպէս որ երբ վայրկեանական ներշնչում մը բացաւ ժողովրդական երգիչներուն, աշուղներուն բերանը, անոնք առաջին անգամ վարդն ու սոխակը երգեցին՝ միոյն մէջ տեսնելով գունագեղ սէրը, լուռ ու հոտաւէտ, և միւսին մէջ տարփանքը՝ համակ երգ ու դաշնաւորութիւն : Ասոնց երգին ու տեսքին պէսպիսութիւն-

ները իրբու կենդանի և յարաճուն վառարաններ, պիտի ջնուցանեն շարունակ մարդկութեան յոգնած ու պարտասած հոգիները, իրենց ցնցող բոյրով ու երգով, և սոխակը պիտի մնայ լեռներու և ձորամէջերու թաղուհին, բիւրեղէ երգը իր կտուցին ծայրը, մինչ վարդը պարտէզներու գեղուհին պիտի մնայ կարմիր շրթունքին վրայ պահած՝ իր բոյրերու աննիւթ սրուակը:

Լեռներու կուշտը, հողի կուշտ գուղձերուն վրայ, կամ կակուղ մամուռներու հեշտանկողիններու գիրկը, հովանիներու տակ մրափող հովուհին, արօտադիր երկրագործն ու յոգնած մշակը մտիկ պիտի ընեն շարունակ սոխակին երգը, որ գիշերուան վառ ջահերուն ներքեւ, օրհնութեան՝ մը պէս պիտի գեղգեղէ՝ բնութեան Մեծ-Տաճարին կապոյտովը հիւսուած զմրուխտ կամարին տակ, և այդ երգը մշակներու, հօտաղներու և գեղջուկներու աղօթքին թարգմանը պիտի ըլլայ յաւիտենապէս, քանի որ կեանքը առանց երգի չպիտի կրնայ ապրիլ: Երգը — սոխակին երգը մահաւանդ — կրօնք մըն է, որ կը ափփէ, կը յուզէ մութին մէջ արձագանգող իր նուրբ կոհակներովը, և փրփուրներ կը ծնցնէ ձերմակ ու մաքուր, կոյս հոգիներէն ներս: Եւ արդէն ի՞նչ է կրօնքը, եթէ ո՛չ «յաւիտենականութեան նուիրում» բանաստեղծութիւն մը: Եւ հաւատքը՝ Աստուծոյ նուիրուած երգը, հոգիի երաժշտութիւնը չէ՞ միթէ:

ՎԵՐԱԴԱՐՁ

Դրեց՝ ԱՐՏԱՇԷՍ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Կո՛ւր, բընար, սեւ օրերուս ընկերդ իմ,
Մ'ասներո՛ւս քակ մոռացութեամբ ոն-
րագործ,

Եւ յագեցուր կարօսները մտերիմ
Զըւարճասէր յիմար սրտին իմ անփորձ:

Պատահեցներու քիթեղներուն հոյլն յետին
Կը խուսափի հորիզոնի շուփն մեջ,
Ու ցաւագին վանկեր աղու երգի մ'հին
Հոգւոյս խորը կ'առնեն յուշիկ ելեւեջ:

Եկո՛ւր, բընար, տո՛ւր ինձ կուրծքդ, գրկեմ քեզ
Մոռացութեան ապաշաւով զղջանար,
Եւ յոյգերուն կեհակները դեզ առ դեզ
Թող կուտակուին սրտիս վրայ, — խօս ժամհար:

Ժողովեմ հետքդ փունջը ցրուած վանկերուն,
Փրկեմքո՛ւն հոն միսքարանքն ապահով.
Յովհեր, կայծեր կը մարին մեր շուրջը, հեռուն,
Ու կը փչէ միայնութեան ցրտին հով:

Վա՛ղ քեզ մոռցայ, լիւսած քրնարս իմ շխուր,
Անփութութեան համբաններուն մեջ մոլար,
Ու վերադարձն հոգւոյս լի է գերասուր
Տագնապներով դառնակսկիծ, խղնահար :

Մի՛ անգոսներ դժբաղդ այս սերն յեսամնաց-
Թող քրքրուա՛ն նոռն ինձմով քու լարեր,
Եւ սրբազան պահարանին դռնէն բաց
Նոր սաղմոսներ քող քեւ առնեն դէպի վեր :

Եկո՛ւր, քրնար, միակ դու ինձ բարեկամ,
Պասմենի յուշիկ մեր երազներն իրարու,
Մեր ցաւին մեջ՝ մինակ, հպարտ այս անգամ,
Եւ հեզմանքէն մարդոց իսպառ մենի հեռու :

ՇՈՒՔԵՐՈՒՆ ՏԱԿ

Կճնիներու բուրումնաւէտ շուրփն մեջ
Կը սրարփայ դալարին,
Ու ցոլփերու փայտոս բիւր ելեւեջ
Թուփերուն տակ կը մարին :

Զեփիւռն անուշ, անհուն համբոյր խնկաւէտ,
Կը սարսրոյ ծառերուն,
Սաղարքներուն միջեւ ու երգ մը փոփոյ
Կը խուսափի դէպ հեռուն :

Արծաթ, ոսկի միջասներու եւ քիթանց
Պարեր՝ կ'ըմպեն հրճուագին
Երանութեան այս վարկեանին ծոցն, անանց
Անուրջն օրուան մը կեանքին :

Կ'ալեկոծի կանանչն աղու արտերուն
Հանգիտ ծովի սրնդուսին,
Հարսնուկներու շրջագետնին ջինջ արիւն՝
Կը պսպրղայ մեր չորսդին :

Ու կը շրջեմ խուկկը բոլոր խոտերուն,
Ծաղիկներուն անծանօթ,
Ու կ'արբենայ հոգիս քաղձոս, սարսրուն
Երազներուն իմ անօթ :

Մայր բընութեան գրեկին վրայ տարփօրէն
Համակութեան ցանցեր բիւր,
Կը լըծողքն իմ ետքիւնս համօրէն
Եւ հիւլէներն իմ անձնիւր :

Ու կը քրքրայ ներսս, — տանարանձկութեանց, —
Սաղմոսն անհուն ցրնութեան.
Մեղամաղձոս անուրջներուն իմ անանց՝
Կ'ուրուագծուի լուռ տեսան :

Կճնիներու բուրումնաւէտ շուրփն մեջ
Կը սարսրոյ դալարին,
Ու ցոլփերուն փայտոս բիւր ելեւեջ՝
Թուփերուն տակ կը մարին :

ՍՊԻՏԱԿ ԵՐԱԶ

ՍԻՊԻԼԻԳ

ուռ երկայնովն հորիզոնին
ամպամած

Կը դեգերի հեգ նամբորդը վարանոս,
Եւ գիշերուան արհաւրալի դռնէն բաց՝
Սեւ ուրուական՝ կ'իջնէ խաւարն անամօր :

Կը տեղայ ձիւնն անկարեկիր բուլուրեամբ
Կանգնելով իր անհուն սանարն ըսպիսակ,
Եւ բընութեան հոգին բաղձոս, մհամփոփ՝
Կը սրբսրփայ այն ձիւնեղէն սուգին տակ :

Անբիծ, ներմակ դաշտերուն մէջ անսահման
Արհաւիրքը կայ լուռ, խաղաղ իրերուն,
Եւ ըսպիսակ շրդաքաները լեռներուն
Ունին խորունկ լրջութիւնը սպասման :

Ու կը լսուին տարտալ վանկեր վայրենի,
Խուլ արձագանգ՝ լեռանց կարմիր կիրճերուն,
Եւ հեգ նամբորդն արհաւիրքի տենդն ունի,
Իր ծածկամիտ հակասագրէն՝ շրւարուն :

Կը մթագնի ցուրտ նայուածքը նամբորդին,
Այս սպիտակ ողորման մէջ՝ խեղդամահ,
Ու կը դիզուի ձիւնն անտարբեր իր չորսդին,
— Սեւ մահնութիւն,— յուշիկ, անձայն ու խաղաղ :

Եւ ան՝ հրպարս՝ կը մարտնչի անտարտալ,
Անգուր ներմակ յարձակման դէմ դաշտալազ,
Որ կը տեղայ մղուած հովին սառնաշունչ,
Յուշիկ, խաղաղ, անձայն, փափուկ, հեզանազ :

Ա՛լ կը սպառին վերջին ուժեր մարդկային,
Եւ նամբորդը կ'ընկնի բաղդին անձնատուր,
Այլ երկիւղի չունի արասն իր հոգին,
Խիղնն ապահարկ է վատութեան խայթէն սուր :

Հիմա՝ անուշ ներմակ երազն անպայման
Կը լեցընէ ջինջ, միամիտ իր հոգին,
Արեւցուրթիւնն այս անբասիր սեգ մահուան
Ջինգն է բաղեր մոռացման գիրկն հեշտագին :

Ու կ'երկարի պահն սպիտակ երազին
Հեռու՝ մարդոց գիտութենէն սրբապիղծ,
Կը ցրտանան հոն անկայուն կիրճեր սին,
Ու կը սպառին ամեն պատհանք, ամեն իղձ :

Մահը, բարի ազատարար, կը հասնի
Վրսեմ պահուն անպարագիր անուրջին,
Եւ նամբորդը ա՛լ մարդկային հոգ չունի,
Եւ հրեշտակներ իր հոգւոյն շուրջ կը բռնին :

Տակաւ գիշերն իր անսահման սեւ շուրջառ
Կը տարածէ դաշտին վորայ մենաւոր,
Ու կը քաղուի այս լուռ գաղտնիքն՝ իր յամառ
Ու ցրագին ծալքերուն տակ սրգաւոր :

ԻՐ ԱՏԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Գրեց՝ ՏԼԻՆ. ՋԱՊԷԼ, ԵՍՍՅԵՍՆ

Ինչո՞ւ այդ մարդը զիս կ'ատէր, ա՛յ ինչո՞ւ... Երբեք չեմ հասկացել երկու ամիս անցաւ այն առեւելի օրէն ի վեր և իմ ամենաառատիկ տենդերուս մէջ՝ ինչպէս ապաքինման երկար միջոցին, ամէնքն, ինծի կը հարցնէին և կը պնդէին նոյն բանը... Իբր թէ ես գիտնայի, իբր թէ կա՞րենայի բացատրել թէ ինչո՞ւ, ինչո՞ւ այդ մարդը զիս կ'ատէր:

Ինչո՞ւ... սրտիս խորէն և վրդովուած հոգւոյս խորէն ալ ես ինքզինքիս կը հարցնեմ նոյն բանը. ի՞նչ բանով և ինչո՞վ ես կրնայի մարդու մը ատելութիւնը գրգռել այդ ատուհան, մարդու մը զոր հագիւ թէ կը ծանցնայի և որ ոչ մէկ կերպով էր կրնար իմ գոյութեանս թշնամին ըլլալ:

Առաջին անգամ իրեն հանդիպած էի բարեկամութիւնի մը տունը. բարձրահասակ մարդ մըն էր, շատ թուխ և լուսկեաց. երբ բարեկամուհիս զիս իրեն ներկայացուց, գլխով երկայն խոնարհութիւն մը ըրաւ և երբ ժպտադէմ ձեռքս կ'երկնցնէի իրեն աչքերս իր աչքերուն հանդիպեցան, ա՛ն իր սեւ

անողոք դաժան աչքերուն: Այդ վայրկեանէն զգայի որ այդ մարդը զիս կ'ատէր:

Ինչո՞ւ... կարելի՞ է ըսել. կը ծանցնա՞ր զիս արդէն, թէ իմ անձս իր մէջ տաժանելի և քնացած կերք մը արթնցուց... մէկո՞ւ մը կը նմանէի որ զինքը տանջած էր երկարօրէն, որ իր եղբերական հասակը գալարած էր ցաւի տագնապնդուն մէջ, որովհետեւ յայտնի՝ արցունքի խորշոմներ կային բերանն ի վար, քունքերուն վրայ, որովհետեւ իր ճակատը գրեթէ ճմլթկած էր՝ հոգերու փոթաւումներով և իր անձը ամբողջովին, լուսկեաց, դաժան և տխուր՝ անհանգստող և տարամերժ բան մը ունէր ամէնուն համար:

Բոլոր ասոնք կը յիշեմ հիմա, որոշ և մեկին, իմ ապաքինմանս երկար ծանձրոյթիս մէջէն, բոլոր ասոնք, ա՛ն, և կը խորհիմ թէ ի՞նչպէս այն պատենէն, չկասկածեցայ իրմէն:

Որովհետեւ այն ատեն, իր անկարեկիր և սպառնալից աչքերուն կախարդանքին ներքեւ էի և հակառակ ինծի ազդած վախին՝ դէպի իրեն անխոստովանելի հակում մը կը զգայի, բոլորովին ճշմարիտ է ասիկա, դէպի իր չարագուշակ և սեւ նայուածքին:

Կը զգայի որ սակայն այդ մարդը բուռն կերպով զիս կ'ատէր, դիտէի որ ատելութիւնը փոթոբիկի մը պէս կը քրտլ կը բարձրանար հոգիին մէջ, անդիմադրելի՛, տիրական, և երբ ստիպուած իր աժգոյն մասնները կ'երկնցնէր իմիններուս ու ցաւահնդու չափ կը սեղմէր ջղաձգօրէն, օ՛հ, շատ աղէկ դիտէի թէ գայրոյթի և զսպուած վայրագութիւններու զգացում մը սառի պէս կը պաղեցնէին զանոնք:

Ոչ ոք չուրջս անդրադարձած էր այս բանին, որովհետեւ հին դերեզմանի պէս փակ կը մնար ամէնուն և ընդհանրապէս կ'ըսէին իրեն համար թէ անախորժ մարդ է. ա՛յսչափ միայն:

Օր մը իմ բարեկամուհիիս տունն էի երբ Ան մտաւ սրահէն ներս. չարաթներէ ի վեր զինքը չէի տեսած, չարաթներէ ի վեր այդ անգութ մարդը հալածուած էր իմ ներկայութենէս. իմ հոն ըլլալս գիտնալով չէր ուզած գալ, չէր ուզած իր նայուածքին վրդովիչ թոյնովը զիս արբեցնել... որովհետեւ... ըսի թէ այն ատեն չեմ գիտեր ի՞նչ մովի, հիւանդագին զգացում մը օձի պէս սպրդած էր հոգւոյս մէջ, չեմ գիտեր ինչպէս տենչանքը ունէի այդ նայուածքին ներքեւ ըլլալու, թոյլ տալու որ իմ պայծառ, կապոյտ բիբերս պղտորին իր նայուածքին մթութիւնովը. ասիկա գրեթէ բռնարարում մըն էր, որուն միջոցին զգրդուած յուզմունքէ՝ հոգիս կը խոյանար դէպի անծանօթ և խռովիչ հորիզոնները հեշտանքին:

Կը զգայի որ իր սուր և երկայն ակռաները իմ տհաս միսիս փափաքը ունէին և ասիկա զիս մինչեւ այն ատեն անծանօթ սարսուռով մը կը ցնցէր... վերջապէս... Ի՞նչ անցեր էր իր սեւ և պղտոր հոգիին մէջէն. չեմ գիտեր. միայն թէ որոշ կերպով Ան զգուշացած էր իմ ներկայութենէս. իմ բարեկամուհիս ըսած էր ինձի բոլոր ասոնք իրենց յայտնող մանրամասնութիւններուն մէջ, ըսած էր թէ Ան բացակայած էր բոլոր այն տեղերէն ուր ես կրնայի գտնուիլ, ուր կրնային իմ վրայ խօսիլ և թէ ամէնքն ալ կարծեր էին թէ չբաժնուած գործուանքի զգացումէ թելադրուած էր... գորովանք... ա՛հ. բայց ես գիտէի թէ այդ մարդը զիս կ'ատէր, գիտէի թէ իմ պղտոր անտեսուած, երիտասարդ էութիւնս, ատելութեան, կիրքերու փոթորիկ մը կ'արթնցնէր իր չարաշուք հոգիին մէջ. ի՞նչ ունէի, ա՛հ, իմ մորթիս վրայ, իր աչքերը ինչի՞ կը հանդպէին իմ պայծառ բիբերուս մէջ որ մէկէն խայթուածի պէս կը ծամածուէր իր ցաւազին դէմքը և մատները կը

սեղմուէին ջղաձգուած՝ բիրտ վայրագութեան ունայն: տենչանքով:

Այսպէս այն օրը յանկարծ Ան երեւցաւ սրահին մէջ. դեռ շատ կանուխ էր և մինակ էի. բարեկամուհիս քովի զարդախուցին մէջ զբաղած էր երեկոյեան արդուզարդով: Սապէս՝ նստած էի սեղանին առաջքը, կռնակս դարձուցած դուռին և թերթեր կը թղթատէի: Ան էր. հասկցայ որ Ան էր... ու այն ատեն, այն ատեն միայն վատ և երկչոտ զգացի ինքզինքս, զգացի որ միշտ իրեն հետ մեծ և անդարմանելի վտանգի մը մէջ կը դսնուէի... Հնամարձակեցայ գլուխս դարձնել և իբր թէ շատ դրաղած ըլլայի, ա՛լ աւելի գլուխս ծռեցի թերթերուն վրայ... և ա՛հ... ճիշդ օձիքիս վերեւ ծոծրակիս վրայ, անսահմանելի պաշտութեան մը զգայնութիւնը ունեցայ. իր ձևօքն էր, թէ արդէն մետաղի մը ցրտութիւնը և կամ պարզապէս... ո՛հ... զսպանակէ մղուածի պէս ելայ ոտքի և զինքը տեսայ կանգնած ետեւս, ձեռքերը գրպաններուն մէջ, չափազանց տոգոյն և դողդոջուն. քանի մը քրտինքի կաթիլներ քունքն ի վար կը վազէին և աչքերուն մէջ հաստատ կամքը կար քանդումի, սեւ և խուսափուկ բոցի մը պէս որ նայուածքին տարօրինակ և չարաշուք շիլութիւն մը կուտար: Պիտի պօռայի գիւհարի պէս, պիտի փախչէի երբ բարեկամուհիս սրահ մտաւ, ի՞նչ գիտէ ի՞նչ խորհեցաւ մեզ տեսնելով այդպէս, դողդոջուն, շուարած որ թեթեւ մը ժպտեցաւ և իմ սառած ձեռքերս առնելով իրեններուն մէջ՝ ջերմապէս համբուրեց զիս բառեր մրմնջելով ականջիս՝ որոնց շփոթ աղմուկը միայն լսեցի. բայց ի՞նքը, ա՛հ... տարօրինակ և անողոք մարդը փնկած էր թիկնաթուռի մը վրայ յոգնութեան և ջլատման անհուն արտայայտութիւնով մը, դեռ գրեթէ դողդոջուն, այնքան իր

մկանունքները դէմքին վրայ արագ և յարափոփոխ պրկումներ ունէին և զինքը կ'այլակերպէին բոլորովին :

Յետոյ զարմացած բարեկամուհիս աչքին առաջք, ինքզինքէն ելած դէպի ինծի եկաւ, աչքերը գոց՝ կոյրի պէս և շրթունքը սեղմուած, այնքան որ իր սուր և երկար ակօսները կը կաշապարուէին սեւ պիւնրուն ներքեւէն, և ա՛նա՛ հնչիւնը դուռին : Երբ նոր այցելուները սրահը մտան, Անիկա աներեւութացած էր . բայց ա՛յդ վայրկեանէն զգացի որ քայլ առ քայլ կը յառաջանայի անխուսափելիին, զգացի որ երկայն և զժնշակ ոգեւարի մը մէջ էի և թէ օրերս համրուած էին : Այն աչքերը չէին ստեր, այն աչքերուն մէջ ոճիրը դարանած էր... : Երկայն մտախրոսութիւն մը եղաւ անկէ ետքը իմ կեանքս, տաժանագին, ցաւատանջ, դողահար . ջլազրգուած վախէ և կասկածէ, չէի կրնար փողոցէն անցնիլ, որովհետեւ մարդու մը ոտնաձայնը ետեւէս զիս կ'հաղթէր :

Որովհետեւ ճշմարտապէս իմ ետեւէս կուգար, որովհետեւ իր եղերական աչքերը կը սեւեռէին վրաս, կը լրտեսէին իմ շարժումներս, որովհետեւ իր սեւ հոգին, իր ատելութիւնով լեցուն հոգին ծարաւի էր իմ կեանքիս... :

Սմիւններ անցեր էին և սկսած էի յոյս առնել, կաղզուրուիլ, տակաւ առ տակաւ անոր չարաշուք սիւնէթին յիշատակը կ'աւրուէր մտքիս մէջէն և կը գաղբէր իմ սեւեռեալ գաղափարս ըլլալէ . երկայն ատենէ ի վեր գունատ դէմքս, ապրելու ուրախութիւնով վերսկսաւ վարդազունիլ, և եթէ աչքերս չըջանակող մութ ծիրը չըլլար, ոչ ոք պիտի կրնար գուշակել երկայն ամիսներու տազնապալի օրերս... ա՛ն, չէի գիտեր որ այն ատեն իմ ուսերուս ետեւն էր ան, չէի գիտեր թէ իր շունչը, իր թունաւոր շունչը կար իմ միջո-

չորտիս մէջ . ի՞նչպէս կրցեր էր Ան, ստորին ոճրագործի մը պէս պահուածիլ, ի՞նչպէս կրցեր էր զարմանալի պաղարկւնութիւնով մը խորհիլ օրերով իր ոճիրին վրայ, այդ տեսակ գործերու վարժ մարդու մը պէս... երբ կը խորհիմ բոլոր ասոնց, ինծի կը թուի թէ հոն սանդուխներուն վրայ եմ դեռ և իր երկայն մատները, իր դիւային և պաղ մատները կը սեղմուին ծոծրակիս վրայ... :

Ս.յսպէս, կեանքին սկսած էի վերադառնալ, և իրիկուն մը այցելութենէ մը վերադարձին իմ մէկ աղգականիս հետ որ մինչեւ դուռը ձգեց զիս, սանդուխներէն կը բարձրանայի... յանկարծ կեցայ . Ան էր... մութին մէջ . բան մը չէի տեսներ, բայց կը զգայի որ Ան հոն էր, իր բոլոր հասակովը կանգնած քանի մը քայլ անդին գլխուս վերեւ . բոպէ մը կեցայ այսպէս և ալ որք՛չ չեմ յիշեր... տարտամ զգայնութիւններ պատառ պատառ կուգան յիշողութեանս . գեանէն բարձրացայ մէկէն ու հագուստներս բացուեցան կուրծքիս... ա՛ն, զարհուրելի հրէշային բան էր... յետոյ հազիւ թէ սեղմուած զգացի ինքզինքս իր երկայն, ջլուտ թեւերուն մէջ . տարօրինակ աղմուկ մը... խուլ և զօրաւոր որ ինծի հեռուէն, շատ հեռուէն թուեցաւ և որուն միջոցին ինչպէս և թէ կայծակ մը անցած ըլլար գլխէս, ամբողջ ուղեղս լուսաւորուեցաւ անբացատրելի և արագ փայլունով մը... յետոյ հնչին բանի մը, կաթիլ մը ջուրի անկումը պարապի մէջ ու մութ... մութ... մութ... :

Ձիս հոն գտեր էին այդպէս ողորմելի, քունքիս վրայ խոշոր բացուած վերքով մը և օրեր կեանքս փտանգի մէջ եղած էր : Անիկա... գտեր էին իր տունին մէջ աչքերը սեւեռած, ապուշած, անգիտակից : Անկէց ի վեր, ըսին, իր cellule-ին մէջ ուր չ'ուտեր, չ'օտիր, չքնանար, նոյն թըմրութեան մէջ կը գտնուի աչքերը սեւեռած կէտի

մը, յարատեւ, անխոնջ, ժամերով, ժամերով . . . :

Հիմա որ ապաքինման շրջանս պիտի վերջանայ, հիմա որ հարկ պիտի ըլլայ մարդերուն և արդարութեան բացատրել թէ ինչո՞ւ, ինչո՞ւ այդ մարդը զիս կ'ատէր, ինչ պիտի կրնամ ըսել. իմ վէրքոտ ուղեղիս մէջ այս հարցումը կը յաճախէ ու կը տանջէ զիս. թերեւս նոյն իսկ Ան, իր խցիկին մէջ, աչքերը սեւեռած ինչո՞ւն կը հարցնէ իր շփոթ և դիւային զգացումներուն :

Ու կը խորհիմ որ եթէ սկիզբէն պատմեմ բացարձակ ճշմարտութիւնը իր բոլոր մանրամասնութիւններով, այդ մարդիկը պիտի հասկնան թէ ինչո՞ւ Անիկա զիս կ'ատէր :

ԿԱԻՆ ԶԻ ՓՈԽՈՒԻՐ

Գրեց՝ Թ. ԿԱՏԻՆՅԱՆ

առդամախօսներ ատենին չեն մեկնիր, ատենին չեն դառնար, հըսկելու գործը ընողները ուրիշ կողմ, փորուած աչքերով արձաններու ոտքի վրայ կը քնանան, կոյրերը, ու երկինքին երեսը ծոյլ վարանք մը կը նշմարեմ :

Երթ ու դարձի սա շեղումները ու հսկողներու այն կամովի կերպերն ու անհոգութիւնները իմ յաւիտենապէս անփոփոխ հոշակած օրէնքներու իմաստը կը ձախողեն որ ինծի աղէկ չերեւար սակայն : Արեւին լոյսին ու գնացքին նայող պաշտօնեան առաջինն է որ անհարկի շտապում մը կը ցուցնէ և միւս լուսադուռները գրեթէ երեսի վրայ թողուած արագ չեն անդրադառնար, աղուոր չեն ճառագայթեր : Աստղերը՝ մէկ մէկ անուանին չափի ուղէի յիշել, հինին պէս ա՛լ չատ անուշ լոյսը չեն անձրեւեր վարերը : Հրատի ու Սրուսեակի աչքերուն մէջ մարած բաներ մը կը տեսնուին, լուսնկան իր մեռելոյթի երեսովը տգեղ գանկ մըն է միայն, ծիր կաթին պղտոր գիր մը որ կամաց կամաց իր դիրքին վրայ կը սառի : Կապոյտը՝ երկնակամարի կապոյտը վարերէն թուցուած կայծերէն խանձոտած՝ տեղ տեղ այրուցքի նշաններ կ'երեւցնէ : Արշալոյ-

սին բոսերը հետզհետէ չորցած կակաչին երանգովը սխտակ ճաշակի կատկած մը կուտայ. անդին, վերջապէս աղուորութիւնները, թողուած են որ սարսընեցուցիչ հիւսիսայգի մը պատկերը կախն գիշերին ձախտը. սրն ըսել: Երկինք այլ եւս իմ փառքս չի ցուցադրեր, երկիրն ալ իմ մեծութիւնս չեշտող քնարը լռեցուցած ցնորակոծ կոխններով կը բաւականանայ: Աս ալ միայն անոր համար որ ծիածանը իր հալած լմնցածի անկումովը դէշ կամուրջ մըն է դարձեր պարզապէս, որու վրայէն միայն ես կրնայի հասկնալ թէ՛ դէպի երկիր մաքուր ներշնչումին ու աշխարհաշէն խաղաղութեան առաքումը օրը օրին ինչ արգելանքներու կը հանդիպի, ու երկիր, աշխարհ, ինձմէ տակաւ հեռացած ըլլալու, ուժանելու խամ գայթակներով, ինչ ձեւադեղծութիւններու անձնատուր կը մնայ, ինչ կնճուտ բնազդներով կը տառապի, ինչ պիղծ երազներով կը հեւայ:

Բայց, է՛հ, ալ չպիտի կրնայի համբերել, կ'ըմտ, սա վիճակներով դեռ կը կասկածիմ որ ինծի, իմ գործիւնքիս ապաւինող տիեզերքն ըլլայ վաղը յանկարծ իմ գլխուս վիշողը, կը մեռնիմ կրնայ ըլլալ, այն պահուն իմ գործերս ալ կը մեռնին, այն ատեն դուք քիչ մըն ալ ձեր վիճակին խորհեցէք, ես հաւասարապէս ձեզի ալ կը մեղքնամ: » Խորունկ, անշուշտ մտառք մը սկսաւ այս խօսքերը մտիկ ընելու կանչուած երկնաքնակներուն մէջը: Դարերէ ի վեր ստաշին մեղգրող ձայնն էր որ կը լսցնէր Աստուած իր շուրջիներուն, որոնք իրաւ է որ իրենց գործերը մոռցած ըլլալու աստիճան ստամբակ մեկուսացումով մը յիմարացած՝ երբէն ի վեր էր, սպասող կ'երեւնային կարծես, որ ձերացած Աստուծոյ մը մահէն ետքը անոր ծիրանին բաժնին մէջերնին:

Խաբուեր էին սակայն, ու պատճառն ալ ինչ

դերբուկ, որչափ աշխարհիկ: Խաբուածները, յիմարացածները՝ անհուն բազմութիւն մը շողուն իրաններով գեղեցիկ հրեշտակներու, այս շատ բանաւոր աղգարարութեան վրայ, չնչահեղձ՝ որքան շանթահար, թեւ բացին մէկէն ու իրենց գործերուն վաղեցին. հոն միայն մէկը կը տնտնար:

— Օհ, քեզի հետ ըլլալինք հիմա, կ'աւելցնէ Մեծ Տէրը, ըմբոստ մը չես կը յուսամ:

— Իմ գործս շատ ծանր է, Տէ՛ր, չեմ կրնար:

— Ի՛նչ գործ, ի՛նչ ծանրութիւն:

— Այլ ես ան աշխարհքը չեմ կրնար երթալ, ինծի վիճակուածը դժնդակ պաշտօն մըն է. մարդիկ ամէն օր կրակէ անէծքներ կը նետեն զլիւսս. անոնք այնպէս են պաշարուեր իբր թէ՛ ես եղած ըլլայի պատճառը իրենց լացերուն, մինչ ճմարիտ է թէ ես մեռնողին միայն հոգեւորքին է որ կը համարիմ, բայց որո՞ւ ըսես:

Անոնք դեռ ծնած ատեննին ալ կուլան, խելքիս չի պառկիր:

— Շա՛տ կուլան:

— Շա՛տ, տէ՛ր, շատ, նոյն ճակատադրով վայողներ ամէնքն ալ, ամէն օր ալ այնպէս:

— Քուկդ գոնէ անխմաստ առարկութիւն մը, այնպէս չէ՞:

— Անխմաստ ինչո՞ւ, Տէ՛ր, երգում քեզի որ ետեւէս հայնոյողներ ալ կան:

— Վա՛յ...

— Ճարպիկ կ'ըլլամ որ ձեռուընին չեմ իյնար, եթէ ոչ...

— Բայց անխաղաղութիւն է բրածնին, արցունքներու մէջէն աչք լարթող նայողները գեղեցիկ կարմրալանջը սատկած ջղջիկ կը տեսնան. ծուռ կը արամարանեն, մարած այն ճրագներուն ետեւ իմ շունչս ալ չիկայ, ես իրենց մահ չեմ տուած, աղէկ հասկցիր:

— Մտիկ կ'ընեմ, Տէ՛ր:

— Նախ իրենք պէտք էին համոզուիլ թէ՛

կեանքը հրաշալի ամբողջութիւն մը ընելու համար ինչ ընտրութիւններու ելայ, ինչ թանկագին կառքործեցի: Մարդը՝ զլխի ցաւ ունեցաւ վերջը, ատոր ես ինչ ընէի, դուն ինչ ընէիր: Եւ իրաւ, զլուխէն կանչողը ես ալ կ'ըսեմ թէ յուսահատ բռնուած մըն է, հիւսնդ մը՝ որ իր մահը կը կանչէ: Մարդիկ աս ցաւը բոլոր ուրիշներու հետ իրենք չ'ինեցին, վերջն ալ բնական էր որ գերեզմանները չ'ինելու հարկ մը ծնէր: Շատեր անմիջապէս օրրաններուն մօտ փորեցին այդ փոսերը, ուրիշներ ալ քիչ մը անդին գացին, պեղեցին: Իմ սխալս ո՛ւր ըլլար:

Այն գիւտն ալ ինքնին քիչ սքանչելի էր որ ամէն գոյն գեղեցկութիւն տեղնիտեղը համադրելէ ետքը, մարդուն կուշտը մաղերով հրեշտակ մըն ալ տուի, գեղեցիկ կ'ին մը:

— Բայց... Տէ՛ր, քիչ մը իմ ըսելիքիս կուգաք, ես ալ այն կնկան վրայ պիտի...:

— Անոր միայն ժպտը մեղրաւետող գիծերը՝ ժպտին կախարդող հնարքը դանալու համար, հազար տարի եմ մտածեր:

— Շիտակ է...

— Ինչ հապա, դուն քուկդ ըսէիր:

— Պահ մըն ալ թող ուրիշ մը, ես չեմ կըրնար...

— Պարզապէս դասալիք մը, չըսե՛ս:

— Մի մեղդրէր, Տէ՛ր, քեզի պէս ո՛վ կրնար մտածել, կամ չիտակն ըսելով...

— Ըսէ՛ք, մի՛ քաշուիք:

— Կամ սա խիղճն առ, քեզի ըլլայ, կամ մանդաղը գատէ ձեռքէս:

— Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ:

— Մի՛նչեւ հիմա արդէն կտոր կտոր եղեր է հողիս, քիչ մը ես դիս ալ մարդ կը հոտուրտամ, շատ կը մեռնին, չուտ կը մեռնին: Այդքան սմեղ պղտլակի մը վերօքը ան հաստատուն ու յաւիտեան կան արեւն ալ չէր արժեր:

— Բայց ի՛նչ կրնայի ընել, առանց արեւի չէր ըլլար:

— Կամ կաւը փոխէ, շատ գիւրաբեկ է, կամ վերցուր:

— Կի՛նը...

— Յաւերուն, մահերուն կէսէն աւելին պատճառը, այո՛, այն ցաւէն քիչ մըն ալ իմ գլուխս մտեր է:

— Ամբարիշտ դուն:

— Կամ այն կնկան աչքերէն գոնէ քանի մը թարթիչ պակսեցուր, շատ գեղեցիկ են:

— Իմ մեծ գործս՝ կինը, անով միայն որ իրաւունք ունեցեր եմ տէր մնալու երկինքին, մի քննադատէ՛ք: Երկրի բոլոր գեղեցկութիւններուն կեդրոնը ան է միայն, կինը. նա դեռ ուրիշ չնորձներ ալ ունի երկինքէն իրեն օժիտ տրուած, ինչ որ միշտ անհասկնալի՝ կամ մարդերը յուսահատեցնող առեղծոսանքներու տեսակները պիտի մնան. դուք հոս ապրողներդ ալ չէք կրնար հասկնալ, պարասը մի բարբառէ՛ք:

— Դուն յետոյ թող տուիր որ Արգողիսի մէջ Դիոնիսի տօներն ալ տեղ բռնեն, աշխարհք գինով մը ըլլայ ու միմիայն կ'ին հռոմայ:

— Ատկէ ի՛նչ:

— Ատկէ ի՛նչ: Ան օրէն ի վեր գիտե՛ս թէ ինչ կատաղի հնհուճներով, ինչ անսանձ անսահման մարմաջով սկսաւ երգելի կ'ինը, կնկան սէրը: Երկինք մը չի սեղմուող բանաստեղծութիւնը անոր կրծկալին ու գոգնոցին վրայ խոացուցին:

— Կամայ կամայ գործիս կը խառնուիս, կը նեղուիս:

— Ես եղածն է կ'ըսեմ, հիմա ալ մտիկ ըրէ ու տես թէ՛ օրին մէկը ձեր փառքերուն շուրջը սաւառնող թեւապարիկը ո՛ւր իջեր կը թալթլայ, ինչն է ներշնչածը կամ ինչ կասկածելի լարեր աւելցուեր են կուրծքը Ռափսոսներու քնարին, որ ալ

չէք ճանչնար անդամ: Այն լարերուն եթէ ոչ ամէնքը՝ շատը աղահամարալէս կատուի ու աքաղաղի աղիքներով հիւսուեր են. մի խնդար, կաղաչեմ, նեղուելու ալ ի՛նչ պատճառ ըլլար:

— Ատի ես ալ կը խոտովանէի, իրաւունք ունիք, հապա՛ ի՛նչ էր որ կ'ըսէի թէ ձեր մէջէն այն ծիածանին կազմին ու գոյներուն հսկողը մասնաւորապէս, էն վատ գործողն է եղեր: Անկայուն, երերուն այն կամըջակին վրայէն ի՛նչ կրնայի զըրկել դէպի երկիր, դէպի մարդը: Ներշնչումին պահատովը միայն բանաստեղծութիւնն էր որ տուժեց կ'ըսես, մօրացած ջուրերու հոտ արձակեց: Ասչափը ես ալ դիտէի, ուրի՛շ:

— Ուրի՛շ ի՛նչ, Տէր, ուրի՛շ ի՛նչ: Եթէ չպիտի ուզէիր վերջապէս որ օձիք ազատեմ պաշտօնէ մը որուն ծանրութիւնը ոսկորներուս կը սպառնայ, թող քու կամքդ ըլլայ, քանի որ դուն միայն քեզ գիտես:

Բանալէճ թէ խնդիր, հաճելի վերջքով մը կը փակուի, որուն վրայ աստուածներուն Աստուածը, մեծ Բարին, կը հաւանի իսկոյն որ այն կնկան աչքի ու դէմքի զգլխի՛ թովանքներէն բաներ մը կ'ստեղծուի արեւին ու կապոյտներուն զրկէ, անոր գոյնէն ու բուրումներէն անտառներուն խորքը նետուած մանացած մանուշակին ու շահպարտներուն բաժնէ: Աղաւթը բաժիններ մը հովիտներու ամայութեան վրայ սարսուցող անանուն ծաղիկները ունեցան, մրմունջին անուշ չեշտերէն կիսեց գիշերի պլպուլին տուտ, աչքերու թարթիչներէն եղնիկին ու աղաւնիին խրկեց. նոր խորհրդաւոր սրբազրութիւն մը եղաւ ըրածը, իմաստուն համադրութիւն մը վերջին գեղեցկութիւններու, որոնց սքանչելի նորութեան վրայ ինք ալ զարմացաւ, բայց «այն կաւը չի փոխուիր» ըսաւ:

ՀԻՆ ԺԱՄԱՆՑՆԵՐ

Եր նախնիք ինչե՛ր կ'ընէին զբօսանքի կամ ժամանցի համար. — անա՛ հետաքրքրական հարց մը որուն ուսումնասիրութիւնը կրնար չափեկանութենէ զուրկ չըլլալ:

Եթէ այսօր կեանքի դժուարին պայքարին, մտքի նորանոր ձգտումներուն հարկադրած տենդոտ գործունէութեան մէջ խախտման մարդիկ զբօսանքի պէտքը կը զգան և ժամանցի միջոցներ կը փնտռեն, ի հարկէ կեանքի համամատարար շատ դիւր պայմաններու մէջ ապրող մեր նախահայրերը՝ որոնք պէտք չունէին մեզի չափ աշխատելու և չա՛տ աւելի պարսպ ժամանակ ունէին ծանծրանալու և յօրանջելու համար, պէտքն զգացած են ժամանցի և զբօսանքի միջոցներուն: Մարդկային մշտնջանալէս ստեղծուած է ե՛ւ պարսպ չի կրնար կենալ. եթէ հարկադրիչ կամ օգտակար աշխատութիւնը կը պակսի, գոնէ անպէտք կամ անօգուտը ըլլալու է, վերջապէս բանով մը զբաղելու է անպատճառ: Օրինակի համար՝ մարդկային ձեռքերը կամ մատները միշտ զբաղում և շարժում կ'ուզեն և անապեղ պէտքը լրացնելու համար արեւելցիք հնարեր են համրիչը, այդ անպէտ ու տղայական խա-

դայիքը զոր սակայն ամենէն լուրջ մարդիկ չեն քաշուիր իրենց մասներուն մէջ դարձնելէ: Ծխեալու սովորութիւնը, ինչպէս նաեւ բոլոր խաղերը (նարտ, թղթախաղ, ճատրակ, ևն.) իրենց ծագումը կը պարտին ժամանցի նոյն պէտքին:

Ժամանց և զբօսանք երկու տեսակ են. հանրային և բնտանեկան կամ առանձնական: Հին ժողովուրդներու համար կրօնքները մեծապէս նպաստած են հանրային զբօսանքի և ժամանցի միջոցներու հայթայթումին: Կրօնքը որ արդէն ինքնին հոգեկան պէտքէ մը ծագում առած է, իր յարակից արարողութիւններովը ծառայած է նաեւ գոյացնելու մարդոց հոգեկան տարբեր մէկ պէտքը. — ժամանցի պէտքը: Կրօնական հաւատալիքներէն ծագած են արարողութիւններ, տօներ, և այդ արարողութիւններն ու տօները հետզհետէ հրապարակային, հանդիսական կերպարանք առնելով, դարձած եղած են հանրային ճշմարիտ ժամանցներ, զբօսանքներ, խրախճանութիւններ, որոնց մէջ մարդկային ամէն կիրքեր, զգացումներ, ցանկութիւններ իրենց ճարակը գտած են:

Հայերուն ինչ հեթանոսական կրօնքն ալ ուրիշ ինչ ժողովուրդներու պէս իրենց հայթայթած է զբօսանքի, խրախճանքի նմանօրինակ միջոցներ: Անահիտի, Նանէի, Ամանօրի հանդիսական տօները կը տօնուէին հրապարակային տեսակ տեսակ խաղերով և խրախճանութիւններով, մասնակցութեամբ հազարաւորներու: Հանրային զբօսանքի և ժամանցի բոլոր լուսադոյն ձեւերը, ձիարշաւ, բմբռն մարտութիւն, լողալու մրցում, նշանառութիւն, երգ, պար, ևն. տեղի կ'ունենային այս տօներու միջոցին: Հայերու քրիստոնէութիւնն ընդունելէ վերջն ալ այդ տօնական զբօսանքները չարունակուեցան մեր մէջ, կերպով մը քրիստոնէական գոյնի տակ, լծորդուելով քրիստոնէական տօներու հետ:

Վարդապետի, Ծաղկազարդի, Կաղանդի, Տէրընտառի, Վիճակի, Բարեկենդանի ժողովրդական կրօնական տօները յետամնացութիւններ են ինչնիկ կամ օտարամուտ գիցական տօներու: Հանրային զբօսանքներուն կրօնական սովորութիւններուն հետ լծորդուած ըլլալու պարագան տարօրինակ երեւոյթներ ստեղծած է մեր մէջ. օրինակի համար՝ աս է պատճառը որ մեր մէջ գերեզմանատունները որոնք սուգի և վշտի արտայայտութեան թափարակայր միայն պարտէին ըլլալ, հասարակաց զբօսավայրեր դարձեր են և վանքերու ուխտադնացութիւններն ալ՝ քանայի կերպարանք են առած որոնց մէջ զուարճութեան է՛ն ապերաստան ձեւերն իսկ ի գործ կը դրուին:

Հայերը ա՛նուր ժողովուրդ մը նկատուած են ինքհանրապէս և ստուգիւ ալ չենք կրնար պարծենալ թէ զուարթ ժողովուրդ մըն ենք: Զուարթաբարոյութիւնը որ կեանքը այնքան հաճելի կը դարձնէ, մեր մէջ նկարագրի հազուադիւս յատկութիւն մըն է. խոժուութեան մօտեցող լրջութեան մը ամպերովը ստուերաբերուած են մեր դէմքերն ու բոլոր շարժութեւնները: Բայց չեմ կարծեր որ մենք սկիզբէն ի վեր այսպէս տխուր ժողովուրդ մը եղած ըլլանք: Հեթանոսական շրջանին մէջ ուր մարդիկ երկրային վայելքները միայն կը ճանչնային իրրեւ կեանքի գերագոյն նպատակը և կրօնքներն աւելի աշխարհական ձգտումներու վրայ հիմնուած էին, Հայերն ալ աստիճանաբար զուարթ և խանդավառ ժողովուրդ մը եղած են: Քրիստոնէութիւնը իր միաթիւք ներշնչումներով, աշխարհաւորաց ձգտումներով զժրախոտաբար շատ բան տուած ըլլալու է մեզի նկարագրի այդ թանկագին յատկութեանէն. ասկէ զատ՝ ստոյգ ըլլալու է թէ միջավայրի նոր հանդամանքներ, դասերու ընթացքին մէջ կեանքի պայմաններու ան-

նպաստ վտարման թիւերն են հետզհետէ տխրեցողաց
են մեր կեանքը: Այս է պատճառը որ երբ կրօնա-
կան խանդավառութեան չընկնեն անցաւ և կրօնա-
կան-տօնական սովորութիւնները հետզհետէ բարձի-
թողի եղան, անոնց յարակից բնական և առողջ
ժամանցներն ու զբօսանքներն ալ, պար, երգ,
ձիարշաւ, ըմբշամարտ, ևն. այդ կրօնական տօնե-
րէն անկախաբար չչարունակուեցան: Պէտք է ըսել
թէ մեր խօսքը աւելի գաւառներու վրայ է ուր
թատրոնի, պարահանդէսի, նուագահանդէսի նման
եւրոպական ժամանցներ դեռ մուտ գտած չեն, և
ուր ժողովուրդն այսօր կրօնական տօնախմբում-
ներն ալ շատ տեղեր մէկդի թողած ըլլալով, ինք-
զինք զրկած է հրապարակային ժամանցներէ և
շատ տրտում տխուր կեանք մը կ'անցընէ:

Գանք մեր բնիկ ընտանեկան ժամանցներուն:
Տան երգիքին տակ, օճախին կամ թոնիրին շուրջ
ընտանեկան կամ ազգականական շրջանակի մէջ ժա-
մանցի կամ զբօսանքի միջոցներ ալ անշուշտ ունե-
ցած են մեր նախնիք: Այս ժամանցներն էին զխա-
ւորարար երգ և նուագ, ընթերցում և ժողովրդա-
յին բանահիւսութիւն: Ընտանեկան անդամներէն
մին կրնար գիտնալ ու է նուագ մը և ատեն ատեն
ընտանեկան շրջանակի մէջ նուագելով կամ երգե-
լով կը զուարճանար և կը զուարճացնէր իրենները:
Այս ժամանցը մինչեւ ցարդ գոյութիւն ունի մեր
մէջ և աւելի ծաւալուն սահմանով: Այս կարգի
ժամանցներու հիմա շատ անգամ կցուած կ'ըլլայ
նաև արեւելեան և այս միութիւնը դժբախ-
տաբար այնքան առաջ գացած է գաւառներու
մէջ որ ընտանեկան կամ ընկերական ամէն համա-
խմբումներու մէջ օղիի կամ զինիի ներկայութիւնը
անհրաժեշտ նկատուած է. առանց անոր զուար-
ճութիւն կամ զբօսանք չեն կրնար ըմբռնել շա-
տերը և ասոր պատճառն այն է որ առողջ զբօ-

սանքներու ճաշակն առած չեն: Թղթախաղ կամ
նմանօրինակ խաղեր բարեբախտաբար վտանգաւոր
և կործանարար միութեան մը համեմատութիւն-
ներն առած չեն գաւառներու մէջ, ինչպէս եղած
են մեծ քաղաքներու մէջ, այլ անմեղ ձեւով զուտ
ժամանցի համար կը խաղացուին. այս տեսակ խա-
ղեր մեզի բնիկ ժամանցներ չեն այլ յետսամուտ,
թէեւ մենք ալ ունեցած ըլլալու ենք բնիկ խա-
ղեր:

Ընթերցումը ձմեռուան երկար գիշերներու
միջոցին կը կատարէր տան պետը բարձրաձայն, ի
ներկայութեան տանը բոլոր անդամներուն և դուռ-
դրացիներու: Հին ընթերցման գիրքերը շատ սահ-
մանափակ էին. Աղոթեսագիրք, Ախր եղբայր, Պրննե
ֆաղափին պատմութիւնը, Ժողովածու, Եօրն խնասա-
ստիք և ասոնց նման քանի մը առակաց գիրքեր կը
կազմէին մեր նախնիքներու ընթերցանութեան բո-
վանդակ պաշարը: Ժողովրդական բանահիւսու-
թիւնը աւելի մեծ տեղ կը բռնէր և ժամանցի այդ-
հանքը կրնայ ըսուիլ թէ անպատ էր և աւելի
արժէքաւոր: Զրոյցները, հէքեաթները, հանելուկ-
ները երկար դարեր մեր նախնիքներու հետաքրք-
րութեան սնունդն եղած են և ծառայած իրեն
ժամանցի միջոց: Տան նահապետը կամ մեծ մամը
կը պատմէր հէքեաթը և ամէնքը անոր շրթունք-
ներէն կախուած կ'ունկնդրէին: Հէքեաթին հրա-
շալի դարձուածքները մանաւանդ ուղեւորներուն ե-
րեւակայութիւնը կը հրահրէին և անոնք հէքեաթ-
ներուն մօլին կը դառնային: Հանելուկները թե-
թեւ ժամանցներ էին և աւելի զուարճալի: Ասոնց
մէջ ունեցած ենք շատ գեղեցիկները որոնք զիրենք
հեղինակող ժողովուրդին բանաստեղծական միտքն
ու սրամտութիւնը միանգամայն կ'ապացուցանեն:

Մեր այս հակիրճ տեսութիւնը վերջացնելու
պահուն, մտածելով թէ ժողովրդական տարեցոյցի

մը կրնայ անյարմար չըլլալ, աւելորդ չենք համարեր հոս դնել մեր ժողովրդական հանելուկներու լաւագոյններէն մէկ քանին, հին ժամանցներու մէկ ճաշակը տալու և անոնցմով հետաքրքրուողներուն պղտիկ ժամանց մը հայթայթելու համար: Ընթերցողները թո՛ղ քիչ մը միտք յոգնեցնեն այդ հանելուկներուն լուծումը գտնելու, և եթէ չյաջողին՝ կրնան դիմել լուծումներու ցանկին ուր իւրաքանչիւր հանելուկի համապատասխան թուանը շանին քով պիտի կարգան լուծումը:

- 1.— Ընդմակ դաշտիկ, սեւ սեւ հնարիկ.
Ձեռքով ցանէ, լեզուով հնձէ:
- 2.— Օձն ի մէջ ծովուն՝
Գլուխը պըսպղուն:
- 3.— Շունչ կ'առնէ, հողի չունի,
Փոր ունի, աղիք չունի:
- 4.— Անուոր դերձան, անծակ մարդերէս:
- 5.— Մանտրտիկ մարդիք,
Հագեր են սեկէ վարտիք:
- 6.— Ագի ունի, հողի չունի:
- 7.— Հագեր պիտակ, պառկեր չիտակ:
- 8.— Մէջը նուշ, փողորը փուշ:
- 9.— Ոսկի կճուճիկ, միջուկն անուշիկ:
- 10.— Երկու կաշի, գոյգ կը մաշի:
- 11.— Անծինն անծինին բեռցուցին,
Անդադարին երդիքէն անցուցին:
- 12.— Երկինքը հով, գետինը ծով,
Ան ինչպէս եղ է որ ծնած է կով:
- 13.— Երկայն աղիք, ճոթը ծաղիկ:
- 14.— Ինչ է ան որ կայ ու մարմին չունի,
Կը լսէ ու ականջ չունի,
Կը խօսի ու բերան չունի:
- 15.— Քառասուն աչէն, երկու պոչէն,
Կապեմ կ'երթայ, արձակեմ կը կենայ:

- 16.— Ատղին դար, անդին դար,
Մէջը կայ անդադար:
- 17.— Երկու տնակ, մէկ սիւնակ:
- 18.— Կաշիէ տանիք, մաշէ ցուիք:
- 19.— Քար քարի վրայ, քար չէ,
Լեռ սար կ'արածի, դուար չէ,
Հաւկիթ կ'ածէ, հաւ չէ:
- 20.— Փոր ունի, փրփուր ունի,
Գլուխ ունի, լեզու չունի:
- 21.— Անտորոն ներկ, անդանակ չերտ:
- 22.— Կարդալ զգիտեր, գիր կը գրէ,
Տունը վառի՝ խաղ կը կանչէ, ինչ է:
- 23.— Փորը ծով, գլուխը կրակ:
- 24.— Անիծիք, անիծիք, ծրարոցիք:
- 25.— Նեղ փողոց, լայն պտուկ:
- 26.— Սարին ետին կէս կաթայ:
- 27.— Երկու քոյրեր իրար կը հային:
- 28.— Մայրը աշխարհ չեկած,
Որդին երգիքն է ելած:
- 29.— Մութ մութ ախոռ, ճերմակ ձիան:
- 30.— Չատըր մ'ունիմ, սխն չունի:
- 31.— Թոնիր մ'ունիմ, չորս հաց կ'առնէ:
- 32.— Սեւ ուլիկ, փեռէ պոչիկ:
- 33.— Հինգ աչք, հինգ բերան, չորս հողի:
- 34.— Այս մարդուն մայրը իմ մօրս կեսուրն է,
Մարդը ինչս է:

ՂՈՒԾՄՈՒՆՔ. — 1.— Թուղք եւ գիր: 2.— Ծրագ եւ պատրոյգ: 3.— Փոք: 4.— Խաղող: 5.— Կաղին: 6.— Տապակ: 7.— Մետեղ: 8.— Աջ: 9.— Նուշ: 10.— Երկանափառ: 11.— Աղ, ցորի, խամուրջ: 12.— Աղաւ եւ եւա: 13.— Մոմ: 14.— Արձապակ: 15.— Տրեխ: 16.— Բերան եւ լեզու (կամ գէտ եւ կամուրջ): 17.— Քիթ: 18.— Աջ: 19.— Կոխայ: 20.— Փարչ: 21.— Հաւու կասարփ: 22.— Խորունգ: 23.—

Կղկզակ: 24. — Թուզ: 25. — Որկոր եւ փոր: 26. —
Մահիկ: 27. — Սիւնի: 28. — Մռիս: 29. — Բերան եւ
ակռայ: 30. — Երկիւնի: 31. — Ընկոյզ: 32. — Չաւիչ:
33. — Մենեղ եւ չորս դագաղակիրներ: 34. — Հայր:

ԱՊԱՐԱՆՁԱՆԸ

ԿԱՏԱԿԱԽԱՂ ՄԷԿ ՏԵՍԻԼՈՎ

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՄԲ

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԷՖ. ՄՆԱԿԵԱՆԻ

ՆՈՒԷՐ ՆՇԱՆ-ՊԱՊԻԿԵԱՆ ՏԱՐԵՑՈՅԵԿ

ԻՐ ԸՆԹԵՐՅՈՂՆԵՐՈՒՆ

Ա. ՊԱՐԱՆՋԱՆԻ բոլոր ներկայացում-
ներուն մէջ

ՏԻԿԻՆԻ ԴԵՐԸ ԶԵՐԿԱՅՈՒՅԱԺ Է ՏԻԿԻՆ ԲՆԱՐ
ՊԱՐՈՆԻՆ » » » Ե. ԹՕԼԱՅԵԱՆ

Մեր ընթերցողներուն հանելի անակնկալ մը պատճառելու համար, այս օտար մեր Տարեցոյցին մէջ կը հրատարակենք Մնակեան քաւերախումբի repertoire-ին ամենէն նոր ու ծափահարուած կատակերգութիւններէն մէկը, զոր մեր սիրելի ու մեծանուն դերասանապետ Մարտիրոս Էֆ. Մնակեան յատկապէս հայերէնի վերածած է մեր խնդրանքով անգամ մըն ալ իր համակրութիւնը ապացուցանելու համար հանդէպ մեր Տարեցոյցին, իր վարպետի գրչովը յարմարցնելով զայն մեր կեանքին:

Այս կատակախաղը քանի՜ քանի՜ անգամներ ներկայացուելով՝ բոլորն ծափերու արժանացած է քե՛ր Պոլսոյ եւ քե՛ր գաւառներու մէջ, եւ մեր քաւերասեր ընթերցողները կրնան, իբր սալոնի սիրուն ժամանց մը, ներկայացնել զայն ո եւ է երեկոյթի մէջ, որով ծիծաղներու եւ ծափներու համով régal մը հրամցուցած կ'ըլլան իրենց հիւրերուն:

Բո՛հեմիւն, վիսպիւն ու լանսօնի սեղաններուն ղով կարծենք նուազ հանելի չէ՝ à l'improvisiste կազմակերպուած քաւերական սիրուն ժամանց մը, ուր amateur դերասաններ կրնան յագեցնել իրենց ամբողջ պատկալը:

Զուարթ, սրամիտ ու նուրբ կատակախաղ մըն է հետեւեալը, որ առանց դժուարութեան կրնայ ներկայացուիլ ո եւ է սալոնի մէջ, եւ այս պատճառաւ է արդէն որ Մնակեան Էֆ. ընտրած է զայն մեր Տարեցոյցին համար:

ԱՊԱՐԱՆՋԱՆԸ

ԿԱՏԱԿԱԽԱՂ ՄԷԿ ՏԵՍԻԼՈՎ

ԱՆՁԵՐԸ

ՊԱՐՈՆԸ

ՏԻԿԻՆԸ

Բեմը կը ներկայացնէ պզտիկ սալոն մը: Բեմին խորը եւ ծախ կողմը դռներ: Բեմին խորը շրմինէ մը, որուն առջեւ՝ զոյգ մը Թիկնածո: Չախ կողմը բեմին առաջը բազմոյց: Աջ կողմը բոլորածեւ սեղան մը, որուն վրայ կան ջուրի շիշ մը եւ գաւաթներ: Պզտիկ պնակի մը մէջ փշուած շաքար եւ անուշի դգալ մը: Շրմինէին վրայ ժամացոյց:

Տիկինը.— (Շրմինէին առջեւը նստած է, ջրագրդի վիճակ մը ունի: Ձեռագործ մը կը բանի եւ ստեղծ ստեղծ ակնարկ մը կը նետէ վառարանին վրայ դրած ժամացոյցին: Ժամը 11 կը ցարնէ: Տիկինը՝ ցած ձայնով.) Ժամը տասներեքն է: (Պահ մը շուրջին. յետոյ աւելի ուժով ձայնով մը.) Ժամը տասներեքն է. (դուրսէն ոտքի ձայնէր կը շուրջին. տիկինը կը հառաչէ.) ահ, ահ է, վերջապէս եկաւ:

Պարոնը.— (Ուրախութեամբ ներս կը մտնէ: Անմիջապէս տիկինին կը մօտենայ եւ քետեր կ'երկնցնէ: Տիկինը անշարժ կը մնայ: Այլերը միշտ գետնի յառած՝ ձեռագործովը կը զբաղի: Պարոնը զարմացած՝ կանգ կ'առնէ, եւ յայտնի յուզումով մը կնոջը ետեւը կը նայի, բայց շուտով կը հասկնայ թէ յուզուելու պատճառ մը չկայ եւ կնոջը պահած շուրջին հան-

դեպ, կարծելով թէ դեռ անհիշա իր սենեակի մտնելը չէր նշմարած, սիրուն ժպիտով մը ականոր կռնակը կ'անցնի, հազիւ թէ կը ծռի՝ ականոր ծոծրակը համբուրելու համար, եւ ահա՝ տիկինը բռնուն շարժումով մը ոտք կ'երկէ):

Տիկինը.— (Արհամարալից ակնարկ մը կը նետէ արեւմտեան ետեւը եւ զգուսնիով մը կը սխալ նայի՝ ականոր):

Պարոնը.— (Չարմացած՝ քանի մը քայլ կ'առնէ դեպի տիկինը):

Տիկինը.— (Ետ քայլուելով.) Պարոն, ինձի մի՛ դպչիք:

Պարոնը.— (Խօսելու համար քետերը կը բանայ)...

Տիկինը.— Մի՛ դպչիք ինձի... (Դեպի իր սենեակին դուռը կ'երթայ):

Պարոնը.— (Տիկինին կ'ենեւն կը նայի ապշահար)...

Տիկինը.— (Իր սենեակին սեւին վրայ կեցած՝ շուրջ շեշտով մը) Այսօրուքնէ սկսեալ ա՛յ մեր միջեւ ու է յարաբերութիւն չէ մնացած (սենեակը կը մտնէ. պարոնը ականոր կը նետէ, բայց սենեակին դուռը իր ետեւին կը գոցուի):

Պարոնը.— Միկնակը մնաշուն՝ չարազանց շարտարսայցաշուրջին մը կը ստանայ, իր թէ ուզէ ըսել.— «արդեօք ի՞նչ պատահեցաւ, կիկն ինչո՞ւ բարկացած է. արդեօք ըրածը կասա՞նք թէ իրաւ. քետերս հիմնայ իր սենեակին մէջ քիթիս կը խնդայ կոր:» Ականջը դրան կը մօտեցնէ. «Բան մը չեմ ըսել կոր, ուրեմն բարկութիւնը իրաւ ըրաշուն է. սակայն որո՞ւ հոգ, արդեւ աս աշ առաջին անգամը չէ... դեռ մեծիք իրարու հետ ի՞նչ կոխներ ըրած եմք:» Վառարանին կը մօտենայ, ոտքերը գտն գտն կը քաշնէ, յետոյ ոտքերը

ու քեանքը աղէկ մը կը բոքուէ, ձեռքերը իրարու կը շփէ, քերք մը կ'ստնէ, բազմոցին վրայ կը վռնուի, եւ լրագիրք ծայրէ ծայր կարդալու պատրաստուողի երեւոյթը կը ստանայ: — (Այս տեսարանը պիտի եւրոպացիներուն յուռ կատարուի):

Տիկինը.— (Սենեակէն դուռ կ'երթէ եւ պարոնին առջեւը սկստելով, խիստ ձայնով մը.) Դուք կը կարծէք թէ այս կեանքը կրնայ միթէ այսպէս շարունակել:

Պարոնը.— (Զարմակ) . . . :

Տիկինը.— Ո՞վ ըստ ձեզի թէ՛ ամբողջ գիշերը միտմնակ անցընելէս ետքը, ես Սիպրիայի պէս պաղ սենեակս պիտի մանեմ, մինչդեռ դուք ձեր տոտիկները տաքցնելէ վերջ, ամենայն հանգըստութեամբ հոս բազմոցին վրայ պիտի փռուիք եւ լրագիր պիտի կարդաք:

Պարոնը.— (Կ'ուզէ ոտք երկը) . . .

Տիկինը.— Խնդրե՛մ, կ'աղաչե՛մ, պարոն, ձեր տեղէն մի՛ երեքաք, եթէ դուք անհանգիստ ըլլաք եւ շատ կը յուզուիմ . . . հինգ ժամ հոս հոն թափառելէ վերջ հարկաւ ձեր իրաւունքն է քիչ մը հանգիստ առնել . . . :

Պարոնը.— (Խօսելու համար քերակը շարունակ . . .)

Տիկինը.— Կը ցաւիմ որ մինչեւ այս ատեն կեցայ ձեզի սպասեցի. ո՛հ, եթէ գիտնայի թէ կէս գիշերը անցած պիտի բարեհաճիք ձեր տունը դալ . . .

Պարոնը.— (Ժամացոյցին նայելով . . .)

Տիկինը.— (Առանց ակն խօսելու ասեմ ձգելու) Հա՛, հա՛, դուք այդ ժամացոյցին մի՛ նայիք. անիկա ձիշտ մէկ ժամ ետ է. հիմա կէս գիշերը կէս ժամու չափ կ'անցնի կոր . . .

Պարոնը.— (Ի՛ր ժամացոյցին նայելով . . .)

Տիկինը.— Բայց միթէ ձեր հոգն է. ժամանակը ուշ է եղեր, ձեզի՛ ինչ, չէ՞ . . . Թող ժամը 2 ըլլայ, 4 ըլլայ, 6 ըլլայ, ի՞նչ կարեւորութիւն ունի. դուք եթէ ուզէք, միայն առաւօտուն, արշալոյսը ծագելէն ետքն ալ կը համարձակիք տուն վերադառնալ:

Պարոնը.— (Դիտողութիւն մը ընելու համար նայի քերակը բացած) . . .

Տիկինը.— (Սենեակէն դուռ կ'երթէ, դուք պիտի զբօսնուք, պիտի գուարճանաք, պիտի խօսիք, պիտի խնդա՛ք, ի՞նչ կրնայ ըլլալ . . . ատեն մը, երբ դեռ ամուրի էիք, միթէ քիչ գիշերներ լուսոցուցիք, ա՛յ ալ անոնց վրայ թող յաւելուած մը ըլլայ, գիշեր մը պակաս կամ գիշեր մը աւելի, ի՞նչ կարեւորութիւն ունի:

Պարոնը.— Բայց . . .

Տիկինը.— Ես շատ աղէկ գիտեմ թէ երկի մարդիկ ի՞նչ տեսակ ապրանք են եւ թէ ի՞նչ բաներ կը համարձակին ընել . . . դուք երբ անդամ մը սկսիք գուարճութեանց, ալ փիւ . . . ամէն ինչ լինցաւ, անկէ ետքը ա՛լ կարելի չէ ձեր սանձէն բռնել:

Պարոնը.— (Ժպտելով) Բայց . . .

Տիկինը.— Ուղաճնուդ չափ խնդացէ՛ք, պարոն . . . խնդալը ո՛րչափ ալ կը վայլէ կոր ձեզի պէս յանցաւոր մարդու մը: Ի՛նչ յանցաւոր եւ թէ՛ առանց ամենալու կը ծիծաղիք. չիտա՛կը, աղէ՛կ համարձակութիւն:

Պարոնը.— Սակայն . . .

Տիկինը.— Ձեր յուշատետրին մէջ այս գիշեր սիրային յաղթանակ մըն ալ արձանագրեցիք, չէ՞:

Պարոնը.— (Շուտաւ) Սակայն...

Տիկինը.— Ձեր հացկերոյթին քանի՞ հատ կնիկ կար նայինք:

Պարոնը.— (Սկսելով ասիւս քարկանալ) Սակայն...

Տիկինը.— Ըսելու պէտք չկայ. արդէն ձեր ըսելիքը գիտեմ...: Ձեր բարեկամներէն մէկը հացկերոյթ մը կուտար կոր, չէ՞, և հարկաւ ձեր կարգուած բարեկամներէն մէկը. շատ մը մարդիկ ներկայ էին, ամէնն ալ կարգուած անշուշտ... Իրա՛ւ, դուք թէեւ կը փափաքէիք ձեր տիկինն ալ մէկտեղ տանիլ, սակայն ձեր միւս բարեկամները իրենց տիկինները բերած չըլլալով, դուք ալ չհամարձակեցաք... հիմա, չիտակ ըսէ՛ք, այս հացկերոյթին շատ զուարճայա՞ք:

Պարոնը.— (Կ'ուզէ խօսիլ, բայց տիկինը ժառնանակ չի ձգեր...):

Տիկինը.— Ի՞նչ, չզուարճացա՞ք... է՛հ, երկրորդ անգամուն հարկաւ կը զուարճանաք, որովհետեւ դուք զուարճութիւնները եւ գիշերային զբօսանքները շատ կը սիրէք, և նոյն իսկ յաճախ չէք վարանիր պզտիկ անատակութիւններ ալ ընել՝ խաբելով ձեր կինը:

Պարոնը.— Հոգի՛ս...

Տիկինը.— Իրաւունք ունիք, ես ձեր հոգին եմ, բայց միայն ձեր տունը մնացող հոգին: Դուք ուրիշ կիներու համար առատաձեռն էք, սակայն երբ կարգը ինծի գայ...

Պարոնը.— Բայց...

Տիկինը.— Ինչո՞ւ կը բարկանաք կոր. ասիկա ըսողը ես չեմ, ես ալ ուրիշներէն իմացայ:

Պարոնը.— (Ժպտելով տիկինին կը մօտենայ)...

Տիկինը.— (Անոր քովի կ'սկսէ խօսիլ) Չէ՛, պարոն, չէ՛, դուք միշտ ձեր զուարճացած կնիկներուն քովը գայէք, ինծի մի՛ մօտենաք, դուք ինչ բան մը չէք հասկնար, ես ձեզի կը ձանձրացնեմ... Իրաւ ես ձեր կինն եմ, բայց ի՞նչ ընեմ որ այդ կնիկներուն պէս գեղեցիկ, սիրուն, չնորհալի չեմ, ասիկա միթէ իմ յանցանքս է:

Պարոնը.— ...

Տիկինը.— Այո՛, ձեզի հաճելի երեւալու համար, պէտք է ամէն օր տարօրինակ արդուզարդեր ընել, քսուիլ, չեմ գիտեր ինչեր ընել...

Պարոնը.—

Տիկինը.— Սրդէն ես ձեր այս բնաւորութիւնը առաջին օրէն իսկ հասկցած էի. ձեզի հաճելի ըլլալու համար, տիկին Վերթինին պէս ազտու, թափաթըփած ըլլալու է...

Պարոնը.— (Բարկացած)...

Տիկինը.— Ի՞նչ ընեմ, նեղացէ՛ք, սրդողեցէ՛ք, բարկացէ՛ք. իմ ըսած խօսքս անելի սուտ մըն է, չէ՞...: Տիկին Վերթինին էրիկը ձեր ամէնէն սիրելի անբաժան բարեկամն է, պզտիկուց ի վեր անոր հետ մէկտեղ մեծցած էք. հիմակ ալ երկուքնիդ միեւնոյն դործին մէջ կը դանուիք կոր: Նոյն իսկ կարգուած ատենը դուք անոր կնքահայրը եղաք. հարկաւ ձեր այս սիրելի բարեկամին երջանկութեանը համար պիտի չշխատիք... ասիկա ձեր պարտականութիւնն է:

Պարոնը.— ...

Տիկինը.— Ասանկ ընելու ալ իրաւունք ունիք. տիկին Վերթինին տունը ձեր գործատեղիէն երկու քայլ անդին է. փոխանակ ցորեկները մինչեւ ձեր տունը յոգնելու, հարկաւ լաւագոյն է տի-

կին Վերթինին տունը երթալ, որով զայն ալ ուրախացուցած կ'ըլլաք... բայց եթէ դուք քիչ մըն ալ ձեր այս կեանքը շարունակելու ըլլաք, ես ալ պիտի սկսիմ ձեզի պէս ընել, այն ատեն դուք պիտի սկսիք ինձմէ նախանձիլ...

Պարոնը.— ...

Տիկինը.— Սակայն եկէք տեսէք որ ես ձեր գիտցած փողոցի աւելներու նմանող կնիկներէն չեմ, ես պատուոյ, արժանապատուութեան զգացումները կը կրեմ սրտիս մէջ. ես ընտանեկան յարկա կը սիրեմ, թո՛ղ ամուսինս զիս խարէ, թո՛ղ ամուսինս զիս լքէ, բայց ես երբեք չեմ կրնար այդ տեսակ վատութիւն մը ընել, չեմ կրնար երբեք խօսեցնել տալ իմ վրայ, ինչու որ ես պատուաւոր կին մը և պարկեշտ տանտիկին մըն եմ...:

Տիկինը՝ առանց շունչ առնելու՝ արագ արագ կ'արձատնէ այս խօսքերը, եւ երբ կը վերջացնէ, պարոնը՝ կարծելով թէ ալ խօսելու կարգը իրեն եկած է, կը պատահուի պատահանել կնոջը խօսքերու ներդրին:

Պարոնը.— (Բերանը բանալով)...

Տիկինը.— (Դարձեալ խօսի նկատելով) Տիկին Վերթինը շատ հիւրասէր կ'ըն մըն է եղեր, անոր տունը ամէնուն առջեւ բաց է եղեր, ասոնք իր գիտնալիք բաներն են. ամէն մարդ ազատ է իր տունին մէջ ուզածը ընել:

Պարոնը.— Այո՛, բայց...

Տիկինը.— Միայն չհասկցած մէկ կէտս այն է որ, ինչպէս կրնայ կոր այսչափ ծախքերու մէջէն ելլել: Իրա՛ւ, աս ալ իր գիտնալիք բանն է, արդէն ես միտքէս անգամ չեմ անցըներ հետաքրքրութիւն թէ այդ կնկան արդուզարդերուն դրամը ո՞վ կուտայ կոր... և եթէ նոյն իսկ գիտնամ ալ թէ

այդ դրամները տուողը ո՞վ է, նորէն բան մը չեմ ըսեր, միայն մինակս կուլամ, կը հեծկլտամ, կ'արտասուեմ...

Պարոնը.—

Տիկինը.— Այո՛, սիրելիս, սակայն չկարծէք որ ես այս բաները իմ կողմէս կը հնարեմ կոր. ես միայն խմացածներս կը կրկնեմ կոր. ամէնուն բերանն է արդէն թէ տիկին Վերթինի պէս միջակ կին մը ինտո՛ր կ'ըլլայ որ առաջնակարգ շրջադասներ կրնայ կրել:

Պարոնը.—

Տիկինը.— Միթէ ըսածս սո՛ւտ է: Տիկին Վերթին ըսածդ ինքնին ի՞նչ է, ո՞վ է, որո՞նք զաւակն է: Այսօրուան պէս միտքս է, դեռ քանի մը տարի առաջ հայրը փողոցը տանդէլա, գորտէլա կը ծախէր...

Պարոնը.—

Տիկինը.— Ա՛, ներեցէ՛ք, ներեցէ՛ք, եթէ գիտնայի թէ այս պարզ խօսքերուս համար այսչափ պիտի յուզուիք, բերանս անգամ չէի բանար, տիկին Վերթինի մասին խօսք մը անգամ չէի ըներ, որովհետեւ տիկին Վերթին աղնուակա՛ն, զարգացած ու պատուաւոր կին մըն է:

Պարոնը.— Է՛...

Տիկինը.— Ներողութիւն... վստահ եղէք որ ասկէ ետքը բերանս անգամ չեմ բանար. նոյն իսկ տիկին Վերթինին բոլոր ըրած բաները կը գնահատեմ. թո՛ղ ամուսինիս սիրտը գրաւէ, թո՛ղ ընտանիքի բարի հայր մը բաժնէ, զատէ իր սիրուն զաւակներէն և թո՛ղ երջանիկ տունի մը մէջ ուղածին չափ ցանէ դժբաղդութեան սերմերը, թո՛ղ ձեր տիկին Վերթինը ուզածը ընէ, ասկէ ետքը

բերանս չպիտի բանամ, ասկէ ետքը այս մասին բերնէս տրտունջ մը անգամ չպիտի լսէք:

Պարոնք.—

Տիկիներ.— Իսկ եթէ ասիկա ալ չի բաւեր, թող տուէք որ երթամ տիկին Վերթինին ոտքերը խնամ, և աղաչեմ, պաղատիմ անոր որ բարեհաճի էրիկս գլխէ հանել: Եթէ կողքէք որ այսպէս ընեմ, հրամայեցէ՛ք, և պիտի ընեմ:

Պարոնք.— (Այս անգամ քեւ խօսելու համար ժամանակ կը գտնէ, ասիայն ըսելիք բան մը չլինալով գտնել, կը գոհանայ միայն ուսերը ցնցելով եւ կրկնաւ կը դարձնէ):

Տիկիներ.— Անանկ է, անանկ... հարկաւ իրաւունք ունիք... հիմակ ալ բարկացէք, արդէն ասիկա էրիկ մարդոց սովորութիւնն է: Պատասխան չգտնելուն պէս կը բարկանան և կը սկսին պոռալ կանչել...:

Պարոնք.— (Ետին դառնալով)...

Տիկիներ.— Ըսէք, ինծի պատասխան մը չ'պիտի տաք, չէ նէ ըսելիք խօսք մը չէք գտներ կոր:

Պարոնք.— (Տիկիներին մօտենալով)...

Տիկիներ.— Ա՛յ էր պակաս. հրամայեցէք տեսնենք, հիմակ ալ զիս ծեծեցէք:

Պարոնք.— (Շուտաւելով) Ի՞նչ...

Տիկիներ.— Ծեծեցէ՛ք պարոն, ծեծեցէ՛ք:

Պարոնք.—

Տիկիներ.— Ծեծեցէ՛ք նայի՛նք, ինչո՞ւ զիս չէք ծեծեր կոր. ծեծեցէ՛ք, մի՛ վախճաք, Դատաստանական Խորհուրդին չեմ զիմեր: Դուք թէ՛ ինչ ուժով էք և թէ՛ այս տունին տէրն էք, ծեծեցէ՛ք:

եւ ձայնս անգամ չեմ հաներ. չէ՞ մի որ կիները իրենց էրիկներուն սարուկներն են, և պէտք է միշտ անոնց հնազանդին...

Պարոնք.— (Թեւ ալ անգամ ալ խօսելու միջոց կը գտնէ, ասիայն մօտենալով քեւ անկարելի է ասանկ կեկան մը խօսք հասկցնել, նախաւեժար կը հանարի շուռ մնալ եւ դիպի սեկեակին դուռը կը յառաջանայ՝ մեկնելու համար):

Տիկիներ.— Զիս չէք ծեծեր կոր, չէ՞... չէ՞ նէ կը վախճաք կոր որ օգնութեան մարդ կը կանչեմ:

Պարոնք.— (Միտքը կը փոխէ եւ վերադառնալով)...

Տիկիներ.— Ծեծեցէ՛ք զիս, ծեծեցէ՛ք, մի վախճաք, ես ամուսնութեան սրբութիւնը գիտցող կիներէն եմ. կին մը պէտք չէ իր էրկանը զէմ տըրնեջայ, նոյն իսկ եթէ ծեծ ալ ուտելու քլայ անկէ: Ես միայն կուլամ, իմ մեծագոյն միտքս թիւնս մի միայն արցունքներու մէջ կը փնտռեմ, բայց եթէ չէք ներեր որ լամ, չեմ լար, որովհետեւ կին մը պէտք է ամուսնին հնազանդին...

Պարոնք.— (Որոշելով պատասխանել) Բայց...

Տիկիներ.— (Շարունակելով իր խօսքը եւ առանց միջոց ձգելու դիմացինին խօսքին) Ես ֆէմինիստդ կին մը չեմ, եթէ ֆէմինիստդ կին մը ըլլայի, փոխանակ ձեռն ծեծ ուտելու, ես պէտք է որ ձեզի ծեծէի:

Պարոնք.— (Յուսահատ՝ երկիւնք կը նայի)...

Տիկիներ.— Ի՞նչ, լսութեան ակամջ չէ՞ք կախեր կոր. իմ ըսածներուս կարեւորութիւնն չէ՞ք տար կոր, թերեւս ալ հիմա զիս ասուչի, խենդի տեղ կը դնէք կոր:

Պարոնք.— (Լրագիրը առնելով՝ կ'երթայ վառարանին առջեւ կը նստի)...

Տիկիներ.— Դեռ պատասխան մը չպիտի տաք, երկու ժամ է կը խօսիմ կոր, և բառ մը անգամ չէք պատասխաներ կոր ինծի...: Հա՛րկաւ ասանկ պիտի ընէք, օձիքնիդ ձեռքէս աղատելու համար, ասկէ տարբեր միջոց մը չէք կրնար կոր գտնել (առնանիսն մօտենալով)։ Բինչդեռ ուրիշ էրիկներ, երբ յանցանք մը գործեն, կը ջանան իրենց ըրածը ծածկել և իրենց կիներուն քով երթալով սա՛ տեսակ խօսքեր կ'ըսեն գոնէ։ «Սիրելիս, պաշտու- լիս, կեանքս, յանցանք մըն է գործեցի, մէյ մըն ալ չեմ ընեմ, ներէ ինծի, ես ալ քու ըրածներուդ կը ներեմ»։ Այս կերպով կ'նոջ արժանապատու- թիւնն ալ իր գոհացումը կը գտնէ։ Մինչդեռ դուք այսչափ պղտիկ բան մըն ալ չէք ուզեր կոր ընել։ Երբովնեաւ դուք հպարտ էք, չէք ուզեր որ ձեր կիներ հաճոյք մը զգայ, գոհունակութիւն մը ու- նենայ...

Պարոնը.— (Տիկիներին այս խօսքերէն յուզուելով՝ յրազիրը ձեռքէն կը ձգէ...)...

Տիկիներ.— Արդէն իմ քենէ ուղածս ինչ է. քեզի հարցուցածս ինչ է. այս իրիկուն ո՛ւր գա- ցիր, ինչո՞ւ այսչափ ուշ մնացիր. այս հարցումնե- րուս պատասխանէ, լիննայ երթայ։

Պարոնը.— (Անմիջապէս ուզելով պատասխա- նել)...

Տիկիներ.— (Առանց մտիկ ընելու) Այո՛, ես քու ըրածներուդ չհաւատարիք չեմ ըներ. գիտեմ որ այս իրիկուն բարեկամներէդ մէկուն սարքած հացիկ- րոյթին գացիր, հոն ճաշեցիր, բայց ինչո՞ւ այսչափ ուշացար, ճաշէն ետքը ո՛ւր գացիր։

Պարոնը.— (Կ'ուզէ պատասխանել)...

Տիկիներ.— Հարկաւ ճաշը ժամը 10-ին լինցաւ. արդէն դուն ըսած էիր որ ժամը 10-ին կ'աւարտի։

Պարոնը.— (Նոյնպէս)...

Տիկիներ.— Ահա՛ այս պատճառաւ կը մըտ- մըտայի...

Պարոնը.— (Նոյնպէս)...

Տիկիներ.— Բայց դուն ալ չես պատասխաներ կոր. ինքզինքդ չես արդարացներ կոր... (Հեծկցալով բազմոցին վրայ կ'իյնայ)...

Պարոնը.— (Յուզուած ու գրաշտով կը նայի Տի- կիներին)...

Տիկիներ.— (Մեծամայն շարով) Մայրիկ... մայ- րիկ... եթէ գիտնաս թէ աղջիկդ ո՛րչափ կը տա- ռապի կոր հոս...

Պարոնը.— (Զիդերը ոտք կը դնէ)...

Տիկիներ.— Եւ տակաւին ասիկա բան մը չէ, քանի որ մեր կարգուիլը տակաւին հաղիւ մէկ տարի եղաւ. արդեօք ասկէ ետքը ինչե՛ր պիտի քաշեմ։

Պարոնը.— (Մօտենալով)...

Տիկիներ.— (Զայն ետ հրելով) Ինծի մի՛ դըպ- չիք... ձեր կեղծաւոր ժպիտներուն ու հոգածու- թիւններուն պէտք չունիմ ա՛լ. ահա՛ կուլամ կոր, կուլամ կոր... դեռ ինչ կ'ուզէք որ ընեմ։

Պարոնը.— (Հաւերտորթիւնը իրոշուած՝ կը հեռա- նայ տիկիներէն եւ սխիւս աշտին մեջ վեր վար պտտի)։

Տիկիներ.— Դուք ալ իրաւունք ունիք...: Հիմա իմ վրաս կը խնդաք հարկաւ, երբ կը տես- նէք թէ այսպէս կուլամ։ Իրաւունք ունիք. լալու ինչ պատճառ ունիմ. փոխանակ լալու, պէտք է խնդամ, խօսիմ և վիճակէս գոհունակութիւն յայտնեմ... ինծի պէս իսեղձ ու թշուառ կին մը ինչ իրաւունք ունի արանջալու. աշխարհիս վրայ

առաջին խաբուած կինը միայն ե՞ս եմ... դեռ ո՞ր-
չափ կան դժբաղդ, տարաբաղդ խաբուած կիներ,
ատոնք ալ ինծի պէս կուլան կը հեծկտան, սա-
կայն ի՞նչ օգուտ, անոնց ալ էրիկը իրենց վրայնա-
յելով կը խնդայ կը ծիծաղի: Ա՛հ, մեր ամուսնու-
թեան օրը ամէն մարդ ո՞րչափ գոհ էր. մեր բոլոր
բարեկամները այնպէս կը հաւատային թէ մենք պիտի
կրնանք երջանիկ ըլլալ. ես ալ այնպէս կը խորհէի,
սակայն աւանդ...: Միայն մեծ մայրիկս չէր ու-
զած մեր ամուսնութիւնը և խեղճ կինը ո՞րչափ
իրաւունք ունի եղեր, անիկա առաջին վայրկեա-
նին իսկ նախազգացումը ունեցեր է թէ մենք
դժբաղդ պիտի ըլլանք կեանքի մէջ:

Պարոնը.— (Որ վառարանին սուջեւ եւ կոնակը
ժողովուրդին կեցած եր, այս խօսքերուն վրայ ետին
կը դառնայ)...

Տիկինը.— Հարկաւ իրաւունք ունի եղեր...
խեղճ մեծ-մայրիկ, այն ատեն 85 տարու էր սա-
կայն, կարգուած օրս ինծի «Աղջիկ», ըսաւ,
զգուշացիր, տարիքը առած մարդու մը հետ կը
կարգուիս կոր, մարդ մը որ ամբողջ կեանքը վա-
յելեր է արդէն»..., ա՛հ ո՞րչափ իրաւունք ունի
եղեր:

Պարոնը.— (Բողոքելով)...

Տիկինը.— Այո՛, այո՛, իրաւունք ունի եղեր
կինը և շատ իրաւունք ունի եղեր... երիտա-
ւարդութեանը ատեն ամէն բան ըրած մարդ մը
անպատճառ կարգուելէն ետք իր ընտանեկան յար-
կին մէջ անպատճառութիւն, անբարոյականութիւն
կը բերէ...: «Զգուշացիր, զգուշացիր», կ'ըսէր
ինծի խեղճ մեծ մայրիկս...

Պարոնը.— (Որ այս խօսքերը խնամաւորով՝ ասիաւ
կը բարխանայ, տիկինին վերջին խօսքերը շեշտով պէս,
և կ'երթայ գաւաթը տակը կը դնէ):

կասաղորդեցին վառարանին վրայ դրած բուրդի
դանակը կը կոտրէ):

Տիկինը.— Ա՛հ, տեսէք մեծ մայրս ո՞րչափ իրա-
ւունք ունի եղեր ինծի այս խօսքերը ըսելու.
հիմակ ալ ձեռքերնիդ անցած բոլոր բաները կը
կոտրէք կոր... ա՛հ, ո՞րչափ դժբաղդ եմ, ո՞րչափ
դժբաղդ...

Պարոնը.— (Պահ մը կը մտադրէ խօսիչ, ասիայն
յետոյ վազ անցնելով, ծարարը յագեցնելու համար,
սեղանին կը մօտեցայ եւ ջուրին շիշը կ'ստնէ):

Տիկինը.— Վա՛յ, կարծեմ ծարաւցաք, պա-
րոն... հարկաւ պիտի ծարաւանաք... այս իրիկուան
հացկերոյթը ձեզի ծարաւցուցեր է:

Պարոնը.— (Դաւաթը ջուր լեցնելէ ետք, դպաւ մը
շաքար կ'ստնէ, ջուրին մեջ կը դնէ եւ կը սկսի
խառնել):

Տիկինը.— Օ՛հ... ձեր ջուրին մէջ հիմակ ալ
շաքար կը դնէք կոր: Եթէ կ'ուզէք քիչ մըն ալ
անուշիկէն բերեմ... անկէ ետքը սուրճ մըն ալ...

Պարոնը.— (Ունայ ունայ ջուրը կը պարսպէ):

Տիկինը.— (Բարկութեամբ) Կ'աղաչեմ, պարոն,
եթէ ասկէ ետքը մէյ մըն ալ շաքարով ջուր խմէք,
ատիկա իմ սննեակիս մէջ մի՛ պատրաստէք:

Պարոնը.— (Չորը խմելէ ետք, ծանր ծանր շը-
րունքներ կը արքէ):

Տիկինը.— (Բարկութեամբ) Անցեալ օր նորէն
ձեր շաքարով ջուրը պատրաստած ատեննիդ, աղօ-
թադիրքիս վրայ կաթեցուցեր էք:

Պարոնը.— (Ամենայն փաղափարաւորութեամբ,
բաց պաղարիւնով ներողութիւն կը խնդրէ անձայն,
եւ կ'երթայ գաւաթը տակը կը դնէ):

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0140986

Կ. Պոլսու, Բերա, Կարաթա-Սիրաքի դիւր քիւ 2
Եւ անոր ժամը Կարգիւ արեւելոյ լինիւր և արեւել-
Պատիւ արեւի ծագողստեալն ինչ ամէն չեղանայոյն
ՄԱՌՈՒՄԱՅԷ ԿԵՐՈՒՄԱՅԷ Եւ ԿԵՐՈՒՄԱՅԷ

ՄԱՌՈՒՄԱՅԷ ԿԵՐՈՒՄԱՅԷ
ՄԱՌՈՒՄԱՅԷ ԿԵՐՈՒՄԱՅԷ

ARANC.
OHNIGUAN
CONS/PLE

ՀԱՅԿԱՆԻ ԿԵՐՈՒՄԱՅԷ
ՀԱՅԿԱՆԻ ԿԵՐՈՒՄԱՅԷ

ORAINES DE VERS-BOULE PREPARES D'APRES LE SYSTEME PROTECTOR
BYBEND VERNE.

ՀԱՅԿԱՆԻ ԿԵՐՈՒՄԱՅԷ
ՀԱՅԿԱՆԻ ԿԵՐՈՒՄԱՅԷ

ՀԱՅԿԱՆԻ ԿԵՐՈՒՄԱՅԷ
ՀԱՅԿԱՆԻ ԿԵՐՈՒՄԱՅԷ

The central illustration features a detailed drawing of a moth with spread wings and a caterpillar on a textured, branch-like structure. The entire scene is framed by ornate, symmetrical scrollwork. Text is integrated into the design in multiple languages: Armenian (top and sides), French (left and right), and English (center). There are also red ink stains on the paper.